ONOSANDRI PLATONICI

DE OPTIMO IMPERATORE, atque adeò de re militari, NICOLAO SAGVNTINO Interprete.

RAPHAELIS VOLATERRANI Princeps, in quo rei militaris summa continetur.

AG[illegible]TI DIACONI de officio Re[illegible] ad Iustinianum Imperatorem, Albano Torino Interprete.

[illegible]LVTARCHI libellus, quòd in principe requiritur doctrina, ERASMO ROTERODAMO Interprete.

BASILEAE,
M. D LVIII.

ILLVSTRISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO D.

Bernhardo Marchioni Badensi, & Hochburgensi, Lantgrauio Susenburgensi, Domino in Roetelen & Badenuueiler, &c. Principi ac domino suo Albanus Torinus. S. D.

SI ONOSANDRI Platonici sententia: disciplinæ quarum cũq; rerum ac leges quæuis ἀκίνυτοι illis potissime, qui huiusmodi rerum studio uehementius capiuntur, & singulari autoritate pręstant, dedicandæ sunt, haud equidem intelligo, cui nam potius imperatorij muneris contemplandi ratio, Ducis item ac Principis officium conueniat, quàm inclitæ Dominationi tuæ Magnanime Princeps, qui micantissimis illustrium maiorum tuorum imaginibus, ceris ac stemmatis regno destinatus,

ſtam amplitudinē & maieſtatem non tam ſtipatorū aut caduceatorū pōpa, cæteroq; fortunæ ſtrepitu quā ſapientia, integritate, & egregijs deniq; facinorib. à sereniſsimo pientiſsimoq; parente tuo, qui hæc tenello pectuſculo inſculpi uoluit, tuendam didiciſti, tāto quidem cum fructu, ut iam pridem etiam dū adoleſcēs, nō modò percepta imperatoria, uerùm etiā imperādi rationē tenere uiſus ſis. Quocirca ab inuictiſsimo CAESARE CAROLO ſemper Auguſto in bello iam tum ſatis periculoſo Archidux & imperator exercituū inauguratus, maximo cū omniū elogio, eam prouinciam quantūuis arduam prudentiū uirorū conſilio geſsiſti, & gnauiter obita militia feliciſsimis euētibus abſoluiſti. Vnde uerū honorem, qui uirtutē & rectè facta, ſua ſpōte comitatur, minimè affectatū conſequutus es. Quandoquidē uerò in hac uita, nulla artium neq; difficilior, neq; pernicioſior militari ſcientia exiſtit, ut

quæ

quæ nullis carceribus circũſcribi, neq; finẽ ullũ habere poteſt, quotidie noua ſtratagemata, noui aſtus & inſolentes uerſutiæ in πολυτρόποις imperatorib. oriũtur, nouumq; præliandi genus ſubinde comminiſcitur. Neq; quiſquã quãtocũq; ingenio induſtriaq; præſtet, in hac arte ſatis peritus inuenitur: in momento intereũt exercitus, urbes diripiuntur, regna alioqui florẽtiſsima euertũtur, imperia mutãtur, diuina humanaq; ſurſum ac deorſum commiſcẽt et concidũt. Nec eſt ullus pœnitentiæ locus, pœna cõtinuò ſequitur errorem. Proinde ſumma cõmẽdatione digniſſimus princeps, aut ille exercituũ dux, qui de re militari peritos iugiter audit, legit, meditatur, ac diſputat. Frequẽs enim iſta artis bellicę meditatio peritos in re militari faciet. Eoq; Onoſandri illud de optimo imperatore eiuſq; officio, atq; adeò de omni re militari opuſculũ, perquã eruditũ & elegantiſsimè Latinitatę donatũ, tuę inclytę domina

tioni cum cæteris id genus scriptorib. consecrare uolui, ut inde ceu ex mutis pręceptorib. militiam Christianis principibus utilissimam & necessariam cũ primis, ad unguem perdiscas. Haud enim artium bellicarum minus ex isto uno autore, quàm ex Vegetio, Polyæno, Aeliano, Frontino, Polybio ac cæteris omnibus hauries. Hactenus de priore dedicati huius uoluminis parte, nũc de reliqua agemus, in qua principis pariter & regis officium perstringitur, hoc est, artis bene regnãdi recta institutio, qua sanę nullá est cæterarũ artium neq; pulchrior, neq; difficilior, eoq; à iuueni principe antequam regni gubernacula suscipiat maximè discenda. Quemadmodum enim in nauigatione clauus naucleris, qui peritia gubernãdi, uigilantia & fide præpollẽt, tutius committitur: ita regnum ei qui sapiẽtia, iustitia, animi moderatione, prouidentia, studio reip. praecellit, potissimè committendum. Iuuenis prin

princeps diu suspectam habeat suam ipsius ætatem, partim ob rerũ imperitiã, partim ob immoderatos animi impetus, caueatq; ne manũ magnæ cuipiam rei admoueat, citra prudentium uirorum præcipuè seniorum consilio, inter quos assiduè uersari debet, ut iuuentutis impotentia, maiorum reuerẽtia temperetur, & ætatis lasciuiam, ætatis premat seueritas. Periculũ alioqui est, ne si imprudenter inter nugones, perditos aleatores, abiectissimos assentatores, scurras, mimos, combibones, profusores ac uoluptatum architectes iuxta stultos, ac nequam (à quibus nihil præter uoluptates, delicias, fastum, arrogantiam, iracundiã, tyrannidem, neq; audit neq; discit) uitam degat, ætatis calore præceps, Phaetõtis aliquãdo more, nulla adiutus sapiẽtia rerum habenis per occasionem arreptis, suo pariter & orbis malo, subuertat omĩa. Disciplinæ igitur bene gubernãdi gustum, & boni principis munus, partim

ex hiſce breuib. libellis, partim & maxime quidem ex genitore tuo princip͞u amplißimo accipies. Integri enim uereque Chriſtiani principis ſimulachrum, imò celeſte quoddam animal numini quàm homini ſimilius, hęc parum graphicè à nobis elaborata illuſtrißimi parentis tui Marchionis Herneſti pictura, clarius quàm è ſpeculo oſtendet. Primùm imperatorio ſtemmate præfulgens, patrem habuit ſereniſsimum Marchionem Badẽſem, & Hochburgenſem, &c. Chriſtophor͞u, Auguſtiſſimi Romanor͞u imperatoris Federici III ex ſorore nepotem: inuictißimi Cæſaris Maximiliani, numinis terreni conſanguineum & intimum neceſſarium, cuius ſine auſpicijs, null͞u memorabile facinus ab eodem ſacratißimo imperatore geſtum perhibetur. Animi quippe magnitudine & uirtutis præſtantia omnes totius Germaniæ principes ſuperauit, à quib. fortißimi principis nomẽ, haud

iniuria

iniuria est assequutus. Taceo propinquitatem Marchionum cum Carolo Romanorũ imperatore potẽtissimo, cui uel notum esse tantummodo, honos est omnium extremus. Prætereo longissimam prosapiæ Badensis uetustissimæ seriem, in qua Archiepiscopi complures, Romani imperatoris electores primarij fulserunt. A natalium suorum splendore nihil prorsus degenerans, maximi principis filius princeps Hernestus omnib. uirtutum numeris absolutus, omnium bonorũ natus, imò datus à cœlestibus, subleuandis rebus mortalium, omnibus ex æquo prospicit, omnibus consulit, nihil habet republica neq; antiquius neq; suauius, animo plusquam paterno in omneis præcipuè bonos præditus est, cui singulorum uita charior quàm sua existit, nihil noctes atque dies aliud agit, nihil molitur, quàm ut optimè sit omnibus, apud quem præmia parata sunt bonis omnibus, malis uenia, si

modò ſeſe ad frugem meliorem referant, non uerò reſipiſcentibus formidabilis eſt: patriç commodū, ſuum maximum ducit eſſe compendium, de ciuibus ſubditiſq; omnibus adeò gratis bene mereri cupit, ut ſi res poſtulet, nō dubitet ſuo cum uitæ diſcrimine, illorum incolumitatem tueri. Sola uerè regia laude, ſapientia, prudentia, uigilātiaq; cæteros antecellit, ſic, ut ſemper uigilet, quò cęteris liceat altum dormire. O quoties his auribus ex ore ipſius audiui οὐ χρὴ παννύχιον. Nec uidit quiſpiam illo magis ſobriū, & pro repub. magis ſolicitū: iugibus ſe curis diſcruciat, quo patria in ſummo degat ocio. Quod rectū, quod uerè honeſtū, non ut principū uulgus factitat, quicquid animo collibuit, ubique ſectatur, eoq; metitur omnia. Integritate & beneficentia gerit imperium, nō ſibi, ſed reipublicæ: non metui, ſed amari ſtudet à ciuibus, nec alia in ipſos eſt animo, quam bonus pater familiâs in ſuos domeſti-

mesticos. Ciuium erga se beneuolentia tutiorem putat, quàm Barbarico satellitio, & cõductitijs latronibus. Virtute, prudentia, & autoritate præstantes, non ut Tyranni suspectos & inuisos habet, sed ueluti præcipuos auxiliatores & amicos amplectitur. Sapientissimus quisque ei gratissimus est, & à consilio. Assentatoribus nunquam se deridendum propinauit, liberos semper amauit amicos: concordiam inter omnes alit, & si quid ortum fuerit dissensionis, continuò componit. Pro publica pace, nihil non facere ac pati dubitat, intelligens bellum grauissimam rerum publicarum pestem, & omniũ malorum parentem. Neminem depilat, sed in suo fisco putat esse quicquid usquam ciues sui pòssident, quos sic habet charitate deuinctos, ut nihil uereantur, uel uitam, nedum pecuniam, pro principe suo impendere. Sic temperat imperium, ut beneficium sentiat populus, seruitutẽ minimè. Leges non

nisi salutares condit, inutiles corrigit. Breuiter his epithetis titulisq; iure optimo signari potest: Pater patriæ, seruator, clemēs, placidus, humanus, prouidus, ęquus, magnanimus, affectibus imperans, dominans uoluptatibus, cōsilio acriq; iudicio pollens, industrius confector negotiorum, facilis aditu, comis congressu, factus ad emendandum populi mores, natus ad bene merendum, patriæ summa felicitas & salutare numen. Et quòd apud me maximum habetur, Euangelij dogmata ad unguem & tenet, & sequitur. Sed paucis hîc habes (nequeo enim cuncta in epistola persequi) in patre tuo, optimi & Christiani principis imaginem, penicillo qualicunque uerè magis quàm scitè depictam, Bernharde princeps inclyte, cui respondere uerè gloriosum, uereq; magnificum T. C. uincere pulcherrimum fuerit: profectò degenerare ab hac sine summo decore omnino non potes. Absolutissimum

ſimum itaq; hoc unicum perfecti prin
cipis exemplar, imitari ſummis uirib.
enitere, uni parenti unicè inhæreas,
hunc unũ amplecteris, huic uni placere
ſtudeas. Sit tibi in oculis, in corde, in
ore, hũc penitus ſapies, hunc moribus
& uita exprimas, & ſuperare manibus
pedibusq; contendas. Primas nãq; &
pręcipuas egregij principis eſſe partes
pater tuus duxit, non ſolùm bene imperare,
ſed efficere ne ſuccedat deterior: eoq; ita ſemper imperium geſſit,
quaſi certaret in hoc, ne quis ſui ſimilis
queat ſuccedere, atq; ſic interim liberos pro uirili, futuro parauit imperio,
tanquam id agaret, ut ſibi ſuccederet
ſe melior. Quare tanta ſolicitudine bene natos liberos, educatione (adhibitis uiris grauibus, inculpatis, & longo
rerũ uſu doctis) meliores reddere con
tendit, nunquam immemor ſe patriæ
genitos, patriæ educandos, nihil quippe retulerat filios genuiſſe imperio, niſi eoſdem curaret educãdos imperio.

nisi eosdem curaret educandos. Neque aliud pulchrius uirtutum suarum monimentum poterit relinquere optimus princeps, quàm filium haudquaquam degenerem, qui parentem egregijs facinoribus præferat. Neq; sanè uita excedit, qui talem sui imaginem post se relinquit in seculo superstitem. Hæc cæteraque id genus innumera parentis tui decora, tibi Deo præside facilè parabit uirtus, si teipso semper melior euadere cupiens, istudquà litercunque deliniatum optimi Principis simulachrum libenter agnosces, sapiēter imiteris, æquare & uincere toto pectore coneris. Bene uale BERNHARDE Princeps Illustrissime & me in numerū tuorum mancipiorum adscribito. Basileæ, Calend. Septemb.

ANNO M. D. XLI.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Folio 155. Versu 21 lege, amnium. Fol. 162. uersu 8. lege, terreno. Folio 178. aphorismo. LXIII, *hæc omnia sunt omissa in calce: Multò nanque præstantius est indignorum propter dignos misereri, quàm indignorum uitio, dignos meritis suis defraudare. Folio 179. uersu 18. lege curriculo pro cuniculo.*

ONOSANDRI PLATONICI DE OPTIMO IMperatore eiusq; officio ad Qu. Verannium Liber, per NICOLAVM SAGVNTINVM è Græco in Latinum traductus.

PRAEFATIO.

EQVITANDI aut uenandi, piscandi denique uel agros colendi disciplinã & leges ad illos edi oportere existimo, qui huiusmodi rerum studio uehementer oblectari solent, Imperatorij uerò muneris cõtem-

plandi rationem, Q. Veranni, Romanis potissimùm arbitror conuenire, ijs præsertim qui autoritate senatoria præstant: iudicio preterea diui Cæsaris Augusti, ob huius muneris egregiã disciplinam & singularem plurimarum maximarumq; rerum peritiam, maiorum quoq; suorum dignitatem & nomen cõsularibus atq; imperatorijs honoribus insigniti sunt. Iis itaq; id operis in primis censeo dedicandum, non tanquam imperandi & copias ductitandi ignaris. Quin eo maximè ad scribendum adductus sum, quòd plerique ruditate quadam atq; inscitia rerum, aliorum facta haud rectè pẽsantes, eadem ipsi uituperare improbareq; audacius pergunt. Qui uerò bene sunt instituti, rerumq; scientia præditi, quæ alij pulchrè honesteq; gesserunt probè cognoscentes, laude ipsi commendationeq; prosequuntur. Quo fit, ut quanquam ea quæ conscribere institui, plerisq; uideri posse intelligo iam multo antè excogi-

Ratio quur scripserit.

cogitata esse & penitus cognita, non tñ ob id ipsum deterrear, quominus insti tutũ ad finẽ prosequar. Quinimmo ala crior ire pergã, ut qui nõ modò præcepta imperatoria tradere, uerumetiã imperãdi rationẽ tenere uideri possim. Felix pręterea iure sim, si ea quę Romani, uirtute ac industria duce, fortiter atque præclarè gessissent, idoneus ipse existimer qui oratione cõplectar. Qua de re si laborem hunc meũ huiusmodi uiris probari sensero, minimè dein dicere dubitarim, illustriũ imperatorũ consilia his almæ pacis temporibus hoc opere contineri. Vnde etsi nil aliud, illud uel præcipuè animaduerti atq; dignosci poterit, quamobrẽ alijs malè pugnare atq; in calamitates incidere sæpe acciderit, alij optimè re gesta egregiam famam atq; ingentem gloriã adepti sint. Patebit perspicuè deniq; eximia illa uirtus Romana, quando nullus unquam rex, nulla ciuitas, nulla præterea gens, non modò maiorem imperij amplitu-

Laus Romanorum.

dinem obtinere, sed ne parem quidem atq; æquam attingere quiuerit: ut tot iam circumactis temporibus, tãtam imperij molem perpetuo quodam tenore cõstantissimè immotam ac solidam seruasse uideantur. Nec mihi ratione ulla possim persuadere, fortuna id euenisse & casu, ut superatis Italiæ finibus ad ultimas orbis oras nomen & imperiũ potuerit propagari: prudentia potius, consilio, arteq; militari, & rerum præclarè gestarum splẽdore & gloria. Propitiã etenim cœptisq; nostris fauentẽ adipisci fortunam optandum utiq; est: non ideo tamen existimandum, eam rebus præesse omnibus atque penitus

Simile. dominari. Vt enim inepti atq; parum considerati sunt, qui singulas calamitates uni fortunæ attribuũt, nõ & imperatorum insuper desidiæ & errori: Ita qui res rectè & ordine gestas fortunæ uiri ac ui, non & Imperatorum uirtuti atq; solertiæ impertire uidentur. Iniqui enim atq; iniurij pariter est, uel eũ qui

rempub.

rēpub. malegeſſiſſet ab omni prorſus culpa eximere, eāq; ad fortunā omnino reijcere: uel eum qui fortiter nauiterq; uictor atq; uoti compos euaſiſſet, uſq; adeò debitis fraudare laudibus, ut palmam rei bene probeq; geſtæ, fortunæ duntaxat acceptum oportere referri cenſeat. Cæterum cum omnes penè mortales natura propenſiores ſint his potiſſimum fidem habere, qui ea uel memorent uel literis mandent quorum ipſi periti ſint, etiam ſi qua ardua & difficilia factu uideantur referre: narrantibus autem rem quampiam in qua ſe metipſos non exercuerint, tametſi nec difficilis nec incredibilis eſt, uix tamen adduci poſſunt ut ei fidem habeant: idcirco neceſſe eſſe opinor, tantū præfari hęc omnia, quę de Imperatore militaribusq; conſilijs hoc libro ſum complexurus, iam rerum indubitatis periculis eſſe probata, his maximè autoribus, qui Romani nominis parētes atq; principes extitere. Quorum egregia uirtus

ſine controuerſia apud omnes mortales ad hanc diem conſenſu omniũ primas obtinet. Nihil igitur raptim, nihil temerè ex temporé ue confictum, nihil prorſus imbelle libellus is continebit, ſed ea quæ rerum uarietate certiſſimis documentis Romani nauiter geſſerũt ac ediderũt: qui non modò quid aduerſum hoſtes faciendum eſſet, probè ſciuere, uerumetiam ne quid ſibi contrà inferri poſſet, prudenter proſpexere: nec inuenies uſquam, ubi non certo æquoq; iure certandi uſi fuerint. His itaq; fontibus equidem cuncta collegi: quanquam non ſum neſcius pleroſq; optaturos, quęcunq; de hac re ab ſe dici poſſent, ſua magis uideri, quàm accepta ab alijs. Quippe qui maiorẽ ſe laudem crederent adepturos, ſi ab ſe excogitata uiderentur atq; deprõpta, quàm ſi hæc ad alios autores referri oportere, non ſua eſſe, planè faterentur. Equidẽ nihilominus me ob id ipſum commendationem conſecuturum exiſtimo. Nã quem-

quemadmodum si quis profectus militiam res strennuè ibidem ac fortiter ab alijs gestas literis & memoriæ tradidisset, nõ propterea laude priuaretur, quòd nõ quæ ipse uiribus & ingenio aut inuenisset aut patrasset, sed quę alij fecissent posteritati commendasset: Ita me puto non proinde parum commendationis & laudis relaturũ, quòd nõ à me hęc inuẽta esse ingenuè fateor: quin potius hoc ipso præstare haud iniuria uideri omnibus possum, qui & laudem sine inuidia, & fidem sine obtrectatione atq; calũnia meritò relaturus sum.

DE IMPERATORE deligendo.

IMperatorẽ itaq; deligi oportere inquam, nõ generis & maiorum, nec fortunarum & opum habita ratione: quorum alterum in sacerdotibus deligendis, alterum in magistris ludorum creandis obseruari solet. Sed quęratur eiusmodi, qui temperans sit, cõtinens, sobrius, frugi ac tenuis uictus, laborũ

patiens, acer ingenio, non auarus, non iuuenis, non senex: si contingat quoque, qui liberos habeat, qui ad dicendū idoneus sit, existimatione denique prçditus.

Temperans, ne uoluptatibus delinitus atque distractus, curam maximarum rerum destituat.

Continentem autem esse oportet eū qui summæ tātæ administrationis prçest. Impotentis enim animi impetus, si facultatem fortè quæ collibuerit perpetrandi nactus sit, usque adeò cupiditate prçceps prolabitur, ut cohiberi facilè nequeat.

Sobrium etiam uolo, ut rebus maximis inuigilare commodè possit. Sæpe enim noctu per quietem animi, Imperatoris consilia cogitatione discussa cōsummatius confirmari possunt.

Victu frugi & tenuem, quia deliciarum plenus uiuendi cultus, & exquisita ciborum cura fatigat & mergit animum, ut per Imperatorum delicias necessaria tempora gerēdarum rerum incassum

caſſum terantur.

Patientia uerò laborũ ad Imperatorẽ eo in primis attinet, quòd eũ inter militares labores ultimum eſſe oportet qui defatigetur atq; laſſeſcat.

Acer eſſe debet ingenio, quòd celerẽ & (ut inquit Homerus) uolucrem eum eſſe oportet, quo cogitatiõe currat pernix per omnia, atq; futura conijciat animo longeq; proſpiciat. Vbi enim non expectati, neq; præuiſi accidunt caſus, cogitur imperator raptim inire cõſilia, & ſalutem rerum temerè ſorti committere.

Non ſit auarus & lucri cupidus: hoc enim in primis eum præſtare oportet. Qui nãq; argenti ac auri munerum'ue nimio nõ tenetur amore, is magnificè rebus omnibus adminiſtrandis præſidet. Pleriq; enim etſi fortitudine quædam & robore aduerſus arma atq; copias hoſtium præſtare poſſunt interriti, auro tamen illecti molleſcunt: quòd id efficax telum eſt, & ad captandã ex-

torquendam'ue uictoriam uchemẽter accommodatum.

Aetas Imperatoris. Nec iuuenem nec ſenem dixi oportere eſſe imperatorem, quòd alter incredulus nimis eſt, imbecillus alter, ad rẽ adminiſtrandam idoneus neuter. Quã obrem iuuenis repudiãdus uidetur, ne fortè inconſideratè nimia audacia peccet. Contrà, ſenex nõ admittendus, ne pro naturali infirmitate deficiat. Proin de optima eſt mediocris conditio. uires enim uigorq́ ei adeſt, qui nondum eſt ſenecta confectus: prudentia uerò in eo ineſt, qui nõ admodum iuuenis eſt.

Virium & prudentiæ cõiunctio. Nempe ſicubi robur & uires corporis ſine prudentia animi, rurſus ingenium ſine uiribus incolumitate'que corporis hac in re quis probet, nihil certò efficiat. Nam ut corpus cui deſit prudentia, parum conſilio ualet: ita animus deſtitutus tanquam miniſtris uiribus corporis, nullam rem efficere commodè & utiliter abſoluere poteſt. At, qui utrobique probatus eſt, is futurus eſt

uſui

usui rebus omnibus. Ei enim ut quem omnes diligant, præsertim libero & suopte impulsu animi imperanti, impigrè obediunt, dicenti credunt, obeũti quæuis pericula certatim opitulantur.

Patrem habentem liberos duximus admittendum: non tamen eum qui liberis quidem careat, alioquin autem fortis probus'que sit, repudiãdum. Filij enim si adhuc tenella ætate sunt, animũ parentis deuinctum penitus obtinent: & tanquam obsides dati patriæ, mirabilem excitare possunt parentis in patriam fidem atque beneuolentiam, atque animum eius aduersus hostes quasi admotis calcaribus suscitare atque incendere. Sin ætate iam adulta grandiusculi natu sunt, armis, tum consilio, fide, opera, laborum Imperij'que societate, arcanæ rei fideli ministerio, ingentem reipublicæ possunt utilitatem afferre.

Ad dicendum aptum atq; idoneum,

quia hinc maximam rebus militiæ gerendis putamus usu uenturam utilitatem. Siue enim ad pugnam instruẽdæ sint acies, oratione commoda Imperator militẽ cohortando, facilè cuiq; persuadebit pericula quæq; contẽnere, claris facinoribus inseruire: nec poterit tuba insonans auribus, tam animos ad arma capessenda erigere, atque ad pugnam strennuè ineundam impellere, quàm apposita & pro tempore accommodata imperatoris oratio suscitare, & studio gloriæ atq; uirtutis amore incendere ad magna facinora ualet. Siue calamitate ulla accepta, animos ægros solari opus sit, oratione medelam afferet: ut multò magis ad usum exercitus, leniendis acerbitatibus casuum apposita Imperatoris oratio, quàm medicorũ industria, qui ut saucios curent castra sequuntur, possit iure desiderari. Hi enim uulnera tantũ curanda suscipiũt, ille uerò egros ac lãguidos animos orationis commoditate solatur & leticia afficit,

ficit, bene ualentibus preterea animos confirmat, & excitatos diligenter prose quitur. Quanto itaq; difficilius ij morbi curantur qui latent, quàm qui tractari & cõspici possunt, tanto laboriosius est mœrentes animos oratione sanare, quàm perspicuam corporis infirmitatẽ curare. Quemadmodum itaque nunquàm ulla ciuitas exercitum expediret, forasq; mitteret sine duce, sine certo imperio: Ita nec Imperator est deligendus infans, & cui uis atq; facultas dicendi præsto non sit.

Postremo existimatione præditum diximus Imperatorẽ deligi oportere, quòd uulgus ęgerrimè ferre solet, si inglorijs ignobilibusq; subijcitur: nec est qui nisi inuitus eum ducem sequi patiatur, quem se deteriorem intelligat. Porrò clarus is sit, prestansq; opinione omnium habeatur necesse est, qui eiusmodi uirtute & animo ac moribus sit, qualem esse debere suprà retulimus.

Verùm ut neminem propter opes

tantum

tantùm deligẽdum existimarim, ita & inopem nequaquam repudiandum, modò uir fortis & alioquin bonus sit: nõ enim siue copiosus quis siue inops sit, uel probandus uel improbandus mihi uidetur propter fortunam, immo quiuis propter optandus probitatem. Enimuero si quis opulentus & diues, uirtute præterea & probitate præditus sit, eo ab ingenerosо differet inope, quo armatura argento cælata atq; auro exornata, ab ea quæ ex ferro atque ære conflata ornatu reliquo caret. Vtraque enim militem tegere ac æquè defendere potest: fulgore tantùm atq; superinducta foris specie, alteri altera præstare uidebitur.

Cauendum item est, ne rei nummariæ studiosus quis deligatur, qui quæstui continuè inhians, penitus nummis addictus sit: tametsi ditissimus atque locupletissimus omnium uideat̃, ut institores, nundinatores, negociatores, nummularij, atq; cæteri id genus.

Necesse enim est huiusmodi homines sordidos atq; pusilli animi esse, ut qui lucello magnopere inseruiant, atq; æri acquæstui penitus sese dedant: proinde nullius honestæ rei, nullius clari facinoris unquam studio possint allici.

Maiorem autẽ æstimationem splendorem'ue, si fortè adsit, amplectẽdum equidem puto: sin absit, haud magnopere expetendum, nec propterea dignum aliquem esse habendum cui imperium deferatur. Quemadmodum enim iumenta de se, non foris consideranda uolumus: ita ingenuitatem arbitror hominum metiri debere. Ineptum profectò prorsusq; absurdum negocium, qui quales'ue ij sint quibus rem nostram tutandam conseruandamq; commissuri sumus, nõ quærere: cuiusmodi maiores eorum fuerint, quid'ue ab illis gestum fuerit, respicere, perinde ac si illi nos tueri saluosq; facere possent, qui iam diu ab oculis absunt. Prętерea iniquum illud omnino atque

Splendor maiorũ.

nus-

nusquam sibi consentaneum est, militari lege hos qui fortiter ipsi fecerint, præmijs honoribusq; donandos decernere, non quia claris parentibus orti sint: Imperatorem uerò eum deligendum censere, qui fortibus ac honestis maioribus duntaxat procreatus sit, nō eum qui suapte fretus uirtute eniteat, tametsi generis ac parentum splendore careat. quo ad uirtutem accedēte, fortunatiorem utiq; huiusmodi fore Imperatorem existimo: uerùm absente uirtute ingenita, inutilem prorsus & irritū. Quinimmo sperare quis haud iniuria potest, fore ut hi qui maioribus claris atque illustribus nequeunt admodum gloriari, meliores euadāt Imperatores. Qui enim parentum splendori innixi, illorum se putant gloria honestari, sicubi ab officio aberrauerint, opinionem atq; nomen maiorum sibi afferre confidunt. quo fit, ut plerumq; segnius res administrādas uideant capessere. Quibus uerò nulla est parentum reposita glo-

gloria, & ad quos nullus à maioribus deducit splendor, dũ suapte opera atq; industria lumẽ rerum à se gestarum maiorum obscuritati opponere cupiunt, rem cautius curãt, promptius deniq; & alacrius quæuis pericula subire contendunt. Et quemadmodum ij quibus nõ tam locuples & amplum obtigit patrimoniũ, accuratius rem familiarem tuẽtur, quàm qui opulentiores ditioresq; sunt: summo eñ studio summaq; ope pergunt rem augere domesticam, cumulatioremq; ac lautiorem reddere sibi: Itidem ij quibus non licet uti parentum fama & tanquam hereditaria gloria, peculiarem sibi existimationem undiq; comparare cunquirunt.

Optandus est itaq; nobis imperator fortis, genere clarus, fortunatus, locuples: non tamen improbandus repudiandus'ue inops, modò uirtute polleat: quãuis parẽtibus haud illustribus natus. Is posteaquam delectus institutusq; sit, esto facilis, comis, tranquillus,

se adire uolentibus pateat: non tamen tantopere se mitem facilem'que passim cunctis exhibeat, ut contemptui sit: nec tam acerbum & durum, ut odium concitet, ne aut nimia indulgentia facilitateq; dissolutiorem exercitũ reddat, aut austeritate seueritateq; alienatiorem atque infestiorem efficiat.

DE PRAEFECTIS COpiarum constituẽdis.

DEligat autem ipse atq; constituat decuriones, centuriones, reliquosq; copiarum præfectos ex ordine, ut res postularit, & opus sibi fore existimarit. Quos ex eis sumat atq; cooptet, quorum uirtus perspicua sit, quiq; corpore æquo ac animo ualeant, & uoluntate fideles in patriam sint. In quo delectu habendo, nihil prohibet quominus & genere nobiles, & fortunis locupletes sumant. Non enim unus aliquis & item alter duntaxat deligendus est, ut in paucis, & his bene honesteq; moratis, secernẽdi facultas prestetur: quan

do præſertim decurionum, centurionum, cæterorum deniq; præfectorum numero aptè atq; utiliter digerendo, locupletioribus & nobilitate prȩſtantioribus plerunq; maximè opus eſt. Tum enim nobilitatem præferri è republica eſt, cum facto opus eſt, & celeritas in re conficienda exigitur, pecuniarum item commoditas maximè deſiderari uidetur, cum elargiri quippiam & militibus gratioſe impendere neceſſe eſt. Principum enim & ducum in milites pecuniȩ erogatio, tametſi parua ſit, modò benignè, liberaliter, opportuneq; fiat, ingentem poteſt captare beneuolentiam multitudinis: & fides certiſſima militum inde facilè comparata, ſecuritatem rebus & firmitudinem uendicat. Sperat enim quiſq; ſe maiora cōſecuturum, ſi certauerit fortiter, ubi tenuiore in re largitatem Imperatoris ex animo benignè prouenire intelligit. *Largitio.*

DE COLLEGIS IN *consilium adhibendis.*

OPortet præterea Imperator sibi collegas & socios adsciscat, quibus cum omnibus de rebus deliberet; qui consiliorum effecti participes, loco sententiam dicant. Quos uel antè deputet quàm moueat, ut obeundi muneris gratia Imperatorem ipsum & castra sequãtur: uel postquam profectus est, ex nobilioribus grauioribusq; eos in dies conuocet & accersat, qui secum de rebus omnibus in cõmune deliberent. Quæ enim per se quisq; inuenerit, secũ solus meditatione discutere potest: nõ continuò eadem probare atque sanare debet. Cogitationes enim atq; consilia nostra, ut quibus natura afficimur, nisi fidele foris per cõsultationem sit adhibitum consilium, fallere nos facilè possunt, & errorum plena sæpenumero cõperiri uidentur: cõtrà, quæ alieno iudicio atq; sententia comprobantur, securitatem comparant animo, & firmi

tatem

tatem in rebus tuentur. Enimuero nec tantopere sibi quis diffidere debet, ut ancipiti sit semper & infirma sententia: nec usq; adeo arrogare, ut arbitretur nihil suis consilijs melius alij possint excogitare. Necesse enim erit, ut qui aliorum addictus est consilijs, sibi omnino diffidendo multa commutet, unde detrimēta rebus & incōmoda afferātur, quemadmodū quoq; uel semper uel sæpe eū peccare oportet, qui nullius dicto parēdo, omnia sibi soli attribuit.

DE BELLO SVSCIpiendo.

INitia ipsa bellorum temperāter constituenda, & tanquam rerum fundamenta prudenter iacienda existimo: unde cūctis pene perspicuè pateat, bellum quodcunq; iure esse susceptum. Hinc deos propitios fautoresq; fore sperādū est, milites prçterea alacriores animatioresq; ad iussa capessenda atq; exequenda, quô uolueris ite pergent: quippe qui sibi facilè queant suadere,

se non ultro cuipiam cupideq; illaturos iniuriam, sed lacessitos ac prouocatos arma sumpsisse: qua de re totis uiribus fortiq; animo rei gerēdæ se exhibebūt. Contrà, qui se iniuria bellum suscepisse fortè rentur, deos sibi iratos atq; aduersarios fore suspicabuntur. Qua sola opinione, etiamsi nihil aduersi foris contingat, reformidabunt atq; horrescēt. Quamobrem decet Imperatorem de his quæ uel ipse requirat, uel requirentibus alijs assentiri nolit, oratione prius & legationibus agere, ut inde prouocatus uideatur ad arma consurgere, uel iusta petendo, uel iniqua recusando. Testetur deniq; deos atq; homines, non per contemptum & temerè, perinde atque sibi euenire non possint, quæ bellum gerentibus sæpe accidere solēt: neq; quia omnino pertinacia animi, mala & cladem mortalibus ferre cupiat, bellum esse ab se susceptum. Nec enim domibus mœnibusq; solùm ualida fundamenta sunt iaciēnda, ne infir-

mis

mis imbecillisq; iactis principijs, quicquid inde ædifices, facilè corruat: sed multo accuratius bellorum quoq; initia solidè firmiterq; sunt construenda: deinceps copiæ educendæ, exercitusq; mouendus. Infirma enim rerum principia ingentem additam molem sustinere nequibũt, sed facilè oppressa, omnibus fortunis euersa protinus corruent, atq; funditus cadent. Quare solertem imitari oportet gubernatorẽ, qui priusquam portu egressus in altum soluat, omnibus rebus instruit nauẽ, atq; quoad eius fieri potest armat & ornat, mari deinde ac uentis sese committit. Turpe em̃ atq; periculosum omnino sit, belli motus pre te tulisse, ita ut terra mariq; ducantur copiæ, mox derepẽte in apparatu subsistere, & in medio rerum cursu, in ipso quoq; conatu uersis (ut aiunt) proris turpiter retrocedere, uel summam rerum omnium temerè in discrimen adducere. Nec solũ ob temeritatem derisui eris omnibus,

uerumetiã imbecillitatis opinione contemptus, cuiuis iniuriæ inferendæ opportunus uideberis. Accedet ad hæc præterea, quòd hostes etiam nihil aduersi passi, odio te acerrimè persequentur: qui eos malis afficere uolueris quidem, sed imbecillitate imprudentiaq́ꝫ nequiueris.

DE EDVCENDO
exercitu.

EDucantur autem copię expurgatæ prius omni uel publica labe atque macula, uel priuata cuiusq́ꝫ admissione ac nota abstersis. Eiusmodi expiationes ijs placationibus sacrisq́ꝫ fieri & curari debent, uti per religionem ius sacrum dictauerit, uel ut uates ipsi præscripserint. Ducatᷣ deinceps exercitus instructus ex ordine, etiamsi cum hostibus nõdum esset congrediendũ: & si per regiones longè multorum dierum itinere eũdum, quamuis per agrũ pacatum. Milites enim hoc pacto ordinem seruare assuescent, & loco quisq́ꝫ

maximè

maximè manere, & duces præfectosq́ sequi discent. Quod multo accuratius obseruandum erit, si per agrum hostilem mouere necesse sit: ne per repentinos impetus paruo mométo temporis miles passim tumultuari cogatur, et sursum atq; deorsum discurrere, aliiq́ in alios deuehantur, deniq; multifariam circumuenti nihil operęprecium edere possint. Quãobrem instructa acie quacunq; mouendum est, ut ad iter faciendum habilē expeditumq́ militem reddas, & ad repugnãdum (si opus sit) paratum & facilem, edoctum obseruare signa, & iussa capessere, atq; loco & ordine pro sua uirili rem gerere.

Agminis progressus qualis esse debeat.

Agmen uerò per loca eiusmodi, si liceat, est ducendũ, ita cohibēdũ et obducendũ in breue, ut præ angustia & sui dilatandi facultate ad nimiam protendi longitudinem neutiquam compellatur. Qua progressus specie hosti facultas præstari uidetur ad commodum suum in aduersarios incurrendi, eosq́

per occasionem lædendi, quippe quibus iam commoditatem sui tuendi ereptam animaduertat. Siue enim latiore acie aduersi obuijq; irruant, quod euenire solet ambitis cornibus, facilè perturbent ac uertant necesse est: siue trãsuerso in medium agmen irrumpant, turbato iam ordine facultatem illico cõpositè consertimq; progrediendi auferant tuis copijs: quæ si in phalangem sese contrahere, & ad repugnandũ conuertere constituerint, parum proficiẽt, tanquam eiusmodi phalange usi, quæ crassitudine nulla freta, infirma penitus imbecillaq; sit. Demum si hostis nouissimum agmen post terga adoriatur, eodem urgebit incommodo: ut nõ modò facultatem repugnandi adimere, uerumetiam perspicuam cladẽ atq; perniciem afferre posse uideatur. Si enim retro conuersus pugnare audeas, eadem opprimêris difficultate qua hos qui in fronte locati sunt urgeri posse ostendimus: utpote qui citò ambiri comprehẽ-

diq;

diq; possis. Iniquo rerum statu id euenire præterea solet, ut laborãtibus opẽ ferre non facilè quas. nam siue primos ad subueniendum postremis accersas, siue contrà nouissimos ad opem ferendam his qui in fronte locati sunt reuoces, serò id & incommodè curari posse uidetur, quãdo per longa interualla & spacia utrisuis excurrendum est. Quas ob res cõtractiores semper quadratoq; agmine mouere satius atq; tutius & tractatu facilius est, quàm protensiore atque oblongo: præsertim cum exercitui porrectiore mouenti agmine sæpe contingere soleat, ut ex uisis quibusdã incertis ac dubijs formidines atq; pauores suboriãtur. Euenit enim nonnunquam ex editioribus & montanis locis ad planities & loca nuda atq; cõspicua descendentibus, ut conspectis ponè lõgo interuallo nouissimis eiusdem agminis, irruptionem per insidias hostiũ esse rati, ad pugnã derepente raptimq; conuersi, proximè ad cõferendam manum

num cum suis tanquam cum hostibus uenerint.

Commeatus locatio. Commeatum uerò, impedimenta, reliquumq; apparatũ bellici instrumẽti, in medio copiarum locari oportere existimo: præterquam si loca quæ post nos relinquuntur, ita pacata sint, ut tutò impedimenta huiusmodi ponè conuehi duci ue possint: alioquin nouissimæ partes exercitus subsidiario ac strenuo milite muniantur, haud secus atq; partes agminis primas munire debes: multa enim posse improuisò accidere.

Exploratores præmittendi. Præmitti quoq; debent aliquot equites, qui diligenter scrutentur atq; explorent quacunq; trãseundum est, presertim si per saltus & loca syluosa aut occlusa collibus, perq; solitudinem uastã iter fuerit faciendum. Plerunq; enim huiusmodi opportunitatem hostis nactus, locatis insidijs, aduersarios parũ sibi cauentes inter transeundum ex occulto adortus, fortunis omnibus facilè euertere potuit, Quas insidias si Impe-

rator noster per exploratores pręsciuerit, haud magno negocio hostium pręuersis consilijs, magnam sibi opinionē prudentiæ ac rei suę salutem poterit uē dicare. Verùm campestrem nudumq; ac proinde conspicuum locum nullis præmissis exploratoribus ipso prospectu animaduertere potes: nā & interdiu excitatus atq; sublatus puluis, motum hostium indicare potest, & noctu ignibus flammisq; hostilia castra propter esse significatur.

Mouendum autē est interdiu, quando ad iter non ad prælium copiæ sunt educendæ: nisi fortè quippiam urgeat, quamobrem ut hostem pręuenias, tibi uideatur esse accelerandum. Hac enim ratione etiā noctu mouere potes, modò id tutò fieri posse intelligas.

Sanè ubi eò uentum est, ut mox necesse sit cum hoste congredi, atque pugna & prælio disceptare, sensim non citatim ducantur copiæ, neq; magnū iter conficere cogantur. Sæpenumero *Copiæ quando sensim ducendæ.*

enim robur atque uigorem corporis, labor ante certamen susceptus ab re assumpsisse uisus est.

Porrò si per agrum socialem moturus sis, edicas oportet militibus ne quid omnino attingant & uastent, quin omnibus penitus temperent atque abstineant. Miles enim armis fretus, & quicquid libuerit faciēdi licentiam nactus, nulli rei parêre scit: quando præsertim ipse oblectamentorum conspectus, rerum imperitos atque inconsideratos ad cupiditatem præcipites agere facilè solet, atque dulcedine rapiēdi ad quoduis illicere facinus. Hinc ni prospicias, parua data occasione sociorum offensi animi, infestiores tibi reddētur. Hostilem autem agrum diripi, uastari, incendi, execari'ue palàm permittas: frugū enim atque alimentorum inopia, & nūmariæ rei difficultate bella extenuari solent atque extingui: contrà, copia opibus'que nutriri ac sustentari. Verùm priusquam agrum hostilē uastari permittas,

mittas, hostibus, nisi cesserint tibi, id te facturum prenũcies & mineris. Ingruentis enim calamitatis discrimen, atq; expectatæ cladis timor, mortales sæpe aliquid concedere cogit, quod antehac ut facerẽt, nequaquam potuissent adduci. Vbi uerò calamitatẽ acceperint, tanquã quos maiore dãno afficere nequeas, cætera contemnunt & parui faciunt.

Sin uerò tibi diutius in agro hostili castrametandum esse intelliges, ea tantum diripi uastariq; permittes quæ tibi non admodum usui futura conspexeris: quę autẽ cõmodo tuo seruari posse uidebis, militi ab his abstinere palàm imperabis. *Quomodo hostilis ager diripiendus.*

Copijs tuis cõpletis expeditisq;, nec in tuo neque in sociali agro est diu morandum, ne consumptione omniũ rerum, tuis magis quàm hostibus intertrimẽto esse uideri possis. Quin quàm maturrimè copias in agrum ducas hostilẽ, unde, si uber ac felix sit, quæ uelis

ad commodum affatim capere poſſis. ſin minus, amicorum tamen rebus benignè conſulere uideberis. Verùm ex agro hoſtili, ſi fœcũdus & ferax ſit, multa profectò commoda atq; ingens utilitas percipi poteſt.

Commeatus cura. Curandum deniq; tibi diligentiſſimè eſt, ut terra mariq; in exercitum cõmeatus facilè tutoq; cõportentur. Hac enim ratione undiq; negociatores excitabuntur, quæ ad uſum exercitus pertinent, impigrè ad caſtra conuehere.

Loca celſiora occupanda. Quando uerò per loca anguſta futurus eſt tibi tranſitus, ſeu ſi per montana & aſpera tibi agmen mouendum erit, tum ſaluti rerum in primis intererit, præmittere aliquot qui celſiora loca, qui rupes & clauſtra atq; tranſitus ipſos occupent: ne præueniens hoſtis his potiatur, ac inde haud difficulter tibi prohibeat tranſitum. Quod contrà moliri debes, ſi per huiuſmodi locorũ difficultates atq; anguſtias hoſtẽ præſenſeris aduerſum te trãſiturum. Non

enim

enim ſolùm tibi cauēdum eſt, ne quid detrimenti accipias, uerumetiam moliendum eadem in hoſtem retorquere conſilia. Vt enim ſiquando aduerſus hoſtem moturus maturare rem debes ut illum præuenias & incautum opprimas, ita etiam diligētiſſimè prouidere debes aditum omnem ei adimere, ſi in te uenturum perceperis.

DE CASTRIS.

POſitis aūt in terra hoſtili caſtris, foſſa confeſtim uallocꝫ opus eſt, tametſi eodē in loco tibi diu morandū non conſtitueris. munitior em̄ & proinde tutior eris ad repentinos hoſtium impetus, & clandeſtinas necꝫ expectatas irruptiones. Deligas quocꝫ milites, quibus id negocij detur, ut per ſtationes atcꝫ excubias caſtris præſidio ſint, etiamſi hoſtem procul inde abeſſe acceperis.

Verùm ſi hoſtibus nihil urgentibus diuturnior tamen tibi uidetur ibidem fore caſtrametatio, ſiue populandi agri

 hoſti-

hoſtilis cauſa, ſiue opportunitatis cõmodius obſeruandæ, occaſioniſq; hoſtẽ offendendi captandæ gratia: tamen ea tibi delige loca in quibus caſtra teneas, quæ neq; limoſa, nec alioquin inſalubria ſint. Eiuſmodi enim locorum natura & ſitus, exhalatione corruptiore ac fœtoris emiſſione uarios morbos ingenerare peſtemq; inijcere ſolet, qua plerīq; affecti malè uexãtur, multi præterea pereunt, ut hinc nõ modò in dies pereuntium ſtrage copiæ minuantur, uerumetiam ſuperſtitum imbecillitate atq; mœſtitia mirum in modum infirmentur & languefiant.

Caſtrorum ſitus.

Proinde ſalubre atq; utile eſt, caſtra non diu in eodem tenere loco, præterquam ſi hyemandi cauſa, rigoris & duriciei cœli uitandæ, ibidem manere neceſſe ſit. Tum uerò apprimè curãdum eſt, ut conſtructis ex ordine tabernaculis atq; tentorijs fixis, locum ciuitatulæ inſtar incolere uideri poſſis. Secus ẽm, ipſæ uentris egeſtiones quæ ijſdem in

locis

locis perdiu fiunt, corruptiores emittũt uapores, quorum contagio finitimus aër ac circumfusum cœlum inficitur, & ad insalubrem qualitatem facilè immutatur: cuius assiduo usu & necessaria cõsuetudine, uarios & periculosos morbos imbibimus.

DE EXERCENDIS *militibus.*

SEd in hybernaculis ipsis exercẽdi sunt milites, uarijsq́ periculis ad pugnam apti reddẽdi, ne locus usquã ocio & inertiæ detur. Cessatione enim & ignauia fit, ut corpora mollitia & torpore afficiãtur, animi uerò segnitie imbelles penitus ac meticulosi reddantur. Voluntatũ enim illecebris, & deliciarũ quotidiana consuetudine, uel audacissimorũ correpti animi eneruantur. Quamobrem non procul à laboribus & industria abeũdum est uiris. Si quos enim ex lõgo ocio ad labores capessendós coëgeris, ij nec alacres exeunt, & egressi minus perseuerant, ut qui diu-

turna desidia fracti labores horrescũt, & quoduis negocium ne tẽtatum quidem actutum defugiunt: demum sicubi rẽ experiri uolueris, mox illi abeunt, & nulla spe freti laboriosa perferre nec uolunt nec ualent. Proinde prudentis Imperatoris est, ea quæ sibi usui futura intelligit, quiete astruere atq; commodè præparare, cum nulla dimicãdi aduersum hostem urget necessitas, nullũ imminere uidetur periculum, nullum extare impedimentum, quominus exercẽdis corporibus ea militibus suis imperet, quibus in præsentia aduersus hostem nullus sit usus. Præterea quicquid negocij citra periculum militi demandatur, tãquam quid cum idoneum ad ueram certandi rationem instruat atq; edoceat, satis præ se ferre uideri potest remissionis & laxamenti, uel his qui aliqua defatigatione affecti sint.

Exercitiũ militare. Exerceatur autem miles in hunc modum: Deligantur nonnulli, & eorum cuique apta ad rem dentur arma, assuescantq;

ſcantq́ armati ſeruare ordinem, & nuſquam deſerere locũ diſcant: præterea contuitu mutuo, crebra appellatione, familiari conſuetudine inuicem iungi ac deuinciri, ut quis quo loco ordine conſtitutus ſit, quiſq́ tenere & cognoſcere poſſit, & imperatis ſine mora acceptis parêre. Edoceatur præterea miles ex imperato agmen tum producere tum contrahere, & ſeu dextrorſum ſeu ſiniſtrorſum inuertere. Item aciei traductiones & motus imperturbatè facere diſcat ex ordine, & tum laxandi tũ arctandi modum, exitus deniq́ & receſſus uiciſſim, atq́ reliquas ordinum diſtributiones partitionesq́ue per decurias, rationẽ quoq́ agminis uel in craſſitudinem cogendi, uel in oblongum producendi, atq́ utrinq́ ancipiti & bipartita pugna certandi, quãdo pręſertim nouiſſimus & ſubſidiarius miles hoſtibus ambire eum & undiq́ complecti conãtibus, conuerſus repugnat. Poſtremò admonere oportet militẽ,

ut signa quæ inter pugnandum Imperatoris iussu darentur, attentè excipiat: & ubi receptui canitur, sese ordine colligat, & sensim de pugna referat.

Quod enim his qui musicis dare operam incipiunt solet accidere, primo ubi opus est impositione digitorum, & uel in foraminibus tibiarum, uel interiectionibus interuallisq; fidium, alios alibi tum ponunt tum tollunt, haud ex arte neq; per dimensas ad harmoniam intercapedines, ad hęc uix extendunt & tardè mouēt: Qui uerò usu iam hæc eadem & exercitatione, arte & ratione adhibita callent, sine ullo negocio, siue flatum in tibijs reprimere uel laxare sit opus, siue chordas discurrere digitis, & aptè tractare spiritum, ad commodum moderantur, & manum iam edoctam compositè atq; celeriter mouent: Idem his usu euenit qui rei militaris rudes imperitiq; sunt. Turbulēter primò & difficulter per multos errores & longa temporis interualla instrui & in ordines redigi

digi poſſe uidentur: uerùm ut primùm edocti aſſuetiq; facti ſunt, ultro (ut ita dicã)ac ſponte ſua, loco atq; ordini atq; rei gerendæ ſe applicant, pulchram nimirũ & ex omni parte compoſitã ſpeciem quiſq; maximè pro uirili ſua explentes.

Hoc pacto inſtructus & ornatus exercitus diuidatur, deinde ad pugnam citra ferrum coëat, diſtributis leuibus pilis haſtiſq; fragilibus: & ſi fortè arua propè ſint, iactu glebarum res geratur: etiam loricis ex corijs taurinis, ſi qua haberi poſſunt, miles utatur. Sin uerò colles ac tumuli & alioquin accliuia loca extant, certi ad id deputati milites Imperatoris iuſſu id genus telis per ſingulos diſtributis, hæc loca curſu occupent: alij quoq; conſtituantur, quibus id demandetur negocij, ut eodem armorum genere illos de editioribus locis deturbare cõtendant, & ipſi ſuccedant. Demum re confecta, eos imperator collaudet qui uel partes ſibi traditas ad extre-

mum tutati sunt, nusquā loco summoti: uel loco depulsis superioribus, ipsi successerunt. Hoc certandi genere, hac dimicandi ratione, hac deniq; superandi æmulatiōe & studio incolumitas exercitui comparatur, et corpora militum curantur & conualescunt, ut quibusuis esculentis quisq; libenter uescatur, & quemcunq; potū suauiter sumat, nihil præterea delicatius & lautius, nihil exquisitius sibi uenādo. Fames enim quę laborū perfunctione homini exurgere solet, & sitis quæ desudantibus oritur, satis pro pulpamento atq; dulcecula potione haberi potest. Hinc militum corpora solidiora atq; agiliora redduntur, quādo hi qui sudore, frigore, æstu, sub diuo exercitati sunt, quosuis labores ut prompto animo alacresq; subeunt, ita & fortiter ferunt.

Exercitiorū utilitas.

Aequa ratione instituēdus est eques. Decernātur spectante imperatore cursus certatim, insecutiones, fugę, cōgressiones, iaculationesq;, per loca præser-

Equites quō exercendi.

tim

tim cāpestria, seu sub ipsas radices montiũ, quoad equus possit per aspera & salebras uadere. Nō enim cogi debet, ut aut ad nimis ardua & accliuia, aut per descensus & proniora loca excurrat.

DE POPVLA *tionibus.*

POpulationibus uerò temperāter utendum est, nec militi permittendum ad rapinas & prædā temere ferri, & per agrũ hostilem, si locuples copiosusq́ sit, euagari nimis. Hinc enim plerũq; maximæ calamitates uisæ sunt accidisse, quãdo hostis manu composita dulcedine prædæ dispalatos milites, aut præda ipsa onustos per occasionem adortus, facilè potuit fundere fugareq́ & opprimere: ut qui nec armis ad commodum uti, nec laborantibus inuicem opē ferre possint. Quare si qui iniussũ imperatoris ad populationē profusius se uerterint, acri pœna afficiantur, & nobili ignominia notentur.

Cum uerò ad prædam populabun-

dum militem emittere constitueris, ad leues atque inermes, bellaces & strēnuos tum equites tū pedites adijciendos deligas est necesse, qui in rapinis & pręda neutiquam occupētur, quin instructa continuò acie, populatoribus pręsidio sint, eisque reditum tutum atque facilem parent.

Et siquando exploratores comprehendantur, non eadem in omnes sententia uti debes. Sin tuas copias atque apparatum omnē inferiorem hostilibus copijs esse intellexeris, raptim tum eos extingui iubebis. Sin copijs, apparatu, armis instructiorē exercitum habeas, robustiorem denique militem obsequentioremque, atque copiarum ducibus peritioribus & illustrioribus uti possis: tū uniuerso exercitu tuo ad ostentationē usque ornato, exploratores adduci iubeas, quibus diligenter spectandi omnia potestas det̄, demum impune abire eos permittas. Renunciata enim rerum tuarum præstantia, & copiarum

robur & amplitudo, facilem hostibus terrorem incutiet: quemadmodum difficultas rerum atque inopia cognita, aduersariorum animos erigit, & spem suggerere solet.

DE VIGILIIS.

PEr uigilias autem custodes complures sunt decernendi, quorum alij uigilēt, alij per stationes nocturno spatio distributo, uicissim interea somnum capiant, & quieti se dedant. Non enim cogēdus est miles ultra quàm ferre possit uigiliam agere, tametsi noctes insomnes sese ducturum polliceatur. Potest enim somni suauitas etiam inuitum militem occupare, membris ultro cedentibus, & natura ipsa consentiente. Agat ergo quisque uigiliam rectus stansque, quoniam sessiones atque accubationes sensim solent dissoluere uires, & languefacere corpus, unde somnus facilè prouocet̄. Contrà, crurum erectio, & aliorum mēbrorum intensio insomnia inserit animis & immittit.

Qui uerò huiuſmodi uigilandi muneri deputati ſunt, pro caſtris & paulo longiuſculè accedāt, atq; excitēt ignes, ut eminus eos conſpicere poſſint qui fortè quà ignis lucet incedēt: à quibus ipſi cōſpici neutiquam poterunt, utpote in tenebris conſtituti, & luce oppoſita. quo pacto hoſtes incauti in manus uigilum incidere poſſint.

DE CASTRIS CLAM *mouendis.*

SI quando noctu caſtra mouēdum clam hoſtibus duxeris, uel loca quædam occupaturus, uel occupata iā à tuis defenſurus, uel deniq; neceſſitatem prelij ineundi euitaturus, magnos primò accēdi ignes iubeas, deinde moue. Conſpectis enim ignibus, loco perſtare te hoſtes opinati quieſcent: contrà, ſi extinctis ignibus per tenebras abitus ipſe paretur, ſuſpicati te fugam moliri, tranſitus præripere properabūt, inſidijsq; diſpoſitis per occaſionē acriter te abeuntem inſectabuntur.

DE

DE IMPERATORE *hostium conueniendo.*

VErùm si cõtingat ut Imperatore hostilis exercitus conuenire necesse sit, & de re quapiam (ut plerunque fit) secũ sit conferendum, acceptis tecũ ex optimatibus qui ætate floreant, proceritate, robore, forma, excellant armorum fulgore atque ornatu, præstent decore, secum cõgrediare. Fit enim plerũque ut ex ea parte quam quis cõspexerit, de reliquo iudicet: magis quoque quisque induci potest atque moueri his quæ uiderit, quàm his quæ fama & auditu acceperit.

DE TRANS*fugis.*

TRansfugæ uerò, si qui fortè ex hostibus ad tua castra migrassent, qui uel tempus uel apparatum uel consiliũ aliquod nunciaturi uenissent, uel se duces offerant futuros pariter, quò in hostes incautos irruptio fieri queat: ita custodiantur, ut intelligant sibi nõ esse liberum quocunque uelint ire. Quin eis

palàm fiat, si eis confisus incolumi exercitu uictoria potiaris, muneribus pro meritis ubertim affectos, benigneq́ habitos, posse quô uelint liberè ire: sin eos uenisse compertum fuerit ex composito, arte fallendi salutem exercitus prodituros, in ipso rerum discrimine proculdubio perituros. Fidei enim transfugę non secus est committēdum, nisi cum intelligit sui non esse se dominum, sed te, quem suis consilijs fretum mouere uidet.

DE CONSIDERANDIS hostium castris.

CAstra ipsa hostium diligenter cō spiciēda sunt solerti Imperatori, situsq́ eorum non imperitè considerādus. Nam siquando in planitie posita sunt intra orbem, non propterea æstimare debes paucos ibidem contineri, quia scilicet contractiore ambitu ualli occlusi sunt. Circularis em̄ figura ipso contuitu minor uideri solet, quàm animo percipi posset solidi per proportionem

nem dimenſio. Latitudo quoq; quę in orbem eſt circumſcripta, capacior ipſa re eſt, quàm quis conſpectu conijcere queat. Contrà, ſi ualli latera extenduntur oblongiora, atq; alicubi aut obtorta aut in plures deflexa angulos arctantur, non idcirco magnam ijs multitudinem comprehēdi debes arbitrari. eiuſmodi enim caſtrametatio ſpeciem quidem magnitudinis præ ſe fert, ſed non tamen plures incluſos tenet, quàm intra orbem contineri poſſent. Valla denique in mōtibus ſeu collibus ducta, niſi omnino cōferta atq; compacta ſint, ampliora uideri poſſunt, quàm ſi in planitie poſita eſſent. Pauciores uerò continent, quàm quis poſſet ex ipſo tantùm conſpectu exiſtimare. Multa nanq; intermittuntur uacua atq; nuda, ut loca quæ partes habeāt lacunoſas & cauas, uel ſalebroſas & aſperas, ideoq; deſertas, & quæ habitari à quôq; minimè poſſint. Neceſſariò uerò euenit, ut pro hominibus caſtra ſtruantur, & uallum

ad huiusmodi longitudinem protēdatur. Quamobrem ubi castra hostium breui conspexeris circūclusa uallo, habita ratione loci figuræq́, ne contemnas: sin lōgius protracta, ne expaueas, quando his cognitis consilijs militaribus fretus, opportunitatem quandoq; oblatam nactus, præclarum aliquod facinus patrare & edere possis.

DE CASTRIS PO *nendis.*

VErùm quando tibi castra ponenda sunt, arctes copias tuas oportet, & in breues comprimas. Hóstibus uerò ad pugnam te prouocantibus, caue educas. Quin contractius conglobatū militem cōtinebis, quo uideri possis præ timore id facere: plerunq; enim imperitus rerum hostis, non militari prudentia rem metit. Sed simplici castrorū cōspectu demū ratus aduersarios paucos, & exterritos pugnam penitus detrectare, contemnere incipit, negligentiusq́ uersari; tamen incautè passimq́

de castris & munitionibus suis progreditur, perinde atq; nullus sibi obuiã sit iturus. In castra ergo hostem aggressurus audacter ut obsidere possit pergit, nec animaduertit quot inde effundi explicariq; possint copiæ. qua confidẽtiã sublatus, tanquam nihil aduersi sibi accidere possit, inertior & futuri improuidus prorsus efficitur. Quam quidẽ occasionem situ prudenter arripere, induxeris animũ. Instructas copias derepente clamore sublato per postica perq; castrorũ tuorũ uarios exitus explicabis, et multifariam in hostem cursu infestus irrues, & rem fortissimè geres. Sanè qui his cõsilijs atq; artibus ductitare copias scies, facilè quoq; intelliges an hostis aduersus te huiusmodi quippiã moliatᷣ. Neq; modò quid ipsi tibi agendum in hostem sit, tenere debes, sed prospicere quoq; ne quid tibi aduersi eueniat. Quibus enim rationibus hostem decipere potes, ijsdem tibi prospicies ne decipiare, quando documento tibi esse potest

fallendi alios ratio, ut explorare facilè possis an aliquid alij mali in tē machinentur.

DE CONSILIIS
non euulgandis.

ET siquādo noctu uel interdu moturus sis, siue ad opprimendum aliquod oppidū aut arcem, aut castellū, siue ad occupādum transitū, uel deniq; quoduis aliud clam hostib. maturādū, nemini arcanū aperias, neq; quô sis ducturus copias, quid'ue omnino facturus enūcies: nisi forte arbitrere nonnullis ex optimatibus rē secretò credi utiliter oportere. Porrò ubi eô uentum erit, unde iā facto maturrimè opus esse intelliges, quid cuiq; agendum sit per occasionem edices, atq; terram edes: nulla quoq; intermissione interiecta, copiarum duces militemq; planè admonebis, & quô res spectet edocebis: deinceps negocium impigrè capesses. Stulti enim inconsideratiq; est, temerè in uulgus consilium promere, & multitudini

arcanum intempestiuè commitere. Improbi enim & qui de republica malè sentiunt, eiusmodi obseruant occasiones: quas nacti, in hostes cõfestim trãsfugiunt, eũ nuncium allaturi, unde sibi honores & prẹmia consequi posse rentur. Nec fuit unquam ullus exercitus, de quo plerasq; ob causas tum liberi tũ serui in hostes haud commigrent: ubi prẹsertim arcanum aliquod atq; serium tractari sentiunt, uel conferendi manum & prœliandi tempus aduentare animaduertunt.

DE SACRIS IN EXERcitus eductione faciendis.

E. Ducere uerò copias, seu ad pugnã capessendã instruere neutiquã debes, ni prius sacra de more feceris. Qua de re aruspices atq; uates habere te oportet qui sequantur exercitum: quanquã optandum erit, si ipse tu contemplandi exta sacraq; ritè faciendi rationem teneas, ut tute tibi rebusq; tuis bene opportuneq; cõsulere possis, quãdo ad eã

rem perdiſcendam facilè inſtitui potes.

Verũ ſi pulchrè litaris, & ſacra uotis ſuccedere tuis animaduerteris, conuocatis optimatibus ſacra ipſa oſtendes, rẽ deinceps bono animo capeſſere perges. Copiarum enim duces, quid ſacra portendant, reliquos commonefaciẽt, eiſq; ſpem & animum erigent, quando deorum immortalium monitu ductuq; ſe ad pugnã uenire intelligent, qua opiniõe miles penitus animatus, alacer ad queuis pericula obeunda proficiſcetur: quippe qui ſeſe uictoriam adepturum ſperet, & ſigna quæq;, oſtẽta, uoces, ac omnia diligenter obſeruet. Quo fit, ut pulchra hæc publicorum ſacrorum litatio, etiã eos qui priuatim per religionẽ mœrere uidentur, ob ſiniſtra deuouendaq; omnia, mirum in modum ſolari poſſit, ac ſpem meliorẽ animis eorum ingenerare.

Atqui ſi fortè hoſtijs cęſis minimè litares, nec ſacra procedere uiderentur, manendum ibidem erit, nec quoq; mouendum,

uendum, etiamsi quippiam uehementius uideatur urgere. Quid enim posset eo accidere peius, quod sacris & sorte ostendi uidetur? nempe si id quod futurũ est, feliciter euenire posset, pulcherrimè utiq; litasses. Qua de re pluribus hostijs cæsis eodẽ die immolare atq; sacra facta facere te oportet: paruũ enim momentum temporis plurimum ualet, & tũ prodesse tum obesse facilè potest, siue præoccupes occasionem rerum idoneam, siue omnino prætereas.

Equidem mihi uideor cœlestium syderum motus, ortus item et obitus, figurarum deniq; inclinationes, triangulorum quadrangulorumq;, & dimensionum, Aruspicinã per hostias atq; exta, opposita quadam specie contemplandiq; ratiõe designare & indicare. Quare parua quędam horum momenta, differentiæ potestates atq; diuinãdi modi, eodem die, uel potius eadem hora, ut regnis potirentur nonnulli, uel ut uicti captiq; in uincula inijcerentur, sæpe ue *Aruspicina.*

ſut effecerunt. Cũ itaq; nonnunquam euenit, ut quibuſdam ſacra faciẽtibus, quòd ad pugnam quidem ineundam res bellè procedat, ſed per ipſam pugnam clades quãdoq; & interitus præſignat: idcirco neceſſe mihi fuit uiſum nonnihil hac de re dicere.

DE LOCORVM *peritia.*

QVia ſcimus multas orbis & uarias eſſe regiones, uarios locorũ ſitus, & multiplices tractuũ figuras & formas, hoc fit ut dubium & incertum plerunq; ſit, quibus quiſq; in locis maximè preliari & pugnam capeſſere debeat. Pleriq; enim regionis & agri ſui notitiam tenẽt, alieni ſunt ignari & rudes. Vnde euenit, ut iam unius diei itinere remotos hoſtes, & de induſtria ſcilicet exterritos, & aduerſariorũ aduentum præſtolari non audentes, abſceſſum fallentes, Imperator ignarus rerũ ut fugientes inſequatur atq; propẽſius urgeat. At ubi ad difficiles tranſitus & oc-

occlusa montibus loca, sequendi impetu, & hostis opprimendi inani spe se adductum uidet: serò quidem, at tandē intelligit ab hostibus se undiq; circumsessum, & uelut in cauea quadam inclusum, occupatis celsioribus iam locis, & claustris ac faucibus, quâ exitus aliquis effugiumq; daretur, prẹclusis. Tum circumspectans ex omni parte circumfusum insultantemq; hostē uniuerso exercitui, in interitum sese & perniciem præceps egit, loci ipsius natura repugnandi facultate priuatus: & deditionis dedecus deuitans, fame perire duxit prius atq; antiquius: uel ad deditionem compulsus, potestatem aduersariјs quicquid de se collibuerit statuendi præstitit. Quamobrem eiusmodi hostium abscessus, ut simulacra fugæ, suspecti habendi sunt, nec cupidè persequendi: locorum magis habēda ratio, & natura eorū diligenter cōspicienda.

De reditu prospiciendum.

In educendis itaq; copiјs illud est maximè obseruādum, ut quâ ingrederis, eâ

eâ quoq; tibi reditus patêre possit: & uel ab ingressu desistas, si redeundi adi mi potest tibi facultas, uel tibi redituro prospicias. Quod hac ratione fieri poterit, si prærupta eminentioraq; loca, & transitus dorso mõtium uictos tuo milite occupes, quò inde, cũ opus sit, tutò tibi reditus pateat. Hæc dicta sint, non modò ut hostem consilio superes, uerumetiam ut ne ab eo ipse incautus opprimare studiosè prouideas. Pulchrũ enim est scire hostem deceptum opprimere, necessarium autem, ne ipse decipiare cauere.

DE NVNCIIS NON *negligendis.*

QVicunq; nunciaturus quippiã te conuenire quæsierit, siue liber sit siue seruus, & siue noctu siue interdiu uenerit, facilè admittatur, neque modò in tabernaculum intromittatur, uerumetiam in ipso itinere, si fortè obuiã uenisset, accipiatur: & omnino siue quiescas, siue comedas, siue laues, non in-

intermittat accessus eius. Differre enim hæc, & tui adeundi copiã adimere, uel ministros habere quibus liceat te conuenire uolentibus aditum prohibere, maximarum rerũ id est occasiones nimirum perdere, & temporis, quod est omnium primum, iacturam facere, importuna demum ignauia rem tuã euertere. Plerunque enim his admoniti nuncijs & edocti Imperatores, ad ea paruo momento temporis euenire potuerũt, quæ rebus omnibus apprimè uisa sunt profuisse.

DE TEMPORE CIBI *à militibus sumendi.*

SI forte è regione hostilis ualli castra tua ponere tibi necesse erit, curare debes ut prima luce milites cibum sumant. Nam si penes te esse animaduerteris, ut ad arbitrium, cum libuerit, instruere aciem & ad pugnam educere possis: tum, ut commodum erit tibi, cibum cuique sumere mandes. Sin autem eô discriminis uẽtum esset, ut uel ob si-

tum loci, uel ualli fosseq́ue infirmitatem, uel quauis alia de causa, in hostibus uideatur esse munitiones exire, infestum ducere agmē, necessitatemq́ue tibi arma sumendi & contrà pugnandi inferre, res non erit negligenda. Quin diligenter curandum, ut dato signo prima luce miles tuus cibo firmet, ne fortè præuentus, ieiunus arma cogatur arripere & pugnam inire. Miles enim mediocri cibo firmatus, nō tamen ad satietatem usq́ue repletus, robustior atq́ue ualidior ad dimicādum efficitur. Qua re neglecta, sæpe pessimè pugnatum est, milite uiribus ob inediam destituto: præsertim ubi prælium nō leui certamine, sed grauiter toto die peracto uenit ad exitum.

DE EXERCITV *confirmando.*

VErùm siquando trepidatione ulla (ut fit) orta mœror aliquis militum animos occupasse uideatur, siue quòd hostibus accesserint auxilia, siue quòd ulla alia de re eorum conditio po-

tior ac præstantior possit existimari: tũ maximè decet Imperatorem hilaritatẽ atq; lætitiam præ se ferre, & animũ inexterritũ fingere. Vultus enim faciesq; Imperatoris, conformes sibi solet animos reddere militũ, & similitudine sui eos afficere penitus. Læto namq; Imperatore, ad spem confestim erigitur miles, ratus nihil iam aduersi, nihil periculosi impendêre. Contrà, si pauidus uideatur & dolens, cõcidunt animis protinus omnes; perinde atq; si qua ingẽs portendatur calamitas. Euadere satius nimirum est, atq; magis ad prudẽtiam imperatoriam attinet, fronte orisq; habitu multitudini lętitiam machinari, & alacritatẽ suggerere animis, quàm mœrore deiectos oratione & uerbis solari. Plerunq; enim orationi fides haud habetur, quòd pro tempore de industria potest confingi: oris uerò statum atque fiduciam quisq; maximè intuetur, & simulationẽ abesse ratus, abacta formidine animo confirmatur. Sanè utrunque te-

tenere optandum est: id est, oratione commodè, cum opus est, scire uti, et sese eiusmodi gerere, uti res & tempora exigere uideantur.

QVANDO TERROR *exercitui incutiendus.*

VErùm quemadmodum expedit formidolosum exercitum oratione uultuq; erigere, & spei implere: ita quandoq; terrorem ei incutere non parum conducit, quando ignauiæ & segnitiæ deditus, Imperatori & reliquis ducibus contumaciter nõ obsequitur. Tum itaque cõmemoratione periculorum, & solertiæ hostium mentione terrendus est. Quo pacto non meticulosum tuum militem reddes, sed cautum. Vt enim æger animus mœrore deiectus, obtẽtu spei bonę excitandus surrigẽdusq; est: ita lasciuus et inertia intẽperans, contrahendus terrore castigandusq; est. Quo fit plerunq;, ut meticulosi & timidi, formidine posita fortes efficiant: contrà, audaces confidẽtioresq;,

pru-

prudentes & cauti. Potest autem horũ utrunque euenire, ut miles tuus tam reformidet atque metuat hostem, ut nequaquam sibi ulla in re audendum esse existimet: uel usque adeo contemnat & paruifaciat, ut sibi amplius cauendum nõ arbitret. Iccirco utrique rei te debes aptè accommodare, & rationem habere rerum ac temporũ: ut ubi opus sit, timentem te & futuri prouidum tum oratione tum uultu ostendas, aut impauidũ & fidẽtem, uti profuturum intelliges.

QVOMODO MILITES *ex captiuis confirmari animo queant.*

PAulo ante cõgressum & pugnã, quãdo maximè anceps futuri prœlij exitus suspensum atque solicitum militem habet, experiri debes, ut uel clandestino quodam impetu et insidijs, uel leui aliqua paucorum pugna aliquem ex hostibus capias, his potissimùm, qui desertis stationibus pro castris solent longiusculè euagari: quos si conspexeris

ris corpore esse strennuos, animoq; interritos, è uestigio extingues, uel uinctos his trades diligentissimè asseruandos, quibus hoc custodiarum negociū demādatum est, iubebisq; ut à nemine eos adiri permittant. Sin pauitantes & omnino instrennuos uideris, in tabernaculum tuum raptim adduci iubeas. quos toruis oculis, tristi ac tetrico uultu, uerbis quoq; minacibus ita exterrefacias, ut supplices iam & lachrymosos atq; sibi timentes ad cōspectum copiarū iubeas trahi, simulq; concioneris, ac ostēdas militibus quàm inertes, quàm abiecti, quàm timidi, quàm nullius sint hostes precij quibus cum est dimicandum: quippe qui tantopere mortē horrescant, & sibi diffidant, ut prouoluti genibus tam turpiter & indecorè mortis periculum deprecentur, & aduersariorum implorent misericordiam. Erigi enim tum animos militū necesse est, & de pusillanimitate & mollicia hostiū præiudicium facere eiusmodi captiuorum

Abiecti animi signum.

rum

rum turpi ſpectaculo. Si eñ quod quis nondum uidit, ſperat tamen, quandoque magis adducetur re uera & cõpenſatione ſpei, qua timor & difficultas facilè tollitur.

DE ACIE INſtruenda.

QVoniam uerò multæ diuerſæq́ ſunt formæ acierum & ordinũ, quod fit tum armorum uarietate, tum uſu inſtitutioneq́ militum, tum ſitu locorum, tum aduerſariorum conditione: horum omnium peritum eſſe Imperatorẽ oportet, ut ſingulis opportunè uti poſſit. Quæ autẽ multiplici armaturæ generi ad inſtruendam aciem conuenire poſſunt, præter ea quæ ipſa rerum temporumq́ neceſſitate excogitari poterunt, ſummatim percurram.

Equitatum itaq; tuum nõ ut uoles, ſed ut tempus & ſtatus rerum te coget, diſpones. equites enim tuos oppoſitè ad equitatum hoſtilẽ ſtatues. Verùm quoad fieri poteſt, eo modo locabis, *Equitatus diſpoſitio.*

quo

quo solent instrui in cornua acies: ut & ad frontem, & ex lateribus spaciosioris loci commoditate freti, expeditius possint prodire, equestrię munere uti, nullis post se ordinatis, qui possint esse eis impedimento. Velites autem iaculatores & ferẽtarios, sagittarios demum ac funditores primos in phalãge locabis. Nã si ponè sequent̃, magis suos quàm hostes malè afficient. Sin medij inter ipsos statuent̃, irritum erit eis peculiare pugnandi officium, quippe qui nec pedem referre commodè possint ob iaculorum pilorumue sursum uersus porrectionem: nec decursu ipso iaculari à procedentibus præpediti. Multo uerò minus funditores poterunt in gyrum torquere fundas atq; tela emittere, circumquaq; militibus obsistentibus: in quos circumlatio fundę offendens, his magis quàm hostibus damno erit. Sagittarij quoq; præcedentes reliquos, in ipsa hostium corpora ueluti ad signũ rectè immittent: sin postremi aut intermedij,

Iaculatores

Fũditores.

Sagittarij.

medij, sursum uersus sagittare cogentur. quo pacto uis ipsa telorum superiora petendo cōsumetur incassum. Rursus uerò dū deorsum ad capita hostiū deferētur: iam remisso & inualido ictu minus nocebunt.

Si autem contingat pugnam his in locis cōmitti, quorum pars humilis & plana sit, pars collibus tumulisq; insurgat: tum leuis armaturæ militem maximè in asperis atq; durioribus locis statues. Rursus si campestribus locis abs te occupatis, hostis eminentiora obtineat, huc leues milites adduces, ut qui facilius iaculari possint, simulq; pedem referre, per loca asperiora accliuia'que subire, cursu expediti & strennui. Intermittat̄ uerò aliquid per acies interualli, ut si fortè hostibus adhuc congredi atq; manum conserere cunctātibus, usu euenerit tela militum iā emissa atq; exhausta esse, conuerso compositè atq; imperturbatè agmine in subsidia & postremas partes restituantur: nam totū

ambire exercitum & in cornu deflecte-re, neutiquam tutum est, quia possunt interea ab hostibus preueniri, & priusquam reliquo exercitui cõiungantur, sequestrari. Rursus per densas copias arte ferri, atq; perinde in arma incidere, perturbationẽ affert, & ordines disijcere potest. Contrà, uelitum in hostes per cornu incursiones, plurimum hostibus ipsis nocere possunt, ut qui trãsuerso iaculari & pila mittere, ac proinde nudas corporis partes ferire queãt. Fundarum deniq; uis pernitiosissimũ omnium est horum quibus uelites uti solent: nam plumbi color, colori aëreo similis est. Proinde dum emissum plũbeum telum per aëra fertur, latet, hostiumq; corpora improuisò atq; incautè petit. Illationis uerò ui atq; agitatiõe defricationeq; propemodum ignitum ardensq;, uehementer ferit, penitusq; ingreditur: nec concerni potest, quòd labra uulneris è uestigio claudantur, & tanquam conniuere uideantur.

Fundarum uis.

At

At si hoc genere teli & uelitum ope tu quidem cares, hostis autem maximè præstat, primos aciei tuæ densos confertosq; prodire iubeas, gestantes clypeos magnos quibus possint toto corpore tegi: reliqui uerò qui hos sequuntur, ordine ad ultimos usq; sublatis supra capita clypeis, hoc pacto tantisper proficiscantur, dum intra iactum telorum ueniant: in hũc enim modum contecti, nullibi lædi poterunt emissione pilorum. Sin utrisq; adest huiusmodi uelitum auxilium, tum tui primi iaculentur in hostes, antequam ad consertionem manuum ueniat: uel post congressionem copiarũ, hostem transuerso adorti urgeãt telis. Arctantur enim & in modicum compelluntur, & infestatione missilium tumultuari coguntur hostes. *Contra uelites stratagema.*

Quòd si deuitare uelis ne hostis te circumueniat, noli tã oblongam protẽdere aciem, ut omnino infirmior tenuiorq; efficiat, quam facilè possit ho- *Contra circũuentionẽ.*

 stis

ſtis diſrumpere, ac inde ſibi tranſitum comparare, nec amplius per anfractus atq; circuitus uadere, cum datis tranſiti bus ac ordine tuorum diſiecto, adoriri eos poſt terga poſſit. Quod quidē non modò cauere debes ne tibi eueniat, uerumetiam quærere ut hoſtibus ipſe inferas.

Et ſi quando tenuem atq; infirmam uideris aciem peditum, non adeò uſq; contrahas atq; in baſim arctes, ut eam hoſtis facilè poſſit amplecti & undiq; concludere. munias tantùm oportet poſtremas partes, nec minus q̃ eos qui uel in fronte primi locati ſunt, uel per latera conſtituti. Nouiſſimus enim atq; ſubſidiarius miles ita inſinuationes huiuſmodi hoſtium prohibere poteſt, ut hi qui in alas & cornua protenduntur, modò tu ſis futuri prouidus, & explicata poſtrema agminis parte, lateribusq; promotis utrinq;, conuerſum militem aduerſus hoſtium aciem ſtatuas: & his mandes qui iam antè ab hoſtibus circum-

cũdediti ſint, terga tergis præcedentiũ accõmodent, ac pugna ancipiti certẽt.

Solertis uerò erit Imperatoris, ubi aduerſum multitudinẽ hoſtium ſe cũ paucioribus pugnaturum animaduerterit, dare operã eiuſmodi loca ſibi deligere, uel iuxta ripas fluuij, uel ſub montes, & ſuper alia ubi aciẽ inſtruere poſſit, & ipſa natura loci hoſtes arcere quo minus amplectantur & circumcludant aciem ipſam. Pauci enim occupatis eminentioribus & præruptis locis, cohibere facilè poſſint hoſtium impetum, moliẽtium circumuenire prę multitudine: qua in re non modò Imperatoris prudentia & conſilio opus eſt, ſed multo magis fortuna. Forte fortuna em̃ plerunq; accidit, ut loca huiuſmodi re noſtra adipiſcamur: neq; penes Imperatorẽ eſt, qualem uelit ſibi locorum ſitum efficere. Sed de pręſentibus meliora deligere, & quæ ſibi uſui futura ſint cogitatione proſpicere, prudentis utique eſt.

Locorum delectio.

Cōtra semicirculi instructionē.

Plerique solent ingentibus copijs & multitudine freti in speciem semicirculi instructi prodire, rati hostes se allicere posse, ut uel uiritim congredi uelint. quo modo mouentes, sperant sensim curuatis cornibus hemicycli & in orbē coniunctis, hostes intrà occludere. Cōtra quos non pari figura & acie est eundum, quin partitis trifariā tuis copijs, duabus partibus utramq; hostium alā aggredi debes, tertiam uerò instructā è regione sinus hostilis semicirculi sistere, neque promouere: hostes uerò si manere loco uoluerint in circuli formā, hi præsertim qui medium tenebūt locum, nihil efficiēt, quippe quibus facultas quicquam agendi adempta sit. Sin mouere incœperint, dum sese consertim de semicirculi fundo in rectum explicare nituntur, inuicem se comprimentes, dissoluēt ordinem. Loco enim manentibus his qui per reflexa latera tanquam in cornua dispositi sunt, atq; pugnantibus, semicirculus ipse neutiquam

quam poterit in rectum deduci. Soluto itaque ordine, turbatos iam triaria illâ parte inuadere, & ex sinu curuato tumultuariè mouẽtes adoriri debes. Verùm si hostis in cõuexo immotus perstet, è contrario leuis armaturæ milites atq; iaculatores locabis, qui telorum ui eos obruant. Ad hæc, si transuersa acie totis uiribus utrinq; hostes aggredieris, & aduersus hanc semicircularis apparatus figuram moueris, nequaquam erraueris: hostes enim prohibiti diu tecum omnibus copijs congredi, in singulos partientur, & hi tantum qui per latera dispositi sunt, primi pugnam inire cogentur ob transuersum copiarum tuarum atq; obliquũ in eos impetum. Cæterùm non erit inutile, ut instructa prius quandoq; tanquam ad pugnam acie, deindeq; quasi exterritus pedem referas, ordineq; seruato similem fugæ recessum simules, rursus ad insequentes conuersus manum conferas. Nonnunquam enim opinati hostes aduer-

ſariorum exercitum paueſcentem fugam cepiſſe, præ gaudio inſultant, ſoluto ordine, & certatim incumbunt, alij alios præuenire contendunt. Contra quos conuerſum pugnare, citra periculum eſt: & ipſa ſiſtēdi fidutia prçter ſpē hoſtium, trepidantes hoſtes & diſpalatos in fugā uertere poterit, tametſi paulo antè inſolenter inſequebantur.

Milites ſubſidiarij.

Habeas itē oportet ſelectos aliquot milites, qui extra acies inſtructi, tanquam triarij, laborantibus opem atque ſubſidium præſtent, & de quibus auxilium ubi uſus ſit depromere facilè poſſis. Magnòpere em̄ prodeſſe poſſunt, ſi feſſis accedant integri: quippe qui & laborātibus tuis ſuccurrere commodè poſſint, & hoſtibus iā ſolutioribus & debilitatis, recentes ipſi uigentesq́ ualidè ingruere.

Occultatio militū quando neceſſaria.

Illud quoq́ non fuerit ab re, quin admodum utile, ſi quanto tibi uidebitur ſpacio, è copijs tuis ſelegeris aliquot, qui clam hoſtibus ſeſe alicubi occultēt:

qui-

quibus præcipias, ubi instructa acie prælium inieris, dato à speculatoribus signo, excitati properè moueãt. Quod tum maximè faciendum erit, cum auxilium expectatum uisum est in tempore nõ uenisse. Rati enim hostes id esse militum quos auxilio tibi futuros præstolabare, fortè tuis adhuc mouẽtibus, & priusquam in reliquum exercitum se immisceant, ipsi uertẽtur in fugam, nõ tot quot reuera sunt eos existimantes, sed longè plures, præsertim quando si in ipso rerum discrimine non expectati appareant hostes, imperitos rerum terrere solent, & animis pauorem inijcere. Timent enim ne quid eis eueniat peius, ac proinde formidolosè operiuntur euentum rerum.

Repentina quoq; in hostes post terga irruptio, formidolosissima & efficacissima omniũ est. Quamobrem si fieri potest, mittenda est noctu manus aliqua militũ, qui transuerso itinere prætereãt hostes, seq; per insidias post eos *Irruptio post terga.*

collocent: collatis autem ſignis, iamq́ inito prælio, ipſi citatim ex inſidijs nouiſſimum hoſtium agmen adoriantur. qui undiq; circũuenti, etiam ſi qua ſpes ſalutis eis reliqua eſſet, minimè ſe fugę committere audebunt: quippe qui nec referre gradum, nec anteferri cõmodè queãt, aduerſarijs undiq; urgentibus.

Inualeſcente pugna, & cunctis utrinque non ſtrennuè gerentibus, obequitãdo tuos hortere: ſimulq́; inclames, ſi fortè in dextero cornu es, læui cornu aciem uincere, hoſtemq́; & eſſe profligatum: ſin in læuo es, dexteram aciem tuorũ uincere dices, ſiue res ita habeat,

Mendaciũ. ſiue non. Mendacio enim uti, ubi ingens pugna excita eſt, non erit ab re. Præterea ſi Imperator hoſtium, ſeu rex ſit, paulo remotius uerſatur, ſiue in altero cornu, ſiue inter mediam aciem uoce ſublata cecidiſſe eum affirmes, ita ut id etiam hoſtes ipſi audiant. Quo nuncio accepto, tui alacriores duplicatis animis rem gerẽt, hoſtium animi deijcientur,

tur, ſimulq; deſperatione in fugam ſe uertent. Hæc ratio plerunq; profuit: id eſt, ut tuos ſimul et hoſtes fallas, his quidem pernitioſa, illis autem ſalutaria falſò enuncians.

Sapientis quoq; Imperatoris eſt, fratres cum fratribus, & cum amicis amicos ordine iuxtà locare. Quando enim ante oculos is in diſcrimen adductus uidetur quem ipſi amamus, ſtudioſius propugnemus eum quouis periculo poſthabito, amore impulſi neceſſe eſt. Cæterùm eum qui ſe amanter defendi uidet, pudor illico ſubit, ueretur q;, necubi uicem amori repẽdere ſponte negligere uideri poſſit. Proinde ſuppudet eum qui de ſe optimè promereatur deſtituere, et ad fugã turpiuſculè uerti. *Amici cum amicis iuxtà in ordine locandi.*

DE IVSSIS, TESſeris, & ſignis.

IVſſa quoq;, teſſeræ, atq; ſigna præfectis copiarũ & ducibus primò dari debẽt. Singulos enim adire, & cuiq; huiuſmodi imperare, rudis & admodum

dũ imperiti Imperatoris eſt, propterea quòd dum imperata ſingulis dantur, tempus abſumitur, tumultusꝗ interea oritur, cunctis uiciſſim rogantibus, & cuiuſmodi ſint imperata ſcire queritantibus. Accedit præterea quòd nonnulli addũt aliquid imperatis, uel ob ignorantiam detrahunt. Quamobrem ducibus atꝗ præfectis primò dari imperata oportet, illos deinde referre his qui ſibi commiſſi ſunt, & illos ordine reliquis, & hoc quidem pacto ad ultimos quoſꝗ ſigna atque imperata deducere. Non enim modò celeriter, uerumetiã compoſitè & quietè ad omnes demandabuntur. Id quod pari ratione ſignis per ignem dandis ſeruari ſolet. Prima enim face ſublata, ſecundus ſigno accepto idem ad tertium edit, ad quartum tertius, & ille ad quintũ, quintus quoꝗ ad ſextum, & ad unum uicibus imparibus omnes, ut breui tempore per longas intercapedines ſignum à primo acceptum ad extremum ordine & imper

Signa per ignem.

tur.

turbatè peruenerit.

Signum quoq; illud quod tertio loco post imperata & tesserã dari debet, ne uoce edatur, sed uel gestu corporis, uel nutu capitis, uel manus motu, uel armorum collisione, uel hastæ uersione, uel deniq; ensis uibratione: ne fortè cõcitato tumultu, non solùm tesseræ excipiendæ miles intẽdat, sed etiam signo. Tesseram enim hostes quoq; possent cuiusmodi sit accipere, quam crebrò dari audire possunt. Signum uerò prę terquam quòd hoste clam dari potest, etiam maximè cõducere uidetur ad cognitionem alienigenarum, qui diuersa lingua uobiscum sociali iure deuincti sunt, & unà militant: qui cum nec ipsi dicere, nec alijs dicentibus alienam linguam intelligere queãt, editione signi discernere poterunt quid sociale & pacatum, quid uerò hostile sit. Quæ quidem dari distribuiq; debent, non iamiam pugnaturis, & per acies instruendas ad incertas uoces tumultuantibus, *Signum sine uoce.*

ſed multo antè per ocium & quietem.

DE ORDINE SERuando.

MAndabis quoque militi tuo, ut tum inſecutiones, tum receſſus ordine faciat: nam ſiue malè pręliati retrorſumq; uerſi, minus lædentur, quippe quos non fuſos paſſim neq; palantes ſingulos opprimere quibit: ſiue uictores hoſtem fuſum fugatumq; inſequuntur, peſſimè eum afficient, & ualidius opprimẽt, turmatim cõſertimq; procedendo: adde etiam tutius. Plerunque enim ubi hoſtis fugiens aduerſarios poſt terga uidet paſſim & nullo ordine ferri, uno cõſenſu redactus in aciẽ retroq; conuerſus, impetu facto acriter inſectat̃. Quocirca nihil exiſtimes melius, nihil ſalutarius, nihil tutius, quàm ordinem ſeruare, & loco perſiſtere: rurſus nihil periculoſius atq; pernitioſius, quàm ordinem diſſoluere, atque deſerere locum.

DE APPARATV ET *productione exercitus ad pugnam.*

SIt tibi curæ fulgentem atque armis illustrem exercitum ducere. Quod facile factu tibi erit, hortanti milites enses acuere, galeas, thoraces, & reliquã armaturam abstergere. Nitor enim ac fulgor armorum, formidolosum reddit acierum aspectum, & ingentem terrorem ingerit hostibus, atque animos eorum conturbat. *Fulgor armorum curandus.*

Producas insuper agmen tum uociferatione tum clamore, quandoque & cursu. Eiusmodi enim facies rerum, clamores strepitusque armorum, clangorque tubarum, mirificè stupefacit atque exterritat hostium animos.

Vbi proximè uentum est ut mox cũ hoste conferas manum, paulo antè milites tui strictos enses sublimes aduerso sole quatiãt crebrò. Absterſi eñ enses lucidique mucrones, uicissitudine splendoris ad relucentes radios & micãtem solem

ſolem fulgur quoddam terribile belli oſtentant: Quæ etſi hoſtis pariter præ ſe ferre uidebitur, reſpondetur tamen ijſdem, tu eum terrere debebis. ſin minus ille, at tu eum perterrefacias neceſſe erit.

Apparatus hoſtiũ prævidendus.

Inſtructis apparatisq́ utrinq; ad pugnam copijs, nõ ſtatim mouere debes, ſtudio ſcilicet præripiendæ pugnæ: cõtinere autẽ interea te propter uallum, dum apparatum omnem cõſpicias hoſtiũ, quot, cuiuſmodi quoque ſint, quibus denique in locis diſpoſiti. Hac etenim ratione commodius rebus tuis cõſulere poteris, quos quibus opponas, quem in modum copias tuas ſtatuas atque diſponas. Vt optimum decet medicum, qui exploratis prius atq; cognitis morbi cauſis, deinceps remedia affert, ordinabis tu tuas copias, uti maximè rebus tuis cõducere intellexeris. Sæpe enim cogitur Imperator, conſpecto hoſtium apparatu, ad armaturam eorum, ad gẽtes, ad mores hominũ, ſuas

quo-

quoq; parare atq; instruere copias.

Si hostis equitatu præualet, & tibi commoditas forte datur, delige aspera loca, angusta, summontana, et per quę equus facile uadere nequeat. Sin id haud datur, pugnando tantisper promoueas, quoad aptos tibi & idoneos nanciscare locos, qui rei tuę congruere possint. Intra uero munitiones dimittes qui castris & impedimentis præsidio sint, ne animaduersa solitudine hostis militē mittat, qui castra deserta occupet, & impedimenta quęq; diripiat.

Præsidium in castris rē linquendū.

Plerique Imperatores munitiones suas demoliunt, aut traijciunt fluuios, uel denique præcipitia atq; rupes pone consulto relinquunt, ut scilicet milites perstando aduersarium superent, & uictoria potiantur, aut funditus pereant, utpote quibus euadendi facultas, siquidem ad fugā inspexerint, omnino erepta sit. Hos equidem nec laudare satis, nec contra uituperare possum. Periculose enim consulto rem gerere, audacię

magis quàm cōsilij est, & ad fortunam potius quàm ad iudiciū ipse retulerim. Vbi enim alterutrum aggrediare necesse est, ut pugnando uiribus omnibus, uel uictor euadas, uel uictus omnibus euertare: quonam modo uel uictoriam prudentiæ, uel calamitatem & cladem electioni atque iudicio rectè ascripserim? Militibus etenim quibusdam honoris atque gloriȩ studio periculosè certare permittēdum quandoq; puto. Quòd si fortiter fecerint, haud mediocrem utilitatē reipublicæ sunt allaturi. Sin infeliciter præliati sint, nō ingentē inuecturi calamitatem. Vniuersis autē copijs incerta dubiaq; fortuna, & ancipiti contentionis euentu iacere aleam, minimè probo. Illi uerò mihi uidentur errare maximè, qui in hanc conditionem pugnare uolunt, ut si uicerint, parum hostibus nocuisse uideri possint: sin superati ipsi uictique sint, maximè sint rebus omnibus offuturi. & nihilo secius eiusmodi abuti stratagematibus

Imperatorū quorūdā error.

non

non desistũt. Atqui si exploratum iam est, & pro comperto haberi potest, calamitatem consecuturum, nisi periculosè certaris, & hostẽ funditus periturum, si semel deuictus sit: tum non mihi uiderentur errare qui fugiẽdi facultatem militi suo præcluderẽt. Satius enim est de re incerta audendo non modò calamitatem auertere, uerumetiã ut hostes male afficias quærere, quàm ignauiter & inter quietem agere, ubi certior esse possis, si nihil ausus sis, rem tuam penitus perituram esse.

Sed nõ modò in eiusmodi locis, ubi nulla sit certa fugientibus salus, uerùm ubiq; & quacunq; pugnãdi conditione milites admonere tuos, & omnibus rationibus edocere debes, manifestum ac certum interitum his impẽdêre qui fugiunt, quando hostibus liberum est insecutioni insistere, & nemine prohibente ad commodum possunt aduersarios fugatos ac fusos malè afficere: mortem uerò atq; perniciem incertam

his esse qui pugnando perstant & se tuentur. Quibus si persuaseris, in re gerenda eos qui fugæ se dant proculdubio perituros, qui autem perstant gloriose deniq; morituros esse, calamitatē quoq; hos consequi qui deserant locū, non eos qui seruent ordinem: his profectò in ipsis periculis fortissimis utêris. Optandum itaq; est, militem tuum hoc pacto se persuasum affectumq; tibi dare. Qui enim sic animati penitusq; affecti sunt, uel consummatas adipiscuntur uictorias, uel in paruas incurrunt calamitates.

Consilia Imperatori sæpe mutāda.

Excogitata uerò in ipso discrimine pugnæ consilia, & repugnandi aduersariorum ex tempore consilijs adiūctæ rationes, ampliorem nimirum gloriam maioremq; admirationem Imperatoribus et disciplinam rei militaris exactè tenētibus peperere, quàm ea quæ præsumptione & coniectura ante copiarū cōgressum exquisita esse uident̄. Quæ singula significare, & de singulis pręce-

pta

pta tradere, haud facile est. Vt enim gubernatores paratis omnibus ordineq́ dispositis quæ ratio nauigandi dictat, ex portu deinceps in pelagus soluunt: uerùm si qua fortè tẽpestas exoriatur, non quod ipsi uolunt, sed quod facere coguntur, exequi multaq́ fidentius audere uidentur, atq́ urgentibus undiq́ periculis fortiter consilia sua opponũt, non tã memoria disciplinaq́ nauigandi, quàm extemporaneis si quæ apparent occasionibus uti: Ita etiam Imperatorem facere oportet. Copias ita ordinet, ita instruat atque disponat, prout usui sibi & rebus suis futurum animaduerterit. At ubi tempestas belli ac moles ingruat, quando multa ui quadam frangi & immutari solent, atque uaria adduci rerum discrimina: tum ad faciẽ præsentium rerum & ante oculos obuersantium, extemporanea per occasiones conquirat consilia rationesq́, ut fortunę necessitas magis quàm discipli na & memoria ipsa suggesserit.

DE OFFICIO IMPERATORIS IN PUGNA.

IMperatorem ipsum cõsultè magis et cautè, q̃ audacter certare oportet, uel omnino potius abstinere pugna. Non enim tantopere pugnando prodesse reipublicæ poterit, etiamsi inexuperabilem quandam afferat fortitudinẽ, quàm obesse penitus, si cadat. Prudentia enim animi, quàm uiribus ac robore corporis magis præstare debet: quia strennuitate & uiribus corporis magis etiã miles potest grande aliquod edere facinus, prudentia uerò atq; prouidentia uti, & deliberando reipublicę opportunè consulere, Imperatorem decet in primis, pręterea neminem. Si enĩ gubernator omisso clauo gubernaculisq; relictis, ea quę ad nauitas attinent ipse faciat, id uidetur committere, unde pessum nauis detur. Idem Imperator committit, qui prætermisso consulendi officio, & rebus omnibus prouidendi, ad militaria usq; descendit munia.

Prouidẽtia Imperatoris propria

Maio-

Maiorum etenim dignitateq; præstantium temeraria negligentia, irrita auxilia quæq; facit, quibus incolumitas rerum necessariò sustentatur. Eiusmodi Imperatori par uideri equidē arbitror, nullo prorsus interiecto discrimine, unam rempublicam euerti debere, cū ipse ceciderit, nec salutem eius se extincto cuiquam curæ futuram. Hunc rectius quis culpet ut ineptum Imperatorem, quàm laudet ut fortem. Qui enim consilio & prudētia Imperatorem gessit, felicitate suis auspicijs consecuta cōtentus iure gloriabit. Contrà, qui adeò insolēs atq; cupidus est, ut nihil operæprecium patrari ab se posse credat, nisi manum ipse cum hostibus conferat, is non modò nō fortis, uerū audax quoq; & temerarius est. Quocirca in uulgus ferat prę se, studio contemnendi cuiusuis ex animo duci, quo militē animet, & ad res capessendas promptum alacremq; reddat: certet autem ipse cautè, & mortem quidem despiciat, atq; ma-

sit uita priuari, quàm calamitate ullà ac
cepta turpiusculè superesse. Saluis au-
tem rebus, saluo exercitu, uitæ quoque
suæ prospiciat: sæpe enim rem feliciter
gestam Imperatoris mors interueniẽs
minuit. Vbi enim hi qui malè præliati
sunt, hostem Imperatore destitutũ acce
perũt, instauratis animis insultarũt. E
diuerso hi mœrore affecti animos deie
cerũt, qui etsi feliciter prœliati sunt, desi
derio tamen Imperatoris elanguerunt.

Ad Imperatorem id quoq; imprimis
attinet, dum pugnat, obequitare aciẽ,
præliantibus se ostendere, eos qui for-
titer rem gerũt laudare, trepidantibus
uerò minari, cohortari cunctantes, la-
borantibus ferre opem, supplere defe-
ctus, si quâ usus est deducere copias, tẽ
pora obseruare, occasiones præripere,
futura conijcere, receptui cani iubere.

DE REDITV EX
pugna.

REuocatis è pugna militibus, dijs
immortalibus sacra faciat, suppli
catio-

cationes decernat, pompas agat, ut pro tempore uti licebit, pollicitus grato animo redditurum quæ ritè post bellum confectum & partam uictoriam exolui fas sit. Deinceps honoribus muneribusque eos donet, quos probè rem nauasse acceperit, & de more benignè atque liberaliter prosequatur. Ignauos autem & inertes pœna ignominiaque afficiat. Honores uerò eiusmodi fortibus habeat, qui patrijs moribus sunt probati. Præterea quæ ex ipso debent proficisci Imperatore munera, hæc sunto, Armaturæ, insignia, spolia; decuriæ, cēturię, præfecturę, ducatus, alij quoque eiusmodi magistratus. Verùm pręstantioribus uiris & magistratus gerētibus ampliores debent haberi honores: priuatis autem decernātur minores. Hæc etsi liberaliter & benignè pro meritis cuiusque dari consueuerunt, irritamenta præterea ad uirtutem sunt cæteris, qui huiusmodi honorum sunt cupidi. *Imperatoris munera quæ esse debeant.*

Vbi uerò bonis præmia pro meritis *Premiū & pœna.*

 repen

rependuntur, malorum autem suppli-cia nequaquam dissimulantur, uniuersum exercitum optima spe affici est necesse. Alij enim timentes pœnam, peccatis abstinent: alij honorũ studio ducti amplectuntur uirtutem.

DE VICTORIA.

Victoria uerò potitus aliqua, non modò singulis militibus uiritim dare præmia rei bene ab se gestæ debebis, uerumetiam uniuerso exercitui laborum suorum fructũ aliquem ex hostibus elargiri benignè. Permittes quoque militi castrorum, impedimentorũ, & oppidorũ, si qua iure belli in tuam uenerunt potestatem, direptiones: urbium denicꝫ, præterquã si fortè de eis consultius quicquam foret deliberandum. Hoc enim rebus omnibus uehementer conducet, præsertim si bellum nondũ confectũ consummatumcꝫ est. Eiusmodi namcꝫ emolumentis atque compẽdijs penitus allectus miles, prõptiorẽ se animatioremcꝫ cæteris in rebus

Direptiones.

bus

bus præstabit. ni putes uenaticas quidem canes sanguine intestinis'que captæ feræ illecebrari à uenatoribus utile esse: uictori autē militi deuictorum bona in prædam dari non expedire.

DE DIREPTIONE.

Diripiendi autem potestatem militi tuo nec semper, nec aduersus omneis passim concedes: corpora uerò minimè in direptionem uenire permittes. quæ abs te uenundentur, siquidem pecunia publica opus est, & ingenti sumptu. Qua in re quæcunque uel agi uel ferri possunt, ad te conuehi palàm edices. Optimè enim tu constituere poteris, temporum atq; rerum habita ratione, an cunctam prędam retinere, an partem, an denique nihil debeas. Non enim è re est, in bello gerendo ærarium publicè pecunia abundare, & emolumentis in dies obuenientibus militem fraudare: quādo pręsertim ob deuictorum opes & locorum felicitatem, emolumēta militi largius & benignius impar-

partiri possunt.

DE CAPTIVIS.

CAptiuos uerò bello adhuc stante ne occidito, præsertim eos aduersus quos bellum primò susceptum est, etiamsi forsitan uiderētur socijs occidendi. Minimè autem omnium hos interimere debes, qui autoritate apud hostes præstant, & illustres insignesq; gloria sunt, recordatus incertæ fortunæ atq; uariæ & mutabilis sortis, quæ plerunq; amat rebus feliciter gestis inuidere, & comparatæ gloriæ obtrectare. Commutare autem potes, & ijs redditis siue oppido aliquo potiri, siue amicos captos redimere, quorũ tibi ingens sit desiderium. Verùm eiusmodi commutationem hostibus recusantibus, iure tũ pariter ulcisceris illorũ iniuriam.

DE EPVLIS ET *ludis.*

EXanclatis demũ periculis, & per magna rerũ discrimina uictoria parta, extruantur militibus tuis epulæ, decer-

decernant describendi ordine loci, instituantur ludi, & laborum permittantur laxamenta atq; remissiones: ut explorato iam uictoriç exitu, & his cognitis quib. per uictoriã frui liceat, æquanimiter tolerare discant difficultates & discrimina belli.

DE OCCISIS SEpeliendis.

PRospiciendum deinceps erit tibi & uehementer curãdum, ut desideratis exequię magnificè exoluantur, nec tempus ullũ aut horã aut locũ aut periculum causaberis, siue uiceris ipse, siue uictus superatusq; sis. Nam ut piũ est mortuis iusta exequi, & per religionem ritè inferias agere: ita magnopere utile superstitibus, & omnino necessaria res est, pietatem hãc erga defunctos tuam ad uiuos ostendere. Quisq; enim maximè de se iudicat & uaticinat̃, atq; rem ægerrimè fert, tanquam sepultura cariturus, si pugnãdo ceciderit, ubi animaduertat ante oculos iacere cadaue-

ra, & propè per contumeliam & contemptum Imperatoris busto & humatione priuari.

DE VLCISCENDIS *cladibus.*

SI quam uerò pugnando calamitatem acceperis, obseruabis diligenter occasionem nancisci ulciscendę cladis atq; delendi dedecoris, hoc maximè solaturus milites tuos qui tibi reliqui saluiq; sunt. Solent enim plerunq; qui uictoria nuper potiti sunt, negligentius dissolui, & incautius rē suam tueri. qui enim hostes nimis contemnit, is pariter se inertem & incautum efficit. Quamobrem plerunq; felix rerum successus magis nocuit, quàm accepta clades. Qui enim aduersante fortuna semel lapsus est, euentu iam edoctus atq; erroris admonitus, deinceps cautior degit. Contrà, nescit modestè se continere in rerum prosperitate, qui nondum est expertus aduersa: nec si uincat is, eādem affert prouidentiam, ne quid de-

trimenti faciat, quippe qui insolenter negligit. quam utiq; attulisset, ut hostes incautos atq; segnes malis afficeret. Timere enim ubi opus sit, & tempus hoc postulet, prouidentis sibi cautè est: contemnere uerò omnia & ab re parui facere, audacis quidē, sed eius qui se cuiuis iniuriæ accipiendæ opportunum & habilem reddat.

DE INDVCIIS.

SI inducias pactus es, caue interea in hostem irrumpas. Nec propterea tu ipse incautus sis, sed quo ad hostes, ita quietē agas, ut in pace: quo ad te uerò, ita tibi prospicias, ne quid accipias aduersi, tāquam si bellum gereres. Par enim est induciarum tempore, nec priorem quicquam præter ius fasq; hosti inferre, nec incompositum te omnino & inermem esse. Quin præ te feras tibi cauere, & hostium insidias simultatemq; suspicari. Latent enim incertiq; sunt eorum quibus cū fœdus percusseris sensus. Quamobrem in te ratum

id esto, nullam uelle te inferre iniuriam ad iusiurandum per fœdus adactum, hostibus autem nolle credere ob perfidiam. Quo pacto cautus simul prouidusq́ue uideberis, qui ne uolẽtibus quidem hostibus fœdus frangere, inuadẽdi tui occasionem reliqueris.

Vltio an ad deos reijciẽdá.

Qui uerò ultionem iniuriæ quam accepturi fortè sunt, ad deos immortales reijciunt, hi tametsi piè sentire, non tamen in tuto rem suam locare mihi uidẽtur. Stultum enim admodum & absurdũ est, propterea abs te pericula nõ propulsare & tibi minus prospicere, quòd speres perfidiæ & fracti fœderis pœnas eos daturos, qui te irreligiosè damno malisq́ue affecerint: haud secus atq́ue si tibi salus incolumitasq́ue reditura sit, simulatq́ue hostes pœna affecti sunt. quando præsertim licet tibi, rebus tuis saluis impietatem hostium experiri ac etiã deprehẽdere. Quo pacto tu quidẽ insidijs petitus perfideq́ue tẽtatus, haud lęderis: hostis uerò impius arguet̃ esse,

iam

ſam te læſurus, ſi potuiſſet.

DE CIVITATIBVS IN *deditionem clementer alliciendis.*

Ciuitatibus quæ ſponte tibi conceſſerint, & per deditionē in poteſtatē uenerunt tuā, humaniter & clemēter uſus, allicies reliquas. ſpe em̄ eadem quæ cæteri conſequendi adducti, facile ſeſe dedunt. Qui enim ſimulatq; potitus eſt urbium, acerbum ſe & difficilem exhibet, diripiendo, trucidando, lacerando'ue: cæteras urbes abalienat, & ſibi bellum difficile & uictoriam inſperatam reddit. Quiſq; enim maximè ubi uictorem inexorabilem fore & iracundum in uictos exploratum compertumq; habet, quæuis agere pati'ue mauult, quàm ultro ſe dedere. Nihil enim tam animos generoſitatis implet, q̄ timor impendentis mali, quod quiſq;, ſi cedat, ſe perlaturum intelligit. Credita quoque calamitas euentura, ſi quis ſe ſuaq; ſponte prodiderit, ingentem ſolet animis cupiditatem repugnandi in-

ſerere. Aduerſus autem deſperātes, periculoſa atque difficilis eſt omnis experiundi contētio. Qui uerò nihil humanius & lenius ſibi futurum ex deditione ſperare poſſunt, quàm ſi pugnando ui ſuperati eſſent, quæuis malunt pati cōtrà pugnādo. Vnde Imperatoribus ſtultis profectò & efferatis, diuturnæ urbium obſidiones efficiunt, nonnullæ etiam irritæ & infectę, nec minus periculoſæ atq; fallaces.

DE FIDE PRODItoribus ſeruanda.

IIs qui tibi rē aliquam per proditionem nauaſſent, promiſſa & fidem ſeruare debes, non tam propter eos, q̃ pro his qui futuri ſunt: ut intelligāt eis deberi gratiam qui partes tuas amplecti maluerint, & ſe facilius ad eiuſmodi beneficia uertant: qui enim proditoribus elargitur, magis ipſe beneficium accipit quàm dat. Quocirca ad referendum gratiā huic generi hominū promptior ſis, quippe qui non ultor proditæ

ur-

urbis, sed tuæ patriæ Imperator consti tutus sis.

DE NOCTVRNIS PRO*ditionibus, & siderũ cursu tenendo.*

AD irruptiones autẽ, & per proditionem nocturnas hostiũ opprimendorum occasiones, non omnino rudem & imperitum te esse oportet cursus motusq́ꝫ siderum. Plerũqꝫ enim horum ignoratione, irrita facta sunt insidiari uolentium consilia. Quandoqꝫ enim fortè aliquis proditor, tertiam seu quartam, uel quotam uis tecum constituit horam noctis, quam uidelicet idoneam arbitratus sit uel ad reserandum portas, uel aliquot interimẽdum ex custodibus urbis, uel deniqꝫ præsidium aliquod hostium ex improuiso opprimendum. Ignorata deinde hora iã constituta, in alterutro peccet necesse est, uel citius quàm oporteat accedendo, & inde prius quàm proditor rem curauerit, ab hoste deprehendaris, uel prohibearis id cõsequi quod moliri uideris:

ſeu ſi ſerius pręſtituto tempore uenias, proditoris cõprehẽdendi perimendiq́ cauſam des, & tute tibi impedimento ſis quominus rem efficias. Quas ob res te oportet cogitatione conijcere & diligenter conſiderare, quid itineris quo ſpacio temporis tibi exequendum ſit: deinceps meatus ſiderum contemplando, quid exegeris iam itineris, quid reliquum ſit, tecum exactè cõputes: ut nec citius nec ſerius æquo ad ipſam præſtituti temporis horã præſto ſis, & priuſquam hoſtis te aduẽtare intelligat, ipſe iam intra mœnia ſis.

DE VRBE INTERdiu occupanda.

VErùm ſi interdiu urbem ſeu oppidũ aliquod per proditionem capturus moueas neceſſe ſit, per ipſum tẽpus profectionis aliquot præmittes equites, qui quotquot offenderint in uia comprehendant, ne quis ex agro curſu in urbem ueniẽs, copias tuas iã iam irrupturas enunciet: quin derepen

te incautis improuisisq; hostibus ipse instructa acie appareas. Vbi uerò subitò in eos nihil huiusmodi ne suspicantes quidem irruperis, etiamsi per proditionem res agēda non sit, ex edicto certandum erit tibi pro uiribus nulla intermissione interiecta, & quàm maximè properandum, ut hostem præuenias, siue castello, siue castris, siue urbi deniq; admouendum est, tum præsertim cum paucis præes copijs, & hostili manu inferioribus. Repētini enim & inexpectati impetus, quòd præter opinionem eueniunt, magnopere solent hostem mouere, etiamsi uiribus superior sit. Nam cōspectis irrumpentium copijs, & deliberandi spacio sumpto, recuperatis animis cōtemnere iam incipiunt, & rem fidentius gerere. Quo fit, ut plerunq; primi impetus & rei gerendæ initia formidolosiora uideri soleāt, quàm si tardiusculè & per moras procedas. Quamobrem usu plerisq; euenit, ut subitario & festino impetu, hostem

iam exterritũ trepidantemq́ facilè coë-
gerint, ut uel se sponte subijceret, uel
etiam inuitus imperata admitteret.

DE OBSIDENDIS *urbibus.*

AT in obsidendis urbibus, Imperatoris maximè uirtus desideratur: militaris quoq; astus, & machinamentorum apparatus requiritur. Prospicere autem tibi debes, necubi incautiorem te ipsi quos obsides opprimant. Etenim qui se obsessos uident, ij quid mali sibi ingruat, si neglexerint, intelligunt, & sibi accuratius cauent, obseruantq́ quâ obsessorem lædere possint: quippe qui citra periculum se esse existimans, aliquid eorum quæ proposuerat agit cum uult. Qui autem in periculo se putat cõstitutum esse, occasionem obseruat: quam nactus, præuenire cõtendit, & aduersum hostem patrare aliquid. Qũamobrẽ oportet obsessorem fossa & uallo, stationibus & præsidijs quoque castra sua munire: propterea quòd

quòd quicquid ipse paret, quid'ue facturus sit, hostis eminus uidet: contrà, ij quos tu obsides, murorum obtentu tecti ex improuiso plerunque effusi explicatique per portas, uel opera & machinamenta tua incēdere, uel milites tuos opprimere, uel quicquid eis in manus uenerit, perficere possunt. Quæ minimè aggredientur, si propter portas tam magnas quam paruas, quâ exitus de urbe pateat, manum aliquam statueris militum, qui eiusmodi repentinas irruptiones incursionesque arcere possint. alioquin poterunt occultis irruptionibus hæc sæpe tentare.

Maximo autem tibi usui erit, si quæcunque tentare uolueris, noctu aggrediare. Formidolosior enim res ipsa uideri solet ijs aduersus quos inita est, propter tenebras, si noctu geratur, propterea quòd quid fiat discerni nō potest. Quo fit, ut atrocior sit suspicio, maioremque trepidationem animis concitet, quàm si res cerni posset. Vnde motus quidā *Noctis commoditas.*

oriuntur atq; tumultus, & mentis compos esse potest nemo. Quin pleraq; fieri dicunt, quę minimè facit hostis: cum per noctem intelligi satis nequeat quâ instet, quibus ue scalis quid moliatur. Discurritur uerò passim huc atq; illuc, & ubiq; concitantur clamores, trepidationes, atq; turbulentissimi motus. Timor enim futurorum fallax uates, quæ in suspicionem ueniunt, hæc ipsa futura esse uaticinatur. Et quicquid noctu agas, tametsi paruum sit, horrẽdum ijs uideri potest quos obsides: nullus enim dicit quod uidet, sed quisque maximè quod audit propter tenebras refert: & sicunde unus & itẽ alter murum ascendisse ex hostibus apparuerit, uniuersas iam copias muros occupasse rati, in fugam uersi pinnis propugnaculisq; desertis abeunt.

Timor.

Et si opus aliquod manu præproperè expediri uis, primus tu omnium manum affer. Vulgus enim non tam minis compellitur quoduis agere, quàm

uere-

uerecundia reuerentiaq́ maiorum mouetur. Vbi uerò ſinguli Imperatorem uiderint primum omnium operi manum induſtriamq́ afferre, tum properandum eſſe intelligunt, & ceſſare eos ſuppudet, detrectare quoq́ timẽt: nec iam quaſi ſeruus & imperio miles ſubditus ægrè affectus, ſed tanquam ad ęquam functionem laborum uocatus, pudore adductus uenit.

Quoniã multa ac uaria ſunt tormenta bellica, & ad quatiẽdas euertendasq́ urbes diuerſa machinamenta, tu non his omnibus, ſed quibus cõmodè poſſis, utêris. Non enim eſt in me nunc ſingula pręcipiendo referre, quibus uidelicet uſus ſit, arietibus inquam, teſtudinibus, uineis, turribus, baliſtis, pontibus, aliјsq́ id genus operibus et machinamẽtis. Fortunarum enim, opum, uiriumq́ belligerantium eiuſmodi ſunt, artificij quoq́ opificum & architectorum, atq́ ad ea conſtruenda affabrè ingenij & ſolertiæ. Sed quod ad Imperatoris *Tormenta bellica.*

 toris

toris prudẽtiam in primis attinet, illud mihi uidet̃ esse, unam aliquam potissimùm urbis seu oppidi partem deligere cui opera & machinamẽta admoueat. Non eñ facilè possis totã ciuitatẽ ambire, & omnes eius partes tormentis atq; operib. aggredi, nisi forte paruũ & angustũ oppidũ sit. Partitis igit̃ multifariam ordineq; dispositis tuis copijs, reliquas urbis partes oppugnare, et muris scalas afferri iubebis: ut undique ciues oppugnari se sentiãt, & huiusmodi rei difficultate tẽtari: nec satis constituere possint, cui potissimùm urbis parti succurrere debeant. Siue eñ neglectis reliquis partibus ei tãtũ intẽderint cui tormenta admota sint, milites ad scalas dispositi, nemine ꝓhibẽte facilè muros ascẽderint: siue partiti per oẽs partes opẽ quisq; pro uirili afferre cõstituerint, illi q̃ cõtra machinamẽtorũ & operũ uim oppositi erũt, tãtã molẽ pugnæ urgentẽq; uehementius Martẽ sustinere atq; depellere pro paucitate nequibũt. Quã

ob

obrem erit operæpreciũ plures partes urbis prę te ferre aggredi uelle, ut diuerſo apparatu uarioq; oppugnandi genere uires ciuium atq; conſilia diſtrahas, atq; animos diſtinere poſſis, & huc atque illuc rapere & diuertere. Interea tu facilius illac ubi ſumma ope nixus intentusq; ſis, ciuitatem opprimes, & uti corpus aliquod occupabis.

Verùm ſi properes, & maturè oppidum aliquod aut urbem, aut caſtra & uallum expugnare contẽdas, animaduertas autem iã tuos milites labore affectos defatigari, neq; rei tuæ expediat negocium intermittere & militẽ remouere à pugna: partias tum oportebit in ordines tuas copias, habita ratione copiarum numeri, atq; amplitudinis urbis. Tũ prima uigilia incipiens, æquo præſtituto unà pugnandi tempore, inſtructa acie pari ſpacio, ſtudio rem gerendam inibis. Ei ſuccedet itidem altera, & tertia illi: quarta quoq; & quintà uiciſſim, ſi tot opus ſit. Interea uerò dũ *Oppugnationis continua ratio.*

una

una pugnaт̃ acie, reliquæ ordine quietem agãt et somnũ capiãt. Nocte tandẽ exacta, prima luce ordinem repetas, negociumq́ per partitas acies uicibus distributum ad orbem cõtinuetur. Qua ratione utrunq́ sequet̃, ut die noctuq́ sine ulla intermissione pugnet̃, et fossis integri uicissitudinaria refocillati quiete succedant. Nec arbitretur aliquis obsessos ciues eodem uti posse cõsilio, eodemq́ dispositos ordine, quanquam multi sunt, pari ratione & uice imperturbatè inelaborateq́ repugnare. Quisquis enim ut se in id discriminis constitutum intelligit, etiãsi copia indulgendi somno præstari uidetur, haud inducit animum: quippe qui ingruentis periculi animaduersione uigilare compellitur, tãquam ciuitate peritura, interea dum somno sese & quieti dedat.

At dicet fortassis quispiam: Quid? Imperatorẽ'ne ipsum ex adamante uel chalybe cõflatum fabricatumq́ putas, ut omnibus in rebus quæ uniuerso exerci-

ercitu per intermissiones alternis uicibus impertiuntur, solus perpetuò uigilet, & nunquam quieti concedat? Non equidem id ab eo efflagito: sed quieti interdum se dare, somnumque capere non impedio, modò id modicè fiat, & somnus breuis sumat. Atque interea aliquis ex fidelissimis et fortissimis, qui ue existimatiōe secūdas imperij partes obtineat, deligat, & rei curandę pręficiat.

Imperatoris quies & somnus.

Quandoque illæ urbium partes quæ rupe quadā & præcipitio uel aliter natura munitæ sunt, maiorem occasionē oppugnatoribus urbis potiundæ uisę sunt præstitisse, quàm illa mœnia quibus arte & manu robur & munimen est adiectum, & propterea inualidiora habentur. Solent enim quæ sunt natura munita, negligentius custodiri, nullis excubijs militum, nullis uel paruis uigilijs omnino adhibitis. Quo loco solers Imperator eiusmodi fretus occasione, excogitare poterit quid sit faciundum: inducetque aliquot eorum qui audacio-

Vrbiū difficilimæ partes tentandæ.

daciores ſunt, tum pręmijs, tum etiam pollicitationibus, ut per ipſam loci difficultatem ſcalis ſeu alioquin aſcēdere tentent. Quòd ſi fortè aſcenderint, & intra muros clàm uenerint, portam aliquam urbis magnā uel paruam occupent, & aperire panderecꝫ contēdant. Magnopere autem huic rei profuerit, ſi quo pacto tubicinem aliquē foris per murū ſurſum attraxerint, qui derepente occipiat canere. Audita eñ hoſtilis de muris tuba, præſertim nocturno tēpore, ingentem ciuibus terrorem incutiet, opinantibus urbem iam captam eſſe, & ſeſe penitus expugnatos: proinde trepidantes, portas ſtationesq́ꝫ quiſqꝫ deſerent, & quâ ſingulis commodum uidebitur, paſſim diffugient. Quocirca reliquis tuis militibus rei exitū præſtolantibus, facile iam erit repugnante omnino nemine, uel effractis portis ingredi, uel ſcalis muro adhibitis ſcandere. Hac ratione poſſis uno quodam tubicine, & hoc ipſo inermi, urbē aliquā

Tubicine inermi urbs capta.

cape-

capere, penitusq; potiri.

DE VRBE CAPTA.

VRbem si ceperis aliquã, quæ & multitudine & robore ciuiũ uigeat, ut inde tibi timendum sit, ne ciues conglomerati crebris conuersionibus oppositi tuis repugnent, siue eminentioribus locis obtẽtis supernè tuos malè afficiãt, uel tandem in arcem sese recipiant, unde posthac per occasiones irrumpãt: eiusmodi statu rerũ, edicas palàm oportet, eos qui arma abiecerint, & sponte se ijs exuerint, minimè ab milite tuo occidi debere. Quisq; enim id quod sibi capto euenturum opinatur, prior ipse inferre uult, & præuenire cõtendit. Hinc pleriq;, hostes iam in urbẽ captam infusos sæpe ui repulerunt: uel si id minus facere potuere, in arcẽ munitissimam se receperunt, unde rursus laboribus & ærumnis hostes afficere potuerunt, ut iterum obsidionem parare coacti sint diuturniorem superiore,

quan-

quãdoq; etiam laborioſiorem per multa rerũ diſcrimina. Enimuero celebrato paſſim edicto tuo, cuncti fortaſſis, ſed plures certè arma abijciẽt. Qui eñ hoſti irati adeò ſunt, ut armis experiri fortunam cupiant, in ſuſpicionem adducti an idem ſecum reliqui ſentiant ciues, ad armorum abiectionẽ & ipſi ueniunt. Hoc fit, ut etiã uolẽtibus omnibus armis atq; uiribus uti, priuatim tamẽ quiſq; mutua & alterna ſuſpicione commotus, dubitansq; ne ſolus relinquat armatus, arma ponere properet. Anguſtia enim temporis ac rerum, nouum excogitatumq; conſilium palàm fieri haudquaquam ſinit. Verùm qui ſaluos ſe cupiunt, & ſaluti omni opera ſuæ indulgent, quamdiu nulla ſpes ſalutis oblata eſt & edicta, quanquam uero ex animo, neceſſariò tamẽ malis quę ſibi inferri uidentur, repugnant. Vbi uerò uel paruam ſalutis ſpem ſunt adepti, tũ ſupplices ex hoſtibus facti, obuiam ueniunt. Quas ob res eiuſmodi

edi-

edicto etiam eos quibus rem suam armis uiribusque tueri animus erat, ut arma abijciant, plane adduxeris.

DE DIFFERENDA IN uictos ultione.

Mors quæ militi certanti accidit, nulla prorsus indiget consolatione aut misericordia: quippe quę uirtutis studio & uincendi amore obtigerit. At post partam uictoriam urbe iam expugnata & capta, uictos passim occidere uictoribus ipsis miserrimum est, atque stultitiæ & immanitatis magis q̃ uirtutis testimonium affert. Nam esto infestus infensusque uictis debellatisque sis, non propterea arbitrari debes uel tuæ existimationis, uel rerum omnino tuarum ullam iacturã facere, quòd hostes non, simulatque oppressi sunt, ferro succubuere. Potes enim per ocium omni repugnandi summoto periculo, deliberando constituere, quemadmodum hostem deuictum haberi conueniat.

DE VRBE ARMIS *inexpugnabili.*

SI deſperaueris eam quam obſides urbem poſſe ui armiſq; expugnari & capi, & proinde obſidionem diutius ducere tibi neceſſe ſit, pariterq; arbitreris diuturnitate atq; fame te urbis huiuſmodi potiturũ, quotquot per regionem & agrũ inuenies, capias: & ex his eos qui tibi uidebuntur ſtrennuitate & robore corporis atque flore ætatis ad pugnã & certamina apti, ſecernas, quibus, ut tibi cõmodum erit, & rebus tuis intelliges expedire, utare. Mulieres uerò & pueros, cæteroſq; qui uel confecti ſenecta ſint, uel alioquin imbelles & imbecilli, in urbem intrare compellas: utpote qui eorum quæ pro urbe tutanda deſiderantur, nihil omnino efficere uel conferre queant: uerùm ad cõſumendum citius alimenta, reliquis ciuibus adeò poſſint eſſe damno, ut magis hoſtes quàm amici & ciues haberi poſſint.

DE

DE IMPERATORIS *modestia post partam uictoriam.*

POstea deniq; q̃ imperio tuo res feliciter gesta consummataq; est, ita ut bello confecto rebus omnibus adhibere finẽ iam tibi liberũ sit, noli te exhibere pro felicitate elatũ atq; acerbum, quin potius clementẽ et mitẽ, benignũ quoq;, & proinde cũctis amabilem. Illa em̃ inuidiam pariũt, hęc ęmulationẽ et studium prouocãt. Siquidẽ inuidia est dolor ex aliorũ bonis subortus: æmulatio uerò, studiũ imitandi uicissim aliorum uirtutẽ. Quę tã inter se differũt, ut inuidẽtis quidẽ sit, optare ne cui benè quippiã ueniat: ęmulantis autẽ, cupere ęquè ea potiri posse, quæ alij honestè sibi cõparauere. Vir ergo bonus, nõ modò patriæ multitudinisq; armatæ erit optimus dux, uerumetiã perpetuandę propagãdę ue suę glorię citra periculũ sapiens Imperator atq; custos & moderator diligentissimus. *Inuidia.* *Aemulatio.*

ONOSANDRI FINIS.

RAPHAELIS VOLATERRANI DE PRINcipis Ducisq; officio, & De re militari opusculum, ex nobilissimis autoribus.

Dionis præcepta de principe.

QVANDO autem princeps cõmuni societati bonoq; diuinitus datur, de hoc item ac ijs quæ ad eum pertinent dicam. Dion qui Romanam scripsit historiam, ponit, Augustum quandoq; de restituenda rep. cogitantẽ, ad consilium Agrippam et Mecœnatem adhibuisse. Igitur alteri, tuendi imperij; alteri Mecœnati, di-

dimittendi, uitęq́ priuatę partes tradit, magnis utrinq; rationibus. Scripsit etiã separatim de Regno treis libros. In his primum præceptũ Regi, ut deos colat atq; ueneretur: quos si quis impune pręterire posse putat, is eos aut prauos aut stultos opinatur. Deinde homines curet atq; amet, si & ipse redamari cupit. Nam uerisimile non est, nec natura patitur, diligentem non diligi: cum uideamus canes equosq́, magistros curatoresq́ suos circumludere, eisq; blandiri. Posthæc labores amplectat, spernatq́ uoluptatem, quæ inter cætera mala possidentem se non diu perfrui sinit. At labor diutius laborantem sustinet atq; adiuuat. Milites, cõmilitones appellet, hominumq́; se magis patrem & pastorem, quàm dominum uocet. Domini appellationem non solùm inter liberos, sed etiam inter seruos fugiẽdam censeat. Sese magis multitudinis naturæ, quàm suæ accommodet. Præterea liberalitate præditus existat, nec du

bitet benignè faciendo sibi defuturum aliquid: cum ea sit conditio donantis, ut magis gaudeat quàm qui accipit.

Præter omnia sit ueritatis ac simplicitatis amicus, eamq; uti regiam uirtutē cōsectetur. Astutiam uerò ac fraudem uti seruilia putet. Nam uilia animalia ea potissimè sunt, quæ insidiantur. Laborantium circa se hominū, præsertim militum, rationem habeat. Ad bellum omni tempore paratus existat: sic enim pax in sua magis fuerit potestate.

Plato in Critone, regnū probat unū totius orbis, ad dei similitudinem: ita tamen, ut in aliis locis dicat: Senatus autoritas ad consiliū adhibeatur. Ratio, quoniam nulla essent bella, nulli tumultus, dum unus omnium potiretur. Debet & pastoris modo præesse. Sicuti apud Homerum scribitur, qui uocat Agamēnonem ποιμένα λαῶν. id est, pastorem populorum. Nam & mitē, & ferè æqualem ciuibus se præbere debet, tantùm iustitia ac prudentia superiorē. Quòd si

quis

quis reperitur huiusmodi, etiamsi priuatus sit, à Deo est rex constitutus. Nã non populus causa gubernatoris, sed contrà gubernator causa populi fit. Pręterea uti bonus musicus debet in rep. ciues instituere, ut inter modestiã fortitudinemq́ꝫ, quandam seruent mediocritatem, ueluti acuti grauisq́ꝫ nerui cõcentum simul commixtum ac contemperatum: ut ne per nimiam modestiam imbelles adeò reddãtur, ut quum opus fuerit, patriã uiribus & audacia nõ possint defendere: & ne rursus adeò audaces, ut pacis statũ ferocitate perturbẽt.

Aristoteles in Politicis etiã ex omni rep. Monarchiã probare uidetur, adhibito senatu. Hęc ego cum alio in loco dixerim, hic repetere supersedebo.

Isocrates orator uitam priuatam ac principis duabus orationibus eleganter expressit, ad Demonicum, & Nicodem Regẽ. Ex hac ultima huiusmodi sunt uerba conuersa: Amicos tibi delige, nõ omneis, sed nec cũ quibus uolu-

ptaria, sed optima regni perficias. Tales præpone negocijs quæ ipse non cognoscis, ut pro eis quæ illi gerũt, sis redditurus rationẽ. Fidos puta, non eos qui tibi blandiuntur, sed qui castigant.

Da sapientibus loquendi libertatem de his quæ ipse ignoras. Discrimẽ habe eorum qui tibi cũ beneuolentia obtemperant plus, quàm qui cum adulatione: ne plus improbi à te ferãt, quàm boni. Ama eos homines, non qui in publico cum timore obtemperant tibi, sed qui priuatim secum tuũ magis animum quàm fortunã admirantur. Sis exemplo modestiæ cæteris. Nam τὸ τῆς πόλεως ἦθος ὁμοιοῦται τοῖς ἄρχουσι. id est, principibus similis est mos ciuitatis. Quam Plato sententiam expressit: Tales solent esse ciues, quales in rep. principes. Hos imitatus epigrammatista:

Et domini mores Cæsarianus habet.

Prosequitur Isocrates. Pluris existima bonam famam præ multis diuitijs. Simile & huic Salomonicum: Melius nomen

men bonum, quàm diuitiæ multæ. Salustius uerò non longè ab his: Diuitiarum & formæ gloria fluxa atque fragilis est, uirtus clara æternaque habetur. Prosequitur etiam Isocrates: Quæ dicis aut recipis te facturum, tanquam rem sacram obserua. Amicos tibi beneuolentia ac liberalitate para. Inimicos animi magnitudine subige, ἡγούμενος ἡδονῶν, οὐκ ἀγόμενος ὑπ᾽ αὐτῶν. id est, ducas, nō ducaris à uoluptatibus. Ex omni rep. meliora ad imitādū tibi delige. Nihil iratus facias. Peccata citra merita plecte.

Xenophon. Sunt qui putent principem sumptibus & uictu & lautitia præstare oportere. Ego potius eum & prudentia, & diligentia, laboreque cæteros antecellere debere existimo. Idem: Præstat regem gratiarum, quàm tropæorum hæreditatem relinquere.

Diotimus. Tria regi oportet esse: Religionem, Iudicium, & exercitum. Primum, ad se probandum. Secundum, ad suos continendos. Tertium, ad ho-

stes propulsandos.

Homerus duo præcipua tribuit Agamemnoni: hoc est, ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής. Gessit utrunq; bonus rex, idem & in agmine fortis. Quod carmen Alexander Macedo semper commemorare solebat.

Thales. Principis felicitas, ut senex secundũ naturã in suo lectulo moriatur.

Anacharsis. Si sapiens fuerit.

Cleobolus. Si nihil his qui proximi sunt credat.

Chilo. Si non curauerit timeri.

Pittacus. Si ita subditos disponat, ut timeãt nõ ipsum, sed quę sunt ex ipso.

Socrates. Si sibijpsi prius sciat impare.

Solon. Si Monarchiam democratiæ proximam ciuibus reddat.

Demetrius Phalereus hortari solebat Ptolemæum Philadelphum, ut libros plures de regno cõscriptos perlegeret, quòd in ipsis plura reperiret, quorũ amici reges uererentur admonere. Cæsar quoq; Augustus huic simile, teste

Tran-

Tranquillo, excogitauit: ex omnibus enim autoribus utriusq; linguæ, tantùm ea quæ ad remp. administrandam pertinerent, excerpere solebat.

Ego uerò tot sapiẽtum dictis, quæ & ipse sentio, quæq; ex usu uidi, adijcere nõ uerebor. Duas maximè res in his q̃ præsunt cæteris, esse oportet: bonitatẽ, & doctrinã. Prima præstat, tantæq; uirtutis erit, ut si per se nõ sapit, uiros adhibeat sapientes. Huiusmodi fuit Alexãder Imperator, qui quanquam puer, iurisconsultos et matrẽ prudentissimã rebus præfecit. Præterea tot sancti principes in nostro dogmate, alioquin idiotę, reip. utiliter præfuere: ut Henricus, Stephanus, Ladislaus, Leopoldus, alijq; innumerabiles. Ipsa quoq; citra bonitatem doctrina nonnihil etiam proderit, magnumq; in agendo auxilium suppeditabit. In hoc genere extiterunt Cæsar ipse & Claudius princeps, quorum alter quanquã tyrannus, alter uerò ignauus, præter historias ab se scriptas, utilia

mul-

multa edidere ac publica monumenta. Hadrianus item, & Dionysius Syracusanus. Inter põtifices autẽ, Bonifacius VIII. uir doctus, alioquin seditiosissimus, multa & præclara ab se gesta reliquit. Sixtus IIII. Theologia munitus, quamuis bellis continuò inutilibus orbem uexauerit, tot tamen pia templa restituit, totq; ad hominum usum facientia gessit. His uerò qui utrunq; prestãt, nihil in rebus humanis perfectius optatur, ut Augustus fuit, & Titus, & M. Antonius, et Iustinianus: inter pontifices Damasus, Gregorius, aliiq; plurimi. Qui autẽ neutrũ retinent, hi omnino postremissimi hominũ. Ex his Sylla crudelis legitur fuisse, quem unum Cæsar admirari solebat principem reip. sine literis extitisse. Deinde Nero, Caligula, Heliogabalus, Commodus. Et quando utrũq; seculum connectimus, apud nos Paulus II, Innocẽtius VIII, Alexander VI, à quibus in suas cupiditates complura erogata, nullum ad
usum

uſum reip. Chriſtianæ publicum extat monumentū. Hæc quidem commemoraſſe non ab re fuerit, ut hi qui quoquo modo prę̨ſidentes hominibus degunt, ſciant quantum piaculi admittant, quātum'ue extremo iudicio ſint obnoxij, ſi libidini potius quàm conſcientiæ ſeruierint, quum non unum hominem, ſed innumerabiles quandoq; populos ſimul cum re Chriſtiana præcipitent.

DE TYRANNIDE, EX *Xenophonte.*

DEINCEPS de Tyrannide, quæ eſt exceſſus legitimæ Monarchiæ. Ad hunc igitur locum uiſum eſt mihi Xenophontis libellum de Tyrannide ex Græco breuiter epitomare, ubi tota Tyranni uita conſpiciatur. Simonides poëta uenit ad Hieronem Siciliæ Tyrannum: quem nactus ocioſum, his aggreditur uerbis: Dic quæſo Hiero, Tyrannus an plus cæteris gaudeat in *Simonides & Hiero.*

his

his quæ ſenſum attingũt. Negat ille, dicens magis dolere, minusq́ gaudere his qui uitam ducãt mediocrem. Tũc Simonides, Incredibile (ait) ſi ſic res habeat, quónam modo multi hoc adfectant & extollunt. Tunc Hiero utriuſque uitæ inexperientiam accuſat, infertq́ quòd tãtùm extrinſecus tyranni putetur beati: nam quo ad uiſum pertinet, nos ob ſuſpicionem et metũ ſpectaculis multis et celebritatibus priuamur, ad quæ uos acceditis ſecuri. Et quanquam pauca ex multis quandoq́ domi uidemus, ea quidẽ cara, magnoq́ à nobis empta ſunt. Simonides: Si in ſpectaculis damnũ facitis, at auribus oblectamini, ſemper ueſtras continuò laudes nullũq́ cõtumeliæ uerbũ audiẽdo. Nemo enim tyrannum coràm accuſat. Hiero: Ecquid putas nõ audiẽdo male propterea lætari, quando quis manifeſtè uideat quòd tacentes malè ſentiãt? Laudes uerò, ſi quæ proferũtur, ex adulatione prouenire. Deinde Simonides:

des: At in hoc priuatis superiores estis, quòd epulis lautioribus gaudetis. Nec hoc quidem, Hiero ait: quando satietas ocyus ex ciborum superfluitate irrepat, adeò ut fastiditi quandoq; priuatorum exoptent frugalitatem & famē, multoq; magis proximi et circa nos adstantes securi ex hac lautitia gaudent.

At in Venere, inqt Simonides. Huius etiam in uita uoluptate priuamur, Hiero ait: quòd amore (quo sine nihil est delectabile) minimum capiamur. Non enim amor in paratis, sed magis speratis uersatur uoluptatibus: haud aliter quàm si quis sine siti bibat, sic ille uoluptate quidē fruitur sine uoluptate.

Tunc Simonides: Illa saltem quæ cogitatis, celerius assequimini, quæ multa sunt & uaria: præstâteis equos, arma pulcherrima, ornatus mulierum, domos magnificas, preterea posse amicos facilè iuuare, inimicis uerò officere.

Ad hoc Hiero: Multa quidem à nobis possidentur, quæ admirabilia et ad-

spectu

ſpectu pulchra uidentur, attamen noſtris animis grauia, per quę felicitas lõgè ab hominib. abeſt. Præterea pace, ſummo hominis bono, carẽt: ac bello, ſummo item malo, abundant. Priuatis enim per pacis fœdera bellum deſinit, at Tyrannis nũquã. Nulla em̃ pax inter eũ & ſubditos interuenit, non fœdera quibus conſulere poſſint. Et paulo pòſt ſubdit, quòd firmiores ſunt priuatorum amicitiæ ac beneuolentiæ inter ſe, & maiore charitate neceſſitudines ſeruant, quàm Tyranni: quorum pleroſq; uideas filios necantes, aut fratres inter ſe de regno decertantes, nullis legibus aut fœdere aut humana ratione teneri. Quin fide, maximo inter mortales bono, priuantur, cum minima ſit omnibus ſub eis degentibus: quippe qui neq; potui, neq; cibis etiam prægustatis confidere ſatis queunt. Cumq; leges alibi cædem prohibeant, contaminatiſq; ea propinquare ac congredi; Tyrannos tantùm qui interficiũt, non

ſo-

ſolũ nõ expellũtur, ſed magis honorã-tur, & in ſacris etiam locis ac templis ciuitatum, eorum imagines collocantur. Neq; (quod paulo antè dixeras) adſentior, uidelicet omnia citius à Tyrannis perfici. Nã & priuatus aut agrũ, aut ſeruum, aut his ſimile optabit: Tyrãnus autem ciuitatem, aut regionem, uel arcem munitiſſimam, quæ difficilia ſunt obtentu. Sed & pauperes priuatos pauciores adſpicias quàm tyrannos, ſi non ad numerum diuitias, ſed ad uſum & indigentiam iudicamus. Nam ſi plura quàm indigeas habes, multa poſſides: ſi uerò pauciora, parũ. Tyrãnus enim quanquam multa poſſidet, minus tamen ei ſufficiũt, quàm neceſſarij ſumptus priuato. Cui etiã de quotidianis impenſis remittere aliquid interdum licebit: Tyrãno autem nequaquam ſine periculo. Deinde quid opus miſereri eorum ut pauperum, qui poſſunt ex honeſtè partis tantùm uiuere, & ea facilè habere quorũ indiget uſus? Qui

uerò ob egestatem cogũtur aliquid turpe committere, quomodo non hos miseros & uerè pauperes putabis? Hi tyranni sunt, qui omnia coguntur expilare & capere ob necessarios & maximos sumptus, semper pecuniam quæritantes. Necesse quippe habent erogare in custodias aliaq; his similia, pro tuẽda dominatiõe uitãdisq; periculis. Graue etiam illud, quòd uiros bonos, quos amare cuperent, timere necesse est: fortes, ne quid audeant libertatis gratia: prudẽtes, ne quid aduersus machinentur: iustos, ne cupiant ab illis populi gubernari. Deniq; tãtùm improbis in uita Tyrãnus diligit, qui per eius mortẽ scelerum sub eo perpetratorum pœnas se daturos timent. At honores (inquit Simonides) qui maximè hominis sunt & deorum, uos retinẽt. Nec hoc quidem, Hiero ait: cum hi maximè honores oblectẽt, qui ex amore gratiaq;, nõ ex metu procedant, sicuti suprà de uoluptate Venereq; dixi. Quid quæso (Simoni-

Tyrãni qui.

monidès inquit) in his ſponte perſiſti-
tis malis, nec tyrannidem relinquitis?

Et hoc miſerũ præter omnia, Hiero. ait, cũ ſoli Tyrãno nec tenere rẽ malã, nec dimittere cõducit. Quomodo eñ tot cædes, rapinas, exilia, totq́; facinora cõpẽſare aut pſoluere priuatus ſine periculo poſſet? Et hæc quidẽ Xenophõ.

Plato in IX. de Rep. Tyranni uiuũt tanq̃ uinculis quibuſdã deuincti formidinũ omnium & armorũ, ſoliſq́; in ciuitate minimũ egredi aut peregrinari, aut quicquã eorũ quę alij liberi ſolent. Domi præterea totos dies more fœminarũ reſident, uerentes ciuium inuidiam.

Phalaris in epiſtolis: Veniã quidem do tibi monitionum, quippe qui tyrannus nunquam fuiſti. Tyranno cõſulis ponere tyrannidem, neſcius quòd tenêre imperium ſecurius eſt quàm ponere. Si uerò alterutrum ſit optãdum, malim ego ſub tyranno quàm tyrannum eſſe: quòd unum tantum timerem, à cæteris malis omnibus liber. Tyrannus

autẽ metuit tam externorum insidias, quàm eorum per quos seruatur.

Demosthenes, οἶμαι ταῖς πολιτείαις ἡ τυραννὶς ἄπιστος, καὶ ὁ βασιλεὺς ἢ τύραννος ἅπας ἐχθρὸς ἐλευθερίᾳ καὶ νόμοις ἐν αὐτῷ. Puto enim Tyrannidem insidam esse rebus publicis, omnemq; regem aut tyrannum inimicum per se libertati ac legibus existere.

Aristippus ait regem à tyranno distare, ut libertas à seruitute. Huic cum Dionysius dixisset nihil ex eius philosophia iuuari, nihilq; utilitatis ferre: Vera (inquit) loqueris. Si enim te iuuissem, tyrannidem iamdiu posuisses.

Antigonus ad uetulam, à qua beatus dicebat, ait: Si scires sub hac ueste quã fero quot lateant mala, nũquam eam in cœno iacentem ferres.

Ptolemęus Philadelphus dicebat: Cũ tyrãnus multa ferat incommoda, tum illud pręcipuum, quòd cogitur eos qui minimè nocuerũt, utilitatis gratia quãdoq; interficere.

Ari-

Ariſtoteles in Politicis nullam ait tyrannidem annos centum exceſſiſſe.

DE HIS QVI CONTRA *tyrannos coniurant.*

PHILOSOPHI plures patrias ſuas tum alienas liberare à tyrannis tẽtauerũt. Quod nequaquã laudi tribuendum, ut qui ſpecie uirtutis, ſuam potius gloriam quàm populorum cõmoda quęſiuerint. Ego philoſophorum in primis putauerim, in ocio & quiete, doctrina populos potius iuuare, & ad uindicandũ in libertatẽ animos magis quàm corpora admonere. Nam ſi uetera quàm noua repetere uoluerimus, inueniemus malè plerunque huiuſcemodi uiris eueniſſe.

Plato in Siciliam ſtudio eam liberandi profectus, infelicem habuit exitum, dum uix ipſe incolumis euaſit.

Zeno Eleates Nearchi Myſij tyrannidem euertere tentans, deprehenſus,

 dum

dũ uarijs supplicijs torqueretur, socios coniurationis minimè prodidit: sed eos qui Tyranno erant fidissimi calumniatus, ut illi mortè damnarentur effecit.

Dion item in Dionysium coniurando, postremo & ipse perijt.

Ab eodem quoq; Python exul Rheginus benignè exceptus, cum Rheginis consilia per literas manifestaret, diro supplicio absumptus est.

Apollonius quoq; Tyaneus à Domitiano, contra quem cum Nerua coniurauerat, in compedes cõiectus. Gallus & Lucanus poëtæ, ob eandem diuerso tempore causam periere.

Deniq; hi qui Cæsarem interfecerũt, quanquam uoti compotes, non toto uertente anno cuncti (teste Trãquillo) extincti sunt. Hoc uerò sęculo, ut in historia suprà ostendimus, quàm multas talium infelicitates conspeximus. Feliciter tamen res hæc nonnullis auxilio patriæ ciuiumq; successit, ut Armodio & Aristogitoni Hippia ex Athenis sub-

ſublato. Sic demũ Saturninus, Gracchi, Flaccus, interfecti: quod Sylla metuẽs, ut ſecurius (ſicut ipſe dicebat) dormiret, unus omnino eſt auſus adreptã ſemel tyrannidem ponere, dictatura ſe abdicãdo. Quibus profectò exemplis, diuina illa præcepta magis ac magis audire admonemur: Dominus non tantùm bonis, ſed etiam dyſcholis, Chriſti cauſſa eſſe obtemperãdum: Seruis fieri liberos minimè curandum: denique Cæſari quæ ſunt Cæſaris reddenda.

DE RE MILITARI, ET *primùm de officio Ducis, ex Xenophonte.*

EXENOPHONTIS libello ἱππαρχικῷ, id eſt, de officio magiſtri equitũ. Ante omnia deos orare oportet, uti nobis ea dicere ac facere tribuãt, quæ & nobis & amicis, tũ patriæ ſaluti ac gloriæ ſint. Poſthæc equites recẽſere. Quod niſi ſedulò faciamus, ſæpe nume

rus intercidit aut senio, aut alia de causa. Deinde equos prouidere, uti boni sint ac laboris patiẽtes, neu strigosi, neu calcitrones, qui inter alios inutiles sunt, sępeq; cum res agi oportet, turmas dissipant, ordinesq; rũpunt, equitẽ quoq; bonũ inutilẽ reddunt. Neu incessu tardus, ob hoc firmos habeat pedes. Eius indicium, cum alij alia, ego id ostẽdam, uti egressus præsepe, in uiam lapidibus cumulatam de industria ducatur: in ea neq; consistere, neq; quiescere poterit. Tum alterum signum, ut pedes habeat oblõga rotũditate figuratos. Post equos equites inspiciendi sunt, uti boni conscribant, corporis uiribus ac facultatibus idonei, naturaq; dicto audientes: quo sine, nihil pręclarũ geri potest. Prętera pacis tempore exercẽda iuuentus ac docendą, uti in equum quàm aptissime ac uelociter insiliat: quod magnũ pręstat bello adiumentũ. Deinde in equũ in locis salebrosis et aditu difficilibus ire adsuescat. Ipse eques simulacra belli flectendo

ctendo & reflectendo excitet, nūc prosequendo, nūc se recipiendo, nunc in orbem simul cōsistendo: sicuti in celebritatibus deorū ac theatris. Iaculū ex equo quàm longè iacere cōsuescat. Denique seque ac equum armis idoneis contegat. Populus enim Atheniensis XL. talēta quotannis erogat, uti paratos habeat equites, quādo usus aut necessitas ingruit. Ipsi propter hoc iusta exercitatione uacare non debent.

Tempore belli, oportebit magistrum equitum in itinere prouidere, ut exercitus moderatum faciat iter: tū loca equis opportuna capere, curandique corpora militibus spatium dare. Si quando loca adire angusta contigerit, exercitum in cornua disponere, sic tutius ibit: cū largior se uia præbebit, frōtes dilatare. Cū uerò in campum apertumque locū peruenitur, in phalanges exercitū instruere. Si uerò suspecta itinera locaque difficilia declinanda, quoad fieri potest, in aliam semitam & in partes cohortesque proce-

dere, Cuiq; autē cohorti ministros adsignare, ne si fortè usus aut necessitas rei militaris uenerit, equitatus dissipetur aut abscedat. Præterea ultimi qui sequuntur, semper expectandi, ne ipsi occasione consequendi magistrum equitum, nimio labore equos adficiāt ac cōterant. Occultos præter omnia exploratores habere, qui omnia referāt, tum etiam custodias.

Ipsum magistrum equitum peritum regionis esse oportebit: quod pacis aut induciarū tempore facere poterit. Valde enim refert, ipse'ne, an per alios iter faciat. Quod si ignorauerit, à mercatoribus ex proximis ciuitatibus exploratores capiat. Nam huiuscemodi genus fidele ob spem lucri aduenientium fuerit. Nec tamē ita fidat quamuis amicis, ut agmen propterea non iubeat intentum ac paratū procedere, ac si præsentē hostē haberet. Nā multa possunt accidere præter spem in bello, quę subito indigeant auxilio, interdum dimicatione.

In

In discessu utilius fuerit per denuntiationē principum exercitus, & illorū ad subditos moueri, q̄ per præconem: ne hosti cōsilia pateant. Pręter autē omnia illud præcipiendū, ut inuigilemus insidijs, si qua hostē uia aggredi, aut oscitātem, aut imprudentē, aut sine ordine ac cura proficiscētem. Nam his artibus sæpe animalia rationis expertia, maiora se petunt ac conficiūt: ut mustela cortales aues, & miluus: & lupus ingētes tauros ac armenta: cum antè prouiderint quà sese tutò recipiant, tutoq́ aggrediātur.

Optimum item fuerit consilium, partem semper hostium debiliorem aggredi, quamuis lōge sepositā: præstat enim maiorem aliquantulum subire laborē, quàm cum fortioribus maiore periculo pugnare. Nunquam enim cum potentiore agmine aut hoste congrediendū. Oportebit enim simulatione interdum uti: hostemq́ uana specie deludere: uidelicet, cū pauci sunt, uideri plures: cū plures, rursus uideri paucos. Item cum di-

discedimus, uideri præsentes: præsentes autem cum simus, uideri absentes. Deniq; cũ maximè debiles sumus, metum incutere hosti: cum uerò potentiores, metum simulare. Quę omnia intento ac diligẽti magistro facilia factu erũt.

Vt pauci plures uideantur.

Primo namq; ut pauci plures uideanẽ, confertim est ambulandũ, ac procul ab hoste: sic enim puluerem maiorem excitabunt. Præterea cum hastis longis aut similibus hastis in manibus, peditũ uerò turbam pedibus colludere: ex motus enim uarietate res maior apparebit: tũ iumentis alijsq; huiuscemodi simul ingredi.

Vt plures pauci.

Vt uerò plures pauci uideantur, si uiarũ recessus & obtorta fuerint, partem exercitus in his occultare. In campis uerò apertis sparsim ac palantes incedere, utilius, & lanceis uti rectis ac breuibus.

Pręliaturi sese ad cursum & labores exerceãt, ut possint militibus necessaria suppeditare, fossas transilire, muros transcẽdere, flumina tranare discãt, tãto excel-

excellentius, quanto peritus ab imperito, ac uidens à cæco differt. Id autem cauendũ, ne equis ad cursum aut prędam utatur saginatis aut saturis, ne labore absumantur. Magister equitum ephippijs & habenis ad usum equorũ abundabit. Parua quidẽ impẽsa facultatem opemq; præbet militibus indigentibus opportunam.

In congressu uerò hostiũ adhuc illud moneo. Sunt enim quidam qui contra eos quos inferiores uiribus putãt, cum mediocri conatu & imbelli turba occurrendum arbitrãtur. Ex quo illud quod inferre cogitãt, sępe ipsi reportant. Rursus uerò contra eos quos putãt superiores, toto conatu atq; omni exercitu procedunt. At ego cõtrà iudico. Aduersus illos qui inferiores putantur, eundum omni ui ac conatu: neq; ẽm quenquam pœnitet nimis uicisse, cum uicit. Item aduersus illos qui superiores existimantur, cum paucis atq; melioribus congrediendũ. Nam pauci melius prosequentur,

tur, & diligentiores erũt: & si quid accidat, melius ac celerius se recipiẽt. Nõ em̃ dico, quòd pauci sint, ideo laboriosiores et celeriores: sed quòd difficile fuerit paucos reperire qui multos curẽt equos ut oportet, ac seipsos solertes ad equitatum prębere. In magna uerò multitudine magna cõfusio. Si quid accidat, alter alterum trudit, difficilius se recipiũt: ac alius quidem ex equo malè ephippiato corruit, alius ob equi tarditatẽ non subsequitur, alius item ob loci iniquitatem peribit. Adde quòd non multi sunt qui terrorem incutiunt in bello, sed tamen strennui.

Si autem cum paribus cõgrediendũ, existimauerim non inutile, ut ex custodijs duæ acies fiant, & alteri Tribunus præsit, alteri is qui post eũ magis strennuus uideatur. Hic cum tribuno exercitus caudam sequatur, & cũ hostis propinquat, statim primus prouolet. Sic enim ex insperato ruens perterrefaciet hostẽ. Si pedites utriq; habuerint, ij oc

cultentur post equites, simul ipsi ex insperato unà corruent. Videntur enim mihi longè maiora ea uideri, siue bona siue mala, quę inexpectata ueniūt. Ex quo quis considerare potest, quòd qui in sedibus suis inuaduntur, quãuis plures numero sint, magis pertimescunt. Meliores enim partes sicuti actoris sunt quàm rei, sic pręmeditati quàm impræmeditati, et inuadētis quàm inuasi. Pugnātes etiā inter se hostes, primis quidē diebus timidiores sunt, procedente tēpore nequaquam.

Illud pręterea difficilimum, reperire equites fortes ac utiles ad decertandū. Signa uerò sunt, si pulchrum aliquid aut fortis uiri gestum, & cum laude cōiunctū audire gestiūt, ac dicto audientes sint: ĳ enim perferre ac tolerare facilè poterunt quę cognoscunt. Pręterea si celeriter quis persequitur inimicos, aut celeriter se recipiat, maximè hostem infestat, & ipse tutus erit. Tum si ex ordinibus aliquos sibi sumpserit, & de im

prou-

prouiſo excurrat, ac eos qui ſe recipiant inuadat. Hæc & his ſimilia oportebit ſæpe & legere & ſcribere. Tum meditati ſi quid accidere poſſit: quod non eſt aliud quàm futura prçuidere. Maximã enim commẽtationem arbitror, ut quæ quis eſſe utilia nouit, cogitet quónã modo id exequi poſſit. Rectè em̃ cogitata neq; in agricultura, neq; in re nauali, neq; in imperio aliquid proderunt, niſi meditemur quomodo ea perficiamus.

Equitatus mille equitum, congruens numerus, & facilis ordinari, & inter ſe concordiam habet. Ex peregrinis uerò totum, aut ex parte cõſtare, maximè probatur. Peditatus his utilis magnopere qui adſiſtat. Hęc igit̃ (ut in exordio dixi) deo iuuante ac fauente fieri debent: nec mirum, ſi id ſæpe repeto. Quoniam adire periculum extra bellum, haud mirandum ſanè. Sed in bello, ubi hoſtium uerſantur inſidię, quę occultę hominibus ſunt, dijs autem manifeſtę, is maximè potietur, qui ab his potiſſimùm dili

getur

getur aut per ſacrificia, aut omina ſiue ſomnia. Et hæc quidem Xenophon.

DICTA DVCVM.

NVNC dicta Ducum quorundam ſubijciam. Ageſilaus dicebat, oportere ducē habere tria: erga quidē inimicos audaciam, erga ſubditos beneuolentiam, erga temporum opportunitates rationem.

Epaminondas uidens pulchrum exercitum ſine duce, Video (inquit) pulchram beſtiam ſine capite.

Philippus ſolebat dicere, ſe malle exercitum ceruorum cui præeſſet leo, quàm leonum, cui præeſſet ceruus.

Iphicrates belli dux, cum in ſociorū regione contra hoſtes uallum firmaret, foſſamq́ faceret, cuidā dicēti quaſi hæc ſuperuacanea, quid timemus? reſpondit: turpe eſſe ducem (ſi quid accideret) dicere, Nō putauerā. Quod dictum Cicero Scipioni Aphricano tribuit.

Annibal pollicenti cuidam philoſo-

pho de arte militari docere, cũ nunquã fuerit in acie, non opus(inquit) exercitu sine tuba. Cicero Phormionẽ hunc fuisse ait, qui coram Annibale ausus est de re militari disputare. At ille interrogatus quid de tanto philosopho iudicaret, Se ait uidisse deliros multos, sed nullum magis delirare quã Phormionem.

Idem, cũ apud Antiochum à Scipione, qui eò legatus fratri uenerat, interrogatus, qui sibi dux pręcipuus uideretur, respondit, Alexandrum: deinde Pyrrhum: tertiũ se. Quid(inquit ille) si me uicisses? tunc, ait, & Alexandro & Pyrrho me pretulissem. Liuius lib. XXXII.

Timotheus interrogatus quid differret ars militaris à Rhetorica, quantum (inquit) pax à bello.

Lamachus dux cum cohorti peccanti irasceretur, illaq; nõ amplius hoc faciam dicenti, respondit illud prouerbium: οὐκ ἔστιν ἐν πολέμῳ δὶς ἁμαρτάνειν. Nõ est bis in bello peccare.

Alexander interrogatus quónã modo

do

do tam breui tempore orbem subegisset, Consilio (inquit) & uiribus, & arte ubi opus esset noua.

Xenophon in III. Commentariorũ probare nitĩ, quòd boni ducis & boni Oeconomi officia penè similia sunt. Reddere primũ subditos ad obtemperandum faciles, malos castigare, bonos munerare, præsentem substantiam custodire, diligentem ac laboriosum esse ad obeunda officia, præterea decertare quando opus est, Oeconomiam maximè iuuare.

Demades captus in bello apud Chæroniã à Philippo, interrogatus ab ipso inter epulas, dum mentio de generositate Atheniensiũ incideret: Quã bene, inquit, se res haberet, si Philippus Atheniensibus, & Chares Macedonibus imperaret. Chares enim dux fuerat in bello ubi ipse captus. Hæc ex Stobœo.

Thucydides: Pulchrè certantibus tria esse oportet: uelle, erubescere, & obtemperare.

Demosthenes: οὐχ ὁμοίως οὐδ᾽ εἷς ὑπέρ τε τοῦ πλεονεκτεῖν πολεμήσειεν ἄν, καὶ τῶν ἑαυτοῦ, ἀλλοτρίως μὲν, ὡς ἂν ἐλαττῶντα μέχρι τοῦ δυνατοῦ πάντες πολεμοῦσι, ὑπὲρ δὲ τοῦ πλεονεκτεῖν, οὐχ ὁμοίως, ἀλλ᾽ ἐφίενται μὲν, ἐάν τις ἐᾷ. ἐὰν δὲ κωλυθῶσι, οὐδὲν ἠδικηκέναι τοὺς ἐναντιουμένους ἡγοῦνται. Non enim ſimiliter quis in adipiſcendo ſicut in ſe ſuaq; tuendo pugnauerit: ſed longè aliter. Nam ut omnes ne ſua perdāt uiribus omnibus quibus poſſunt utentur. In acquirendo autem, tantum quis cupit, quantum permittitur ab hoſte: ſi autem prohibetur, nihil amplius moleſtare aduerſarios putat.

Cæſar in Cōmentarijs Pompeiū imperitię militaris accuſat, quòd in acie Pharſalica, in cōgreſſu, ſuis ne ſe mouerent imperauit, ſed expectarent impetum hoſtium. Nam innatū dicit eſſe ardorem quendam in animis hominum, ut clamore motuq; magis excitentur.

PARALLELA STRA *tagemata.*

PER diſſimulationē quādoq; hoſtes uti deſperent, aut terreantur.

Apud Caſilinum poſt longam obſidionē rapa prope mœnia ferebant, ut hoſti deſperationem deditionis facerent.

Viciníoribus ſæculis Ladislaus rex Pānonię inter ſanctos connumeratus, aduerſus Polonos & Cracouíam pugnans, poſt diuturnā obſidionē, ut oppidanis opinionē copiæ faceret, montem uicinum farina conſperſit. Rati illi regem non deſiturum, ſeſe dediderunt.

Iuſtus quoq; & ipſe ſanctus præſul Volaterranus, ut Manlius de Capitolio Gallis, ſic in obſidione Vādalorum dicitur panes de mœnibus iecíſſe. Sed hæc eis de non Chriſtianis licuere.

Seſe etiam quandoq; principes aſtutia à periculis ſubtraxerunt.

P. Rutilius Rufus, ut author Cicero in oratione pro eo, cū à Mithridate Mitylenis oppressus esset, crudelitatē regis in togatos, uestitus mutatione uitauit.

Alexander III. Pontifex Maximus, habitu serui Venetias fugiens, manus Federici subterfugit.

Isidorus Cardi. Rutenus, grecus homo, Cōstātinopoli legatus, dū ciuitas à Turcis caperetur, habitu uillici sumpto, se xxx. asprís, paruo, admodum captum redemit.

Boëmundus Roberti regis Sicilię frater, ab expeditione Hierosolymitana rediēs, transiturus necessariò per loca Alexij impe. inimici, se loculo clausum uti mortuum ferri iussit, eoq; modo euasit.

Nicolaus Picinnius dux Philippi uicecomitis, in oppugnatiōe Brixiensi profligatus, per hostium castra transire coactus, in culeo inclusum à lixa se transferri mandauit incolumem.

Annibal item apud Liuium, ut inuidiā Fabio crearet, possessiones seruasse

scri-

ſcribitur. At ille, ut ſuſpicione careret, publicaſſe.

Idem, Vrbini dux Federicus Laurentio Medici noſtra ætate in bello Florentino fecit. Non tamen ille ut Fabius.

Prodigia inſuper & rerũ euentus in bonam uertuntur de induſtria partem.

Scipio apud Frontinum contra Annibalem proficiſcens, cum in deſcenſu in littore corruiſſet, Teneo te, inquit, Aphrica. Quod Tranquillus Cæſari adſcribit.

Chabrias Athenienſis fulmẽ de cœlo ueniens in caſtra, Iouis optimum ſignum dixit.

Sulpitius Gallus eclipſim expaueſcentibus militibus, cauſam naturalem adduxit.

Philo Hebręus cũ legatus Romę cauſa excidiſſet, pro qua uenerat, turbatis omnibus Iudęis ait: Nũc fratres optimè ſperandum de Deo, qui tunc maximè adeſt, cum hominum æquitas & auxilia deſunt.

Demosthenes autem in oratione, re male cõtra Philippum gesta, ad rursus animandum, causam in negligentiam Atheniensium traduxit: maximeq; spe randũ, si officio diligẽtiaq; utãtur, dixit.

Specie etiam superstitiosa turbę continent: ut Sertorius cerua, Maumethes uaticinijs, & hodie Sophi apud Persas uelata facie more Mosis turbas alloqui dicitur, præireq; exercitum, ac omnia uincere.

Dies quoque belli apud nonnullos obseruati. Ariouistum decrescente luna pugnare nolentem Cæsar uicit. Qui mos etiam Lacedæmonijs fuerat, ut autor Lucianus.

Titus Vespasianus item Iudęos, teste Iosepho, Saturni die superauit.

Quidam ab hostibus in loca iniqua imprudẽter adducti: ut M. Crasso accidit à Spurina deducto apud Parthos. Viriatus quoq; Lusitanus fugam simulans, exercitum Romanum ad confragosa perduxit.

MOS ANTIQVAE *militiæ*.

VERBENAS (teste Festo) & sagmina, hoc est, gramẽ ex arce Capitolina cum sua terra auulsum, legatus qui uerbenarius uocabat̃, ad hostes clarigatũ, id est, ad res repetẽdas, ferebat. Ab his em̃ sagminibus Martianus iurisc͠ōsultus, Sanctũ appellari dicit, quod est ab hominũ iniuria defensum. Fecialis item cũ patrepatrato ad indicendũ bellum mittebat̃. Caduceator uerò c͠ōtrà, is erat qui pacẽ adferebat aut nuntiabat.

Festus item: Sub corona uenibant in bello capti, id est, coronati. Nos hodie hanc consuetudinẽ in equis seruamus Romæ, ut uenales fronde capiti imposita circumducãtur. Idem ait sub hasta uendere, cùm hasta in foro fixa, bona damnatorum aut proscriptorũ ad pręconis uocẽ uenibant. Hic memoratur Plutarcho, cũ quondam Augustus ad hanc auctionem diu adsedisset, Mecœ-

nas, cui res illa indigna principe uideretur, tabellã inſcripſit gręcis literis, Surge carnifex: quam ſublatam in turba cũ Auguſtus inſpexiſſet, Mecœnatis ſcõma eſſe exiſtimans, ſtatim ſurrexit.

Sacramentũ militiæ. Idẽ ait in Problematis, Qui ſacramẽto non tenebantur, licet in caſtris uerſarẽtur, nec hoſtes in prælio laceſſere, nec ferire ius erat. Quod Cato ſenior in quadam epiſtola oſtendit: ad filium ſcribẽs monet, Si miſſus factus ſit, ad urbẽ redeat. Aut ſi in exercitu remaneat uelit ab imperatore impetrare, ut ſibi aduerſus hoſtẽ pugnare, ac eum interficere liceat.

Liuius: Romani in obſidione Veiorũ Camillo duce ſub pellibus primũ hyemare cœperũt. Idem lib. IIII. ſcribit populum Ro. ſupra CC. annos proprijs ſumptibus militaſſe. Deinde Cor. Coſſo, C. Fabio Ambuſto, L. Valerio Potitio, Tribunis Mil. Conſulari poteſtate, Anxure capto, decreuerũt patres ut ſtipendium miles acciperet. Frumentum quoq; & ueſtem ultra pecunias dabãt,

equiti

equiti etiam equũ. Dicebãturq; delecti & auctorati. Postremis uerò tẽporibus Matriculati et solidati. Cassiodorus, Vegetius, & Frontinus, Solidatum fuisse in militia scribunt eum, cui stipendia ab imperatore promissa erant: unde uocabulum hodie Saldatorum est.

Missionũ tria erãt genera, ut ex Marcello & Vlpiano iureconsultis colligitur. Honesta, quę tempore militię expleto datur. Causaria, cum uitio animi uel corporis minus idoneus militię renunciatur. Ignominiosa, cũ quis ob delictũ sacramento soluitur. Mercennario autẽ & externo milite primùm sunt usi Scipionibus in Hispania res gerentibus, Celtiberis in amicitiam receptis, ut autor Liuius.

Capitolinus insuper in Balbino inquit: Ro. Imperatores exituri ad bellũ, prius Nemesi sacrificabant, & munus gladiatorum dabant: primũ, quòd dea fortunæ sit Nemesis: secundum, quòd milites iam sanguini adsuescẽtes domi-

ho-

hostem foris non expauescerent.

DE DISCIPLINA, AC *pœnis & præmijs militaribus.*

DISCIPLINA quoq; prima in exercitando Tirone fuerat uarijs quidẽ modis, aut ambulatione ferẽdo onera, aut cum armis cursitando, aut in ligneũ equum insiliẽdo: pręter omnia uerò ad palum. Erat autẽ palus imago lignea supra terrã fixa, quam hasta siue ense petebant, & tanquam cum hoste certatim congrediebantur scuto uimineo, & interdũ claua grauiore, ut in uera pugna postea solutiores aptioresq; essent: aut scopo pręfixo, id est, aliquo fasce uimineo uel aliquo signo arcu exercebantur. Hæc ex Vegetio.

In milite autem corrigendo legitur apud Liuium LVIII. Scipio Aemylianus omnes delicias in obsidione Numãtiæ, uinum, scortaq; amouit: militem in opere quotidie habuit; quem extra ordinẽ deprehendit, si Romanũ, uitibus: si

si externũ, uirgis cecidit. Iumēta omnia, ne exonerarēt militē, uendidit. XXX. dierum frumentum ac septenos uallos ferre cogebat. Pescennius Niger, teste Spartiano, prohibuit pistores exercitũ sequi: ut omnes buccellato in locis pacificis accepto essent contenti: quęrentibusq; uinum, Num habetis (inquit) Nilum uicinum? Alexāder quoq; Imper. expeditionis tempore melius putauit, ut annonā milites in mansionibus acciperent, nec cibum XVII. dierum portarent, uti solebāt. Ex quo patet quantus esset cuiusq; labor: ut nec plures duceret, uti nunc solent, seruos aut iumenta, sed ipsemet legionarius partim dorso, partim supra hastā necessaria ferebat, ut in columna Traiani uidere licet.

Pœnæ fuerant, exauctoratio circa munera meritorum præmiorumq;. Ignominia, cũ ex ordine mouebat̃, aut hordeo pascebatur miles, uel equiti equus adimeret̃. Præter omnes autem decimatio, cum decimus quisq; seu legionis seu

cohortis,

cohortis, capite plectebãt. Cicero pro Cluentio: Statuerũt enĩ ita maiores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerti: ut metus uidelicet ad omneis, pœna ad paucos perueniret. Idẽ quoq; in uniuersum pœnas VIII. connumerat: damnum, uincula, uerbera, talionem, ignominiam, exilium, seruitutem, mortẽ. Exempla seueritatis inter cętera, uide Papirij in Fabiũ, & Torquati ac Pausanię in liberos.

Pręmia uerò, coronę fuerant diuersę, aureę, murales, uallares, quęrne, graminee, ordinũ promotio, cognomentorũ insignia, quandoq; & statuę, preterea ęs donatiuũ, postremo militię uacatio, quę post annos L. ex lege ueteranis dabatur, ut autor Seneca ad Paulinũ. Insuper & bene meritis ager. Cęsar suis ueteranis agrũ Stellatẽ diuisit. Ex quo res fuit non solùm utilitati, sed ambitioni, ut societas ea Stellates uocarẽtur: repertumq; iã in marmoribus & sepulchris, qui

qui ſe Stellatẽ inſcripſerit. Sylla ſuis itẽ militibus Volaterranũ Aretinũq; agrũ.

DE CELERITATE *in bellis.*

CELERITATIS, qua nihil in bello utilius, plura ſunt exẽpla. Ante omneis ipſe Cæſar in Cõmentarijs teſtatur, in Arari uno die pontem conſtituiſſe: alium item ſupra Rhenum mira arte ac celeritate militum opera, decẽ diebus abſoluiſſe: claſſem contra Maſſilienſes nauium longarum XII. die triceſima ab exciſa materia armaſſe. Claſſis item Romanorum contra Hieronẽ regẽ, quæ CXX. nauibus fuerat, teſte Plinio, quinto & quadrageſimo à ſecuri nauigauit. Claſſis etiam Scipionis proficiſcentis in Aphricam die quadrageſimo. Ipſe quoq; Cęſar centena paſſuum milia quandoq; uno die peregit. Sæpe nuntios de ſe pręuenit.

Hanc mittendorum nuntiorum celeritatem primus apud barbaros Xerxes

excogitauit, ut tradit Cleomedes de circulis cœlestibus græcus autor. Hic em̃ bellũ Greciæ inferẽs, ita frequẽs toto itinere stationes cõstituit, ut uoce alteri ab altero perlata, horis XLIIII. è Grecia in Perside noua perferrent. Apud Romanos primus Augustus, teste Trãquillo. Qui, ut sciret uelociter quid in prouincia quaq; gereret, modicis interuallis per militares uias iuuenes primò, qui sub manu uoceq; nuntiarent, deinde uehicula disposuit. Cõmodius id uisum, ut qui perferũt literas, interrogari quoq;, si quid opus, possint. Nostris uerò sæculis diu neglectam hanc consuetudinem in Italia, Vicecomitum familia renouauit, dispositis ac paratis in itinere equis sepe commutandis: eoq; res peruenit, ut uix credibile auditu, diebus XIII. nũtius frequens ex Britãnia Romam ueniat. Cecinna Volaterranus portẽtoso inuento hirũdines; quòd ad eandẽ domũ sint redire consuetę, nũtias in bello ciuili mittebat. Hircius Consul ad Decium

Decium Brutum Mutinę ab Antonio obsessũ, colũbas tenebris fameq; prius distentas. illæ lucis cibiq; auidæ mœnia alta petentes, loco esca assueto ab eo cũ literis collo adligatis dependebãtur. Autor Frontinus. Traduntur & nuntiatæ diuinitus uictoriæ eadẽ hora, ut de Perseo, teste Valerio: ut Domitio Aenobarbo à Castore & Polluce. Proditumq; in historia Florẽtinorũ, de uictoria quam illi contro Gidellinos exules in Aemylia habuère: & item Innocentio. VII. de ea quam tunc cõtra hostes habuit uictoria, teste Poggio qui aderat, similiter euenisse ex incertis nuntijs.

Vsus etiam apud priscos belli tempore aut ob aliquam suspitionem, per notas scribere, Cęsaris primũ inuento, Tranquillo teste, sic structo literarum ordine, ut nullum uerbum effici possit. Habebant & simile quoddam Lacedęmonij in sua Scytala, quę autem sit, aut quomodo, in prouerbijs narraui. Nostra uerò ætate, Baptista Leo Florentinus

nus facilem super hoc artem breuibus rotulis excogitauit, quam Federico duci Vrbinati dicauit, mihiq; itē ostendit. Id genus uulgò nunc Cyphrā appellāt.

DE ORDINIBVS ET *militum exercitatione*

De ordinibus autē circa bellū Cyrillus hos ponit, Armigeros, Peltatos, Psylos, pedestris pugnę omnes: hac tamē differētia, quòd Armigeri grauis erant armaturę, secundū ritum Macedonicum rotundo scuto & longa hasta utentes. Hi Triarij apud Romanos dicebantur, postremiq; erant, ac spes ultima tanquam murus. Vnde prouerbium in periculis, Res ad Triarios redacta. Psyli leuis erant armaturæ: utebantur arcu & iaculis, & saxis iactis manu, uel funda. Peltati uerò inter utrunq; se habebant. Nam pelta utebantur, quæ scutum admodū paruum est: & hastis longè leuioribus ac maioribus quàm armigeri. Hi Ferētarij Romanis apud Vege-

Vegetium appellantur: qui etiam ait, pedites olim ab urbe condita usq; ad Gratiani principis tempora, nō solùm scutatos, sed cataphractos & galeatos fuisse: postea ob inertiā militum hæc nimis grauia uisa, scuto tantū & ense, aut hasta fuisse armatos.

Totidem & equestris pugnę differentiæ. Aut equitatus, aut currus: Equites rursus aut Amphippi sunt, id est, qui alterum iuxta equum desultorium habebant, in quem cum usus esset transire possent: Aut Cataphracti, id est, armis undiq; cooperti: Aut Acataphracti, id est, minimè cooperti. Et hi aut eminus pugnabant hasta, & Doriphori, id est, hastati, uocabantur: aut ex arcu, & Hippotoxotę appellati: Aut Hippocōtistæ seu Acrobolistæ, id est, hastā eminus iacientes. Cominus autem pugnabant Xystophori & Cataphracti. Elaphri apud nos uelites dicti equites erāt leuiter armati, qui discursu faciles erāt, missiliaq; seu sagittas iaciebant.

In exercitu officia, Signifer, Vragus, Accensus, Princeps Commentariensis Cornicularius Præco, Tubicen, Lixæ quoq; ac Calones, quorũ alteri ab aqua ferenda dicebantur, quod lixam ueteres aquam, unde lixiuium, uocabant. Alteri à lignis conuehendis, ut autor Festus. Miles Centurioni suberat, Centurio Tribuno, Tribunus legato, Legatus autẽ consulis parebat imperio, Consul postremò dictatori. Ordinarij dicũtur, qui ordinibus præerant Tribuni. aut principales. Augustales, qui his ab imperatore adiuncti fuerant. Accensi, quasi accedentes, qui ministerio ac seruitio publicè adijciebãtur legionibus cũ fas nõ esset, milites qui ueste & pecunia publica alebãtur, cuiquam seruire. Matriculę autem apud eundem sunt militum ordines.

Ordines uerò, Ala, Mãipulus Turma. Primũ pilũ qui ex tribus uexillis cõstat. Vexillũ autẽ. CLXXXIII hominibus. Horũ primũ Triarios habebat, uetera

nos

nos & summæ uirtutis. Secundũ, Romanos fiducię paulò minoris. Tertiũ, ac censos, qui minimi roboris in postremã plęrumque partẽ reijciebãtur.

Cohors autem alia Miliaria, quæ .M.D.V. pedites Equites uerò XXXII habebat. Alia quingẽtaria, quæ ex D.LV. peditibus, equitibus uerò XLV. constat. Huius generis. X. cohortes iustam legionem implebant. Erat enim legio diuersa. Romuli tempore primùm ex equitibus. CCC peditibus tribus milibus fuerat. Deinde aucta usque ad sex milia peditum, Equitum uerò DC. autor Plutarchus. qui numerus etiam quandoque diminutus, ut apud Liuiũ constat. Singulis quoque quatuor legionibus Trib. mil. XVI pręerãt. Cẽturia ex CX peditibus, Decuria ex denis equitibus: quibus pręerãt Cẽturiones & Decani.

Manipulus leuis ex XX, militibus: ideo leuis, quód hasta miles, non gesa, nõ armis muniret. Huius generis. XV, in prima acie fuerant, ubi Tyro-

nes et flos pubeſcentiũ iuuenũ aderant.

Turmę ex equitibus, plerunq; conſtabant ex tribus Decurijs. Romulus prius treis Centurias ſcripſit celerũ equitum Tatienſium, Ramnenſium, & Lucerum. Ideo celeres, ut expeditos haberet. Feſtus autem dicit appellatos à Celere Remi interfectore: quibus & Tribunos præfecit, fuereq; numero CCC. eò quòd ſingulis decurijs quæ XXX. erant. X adſciuerit. Autor Liuius.

Romanorum robur totum in legionibus ac peditibus fuerat, ut inquit Vegetius: nec ultra duas conſul ſecum extrà ducebat. Hi lecti & iurati erant, quibus auxilia adijciebantur ex ſocijs. Milites prætoriani & Cohros Pretoriana, Pretori adſiſtebant, muneribus ceteris uacabãt. Hac primũ uſus Scipio Aphricanus eſt. Inter principes uerò uiolentius eſt uſus primum Tiberius, qui eam in uia Appia ad duo paſſuum milia retinebat, loco munito, ubi nunc caput bouis appellatur.

DE SIGNIS, TROHPAEIS, ac Triumphis.

SIGNVM militare, quod Tesseram dicebant, Ducis erat signum, quo processiui aut receptui, aut ad castrorũ metationem, seu discessum disponi milites iubebantur. Tesserarij uerò, qui illud in contubernijs nũtiabãt. Eratq; (ut ait Vegetius) triplex. Vocale, ut Victoria: Triũphus, & his similia uerba. Aut semiuocale, ut tubę uel buccinę sonus. Seu mutum, ut eleuatio dextrę, hastę inclinatio, & his similia. Ex his autã utilius mutũ censet Onosandrus Gręcus autor, qui ad Verenniũ scribit, de re militari: eò quod inimicos lateat, & suis magis innotescat, ob linguarum diuersitatem uerba non omnibus intelligentibus. Est & Tessera apud Plautũ signũ inter duos. Hic (inquit) mihi hospitalis tessera. & alibi, Tesseram amisi.

Erãt præter hęc & signa quę ordines pręibant, Aquilę, Dracones, Vexilla,

Quid enim alienus uiro religione aut doctrina prædito, quã dimidia animalia, aut tessellas, aut lineas seu pilas, siue his similes nugas, suorum ineptias maiorum imitando, nulla sæpe significatione præferre. Sed hæc alterius loci. Nũc ad militaria redeamus. Vegetius itẽ ait moris Romanorum fuisse, donatiui dimidiũ apud signa deponere; quod hoc genus hominum plærumq; prodigum esset. prætereà ut fidelius tuerentur eos apud quos eorum scirent esse substantiam.

Trophæa spolia ue hostiũ tẽplo dicabãtur: Quæ (ut ait Plutar. in Proble) pio Romanorum instituto uetustate obsoleta sarciri non permittebantur, ut uidelicet ea simul cum inimicijs quãdoq; interirent. Nec laudat Græcorum morem, qui ænea ea constituerunt ad captorum similitudinem. Cæsar potitus uniuersa Gallia, cum in Auernorum templo ensem sibi ab hoste raptum suspensum uidisset, hortantibus etiã ami

cis auferre noluit, quasi eius ibi restaret memoria sempiterna. Clipeorum etiā magna fuit ambitio, in quibus argumēta rerum uariarum antiquitus inscribebant, ut Homericus & Virgilianus clipeus, etiā ab Hesiodo idescriptus. Romanorū primus Appius Claudius, qui Cos. cum Seruilio fuit, anno urbis C C L X X. clipeum in æde Bellonæ dicauit. Post eum M. Aemylius Cos. cum. Q. Luctatio in Basilica Aemylia Q. Marcius, qui Scipionibus in Hispania successesſit, alium supra fores Capitolij.

TRIVMPHANTIBVS quoq; hæ fuerunt leges, ut nullus ante triumphū urbem ingrederet: sed in æde Bellonæ exceptus, de rebus ab se gestis differebat: triumphusq; ei dicernebat, si Cos. Prętor'ue aut Dictator exercitum integrum reportasset, una acie V. milia hostiū fudisset. Post hæc in territoria triumphali ad ædem Appollinis, ubi obeliscus in C. Neronisq; principū circo conspicitur iuxta Petri Basilicā, portaq; trium-

 171

triumphali, quæ iuxta pontem fuerat, nunc sublatũ è regione S. Spiritus usq; ad S. Cęlsum. Inde conuersa in dextrã, per uiam eam nunc celeberrimam, ac Floræ campum, ubi Pompeij ædificia fuerant, tendebat: Actaq; ad S. Angelum ac theatrum Marcelli usq; in uelabrum spectabat, ubi S. Georgius. Inde postremò conuersa, cliuum ascendebat Capitolinũ, rupemq; Tarpeiã ad templum Iouis Capitolini: ibiq; sacrificabatur. Curru bijugo seu quadrijugo uehebatur triumphans, quali sæpe in marmoribus uidemus. Equis currus, filij seu nepotes insidebant, ipsi seruum iuxta retinebat iocularia iactantẽ, qualẽ Cęsari Trãquillus fuisse dicit. Iosephus autem, Tito alatam dicit iuxta fortunã seu uictoriam adfuisse, qualem in arcubus hodie cõspicimus triumphalibus. Epulum postridie triumphans Po. Ro. dabat, ubi & Cos. inuitabat, nec ueniebant: preterea uenationes & spectacula, Celeberrimum omnium Pauli Aemylij

mylij de Perseo rege fuisse Plutarchus tradit, trium dierum pompa. Vltimus Probi principis de Germanis, & Boëmis. Ouatio uerò longè inferior triumpho: procedebant enim myrtea corona, qua ouantes donabātur; qui sine cæde & sanguine rem facilè gessissent. Insuper pedibus non curru ueniebat, nec militibus comitatus, sed tantùm senatu obuiam procedente. Triumphantes autem milites cum ferculis hostiũq; spolijs præcedebāt currum, captiuis sequentibus.

DE CASTRIS *metandis.*

De Castris autem metandis Higinus libellũ edidit nuper inuentum: quem Gromaticon appellauit. Est em̃ Groma (ut ipsemet in eodem declarat) ratio metandi castra, & loca in bello capiendi opportuna. In eo enim uerba sunt obscura, partim etiã uetustate corrupta, ut paruus admodum sensus elici

ex plærisq; possit. Loco eminenti iubet fieri castra, ut regioni dominentur: neu paludibus interluant, præsertim porta decumana. Secundum locum habent, quæ in plano cõstituuntur: Tertium, quę in colle: Quartum, quæ in monte: Quintum, quæ in loco necessario, unde & necessaria Castra dicuntur. Præcipuè obseruari debet uia quæ lateribus castrorũ supersit. Castra quocunq; latere flumen seu fontem habere debebunt in qualicunq; positione Iniqua loca, quæ à prioribus Nobiria appelantur, omni modo uitari debẽt: ne mons castris immineat, per quẽ superuenire hostes, aut perspicere possint, quid in castris agitur: ne sylua celatura hostes adiaceat, ne ue fossa, seu ualles, per quas obruti castris occumbere possint, ne uicini fluminis torrentis ue subita tempestate castra inundatione intereant. Meminisse oprotet, in hostico ascensus ualli duplices & frequentes facere, & tormentis tribunalia extruere circum por

tas in coxis, in loco contrarium maxime instruendum erit uallum tormentis, ab eo latere, qua Nobiria uitari non poterunt. Hæc igitur ex Higino. Quæ autẽ manifestiora nobis apud alios autores comperimus, hæc sunt: Castrorũ forma uaria fuerat: quadrata, triangula ris, rotunda, hemicycla. Portarum etiã uarius numerus, ubi amplissima castra quatuor tantum fuerant: minora & angustiora, duabus portis muniri tantum fas erat. Prima Prætoria fuit, qui orientem spectare, & è conspectu hostiũ dirigi consueuit: unde in omnem tumultũ acies educi & præsto parata esset. Secũda Decumana, à tergo castrorum constituta: ex qua desertores aut facinorosi milites, in quos militari disciplina animaduertendum erat, extra castra educebantur ad pœnam. Tertia principalis cognominata, ex qua princeps ordines tradere & ad edictũ conuenire, ac suorum ducum imperium exequi oportebat, Quarta post prætoriã sita, Quinta dice-

diceb atur, per quã cõmeatus in castra, & uenalia deducebantur. Inde etiã merces exportari, & importari ad usum consueuerunt.

DE MAGNIS EXPEDI*tionibus, ac modis bellicarijs.*

DARES Phrygius, qui bellũ scripsit Troianũ, ait, apud Ilium ex argiuorũ classe cõuenisse hominũ milia. DCCCLXXXVI. ex Troianis. DCLXXVI. Carinas circiter mille, ut autor Homerus in Catalogo. Hãc superauit Xerxis classis apud Græciam, quæ (teste Herodoto) nauium trium milium: ubi fuere hominũ Myriades XXIII. id est, CCXL. Terrestris autẽ fuere (eodẽ autore) CLXX. Myriades, equitũ uerò VIII. Exercitus sub Mose fuit DC. & tria milia, reliqua multitudo imbellis DL. Tota summa milies mille & CL. sub Iosue. DC & tria milia tantum. Sesostris regis Aegiptiorũ exercitus DC. Milium peditum, equitum, XXIIII.

Cur-

Curribus armatis XXVIII. Gallorum nuntiato tumultu, Romani sine transpadanis ad LXXX. milia equitum, & DCC. milia peditum armauerunt, L. Aemylio Paulo & C. Attilio regulo Cos. paucis annis antequam Annibal Alpes transiret. Qui & ipse non amplius quam XXXVII. milibus armatis in Italiã traiecit, ut autor Polybius Alex Macedo, exijt in Asiã cũ milibus armatornm non amplius XLVIII. In Hierosolymitana expugnatione (autore Iosepho) ferro fameq; interiêre undecies cẽtena milia. Post hanc in Cãnensi pugna cędes memoratur, ubi annulorum modius inuentus. Cæsaris item in Gallia contra Heluetios ad CCC. mi. Marij contra Cimbros, Claudij secundi contra Fotos. Aetij ducis sub Valentinião cõtra Attilã apud Aquileiã. Caroli Martelli contra Saracenos in Aequitania. In quibus omnbus prælijs non minus quam CCC. milia consumpta.

MODVS Insuper belli uarius exter-

nis

nis fuit. Lacedęmonij, teſte Thucydide, procedebant in aciē tibiarū modulatione. Cretenſes uerò cytharæ. Meſſagetæ tunica induti rubra pugnant, ne ſauciorū ſanguis cæteros deterreat. Parthi fugiēdo poſt terga ſagittas iaculantur. Galli certantes, ut ſcribit Pauſanias in x. ponè duos pręſto ſeruos cū equis habent: ut ſi fortè equus domini ciderit, aliū præbeant: ſi dominus, equū ſeruent: ſi uterq;, pro domino pugnæ ſuccedant.

DE MACHINIS *bellicis.*

ARIETEM, teſte Vitruuio, inuenere prius Charthaginenſes, cum caſtellū apud Gades captum demoliri conati ſunt. Tignū manibus ſuſtentātes, murum uerberabant. Deinde alia alij addiderunt.

Scorpio quoq; & balliſta reperti. Hæc ſaxa, illa ſagittas emittebat. Scorpio, quo longiora habet brachia, mol-

lius ducitur: nõ minus quàm à duobus hominibus leuabatur: qua Vitruuij descriptione, satis constat nostram esse balistam, uerum aliquanto maiorem. Vegetius autem ait, antiquas balistas non solũ saxa, sed sagittas grauiores ac scorpione maiores emittere. Esseq; preterea arcubalistas, & carrobalistas, quæ paruis curriculis ferebantur. ex his aliæ uectibus, aliæ succulis polispastis, aliæ ergatis, quædam etiã tympanis torquentur: nostri bricolas uocant. Insuper alia plura in expugnationib. ponit opera.

Vineas, quę ex tabulis leuiora machinamenta erant ad expugnãda mœnia: nostri bastias uulgo appellant.

Turres uerò instar turrium ex trabibus lignisq; ingẽtibus fiebãt. Vrbes quoq; altitudine quantalibet æquabant, easq; mobiles, ac mœnibus propinquantes constituebant.

Musculi, minores machinæ ad turriũ ministerium, similitudine pisciculi qui Balænam pręit ac regit.

Testu-

Testudines diuersæ: aliæ quæ arietem protegebant, aliæ ad euertẽdos muros, aliæ ad fossas replendas, hostes à propugnatorib. mœniũ supnè defensitabant.

Plutei, ut ait Festus, crates erãt, corio crudo & intẽto operti, qui hostibus opponebantur: uocabanturq; Plutei militares. Sed & tabulę quibus aliquid pręsepiunt, Plutei dicuntur.

Præter hæc ab eodem Vegetio ponitur Onager, per quem saxa grauiora emissa, non solùm homines elidebant, sed hostium machinamenta diruebãt.

Plumbatæ item, pilulæ plũbeæ sunt, quas pedites scuta ferentes manu iaciebant. De Scalis quoq;, Sambuca, Exostra, & Telenone apud eundem leges.

Quæ omnia si quis animaduerterit, in ueterũ monumẽtis Romæ cognoscet.

Malleoli, erant missilia quæ arcu iaciebantur, materiam ad comburendũ habentia. Liuius XXXVII. Aliqui uenerunt ferentes stupam, picẽ, & malleolos, Marcellinus libro. XXIIII. Ali

qui essent declarat.

Elipolis & Poliorcete duæ bellicę machinæ ad muros expugnandos Vitruuio exponuntur, altera à Chabria Arcade, altera Poliorcete, quę Demetrij fuerat, à Diogneto Rhodio, architecto reperta. Vbi obiter notādum, malè apud eundem autorem scribi Lepidolim pro Elipoli. Tryphon Alexandrinus, cum obsideretur Appollonia ab hoste, iussit specus plures excauari, quæ ultra ciuitatis muros aliquantulum procederēt: suspendiq́ crebra per loca ipsius uasa ærea, ut tumultus hinc & subterraneos hostium ingressus præsentitos, uia angusta occurrentes oppidani superarēt, quod euenit. Et hæc quidem de machinis, in quo genere multa quidem posteritas adiecit. Nam à Germanis plura de his arte reperta simul & usu, ut nihil tā firmum, nullaq́ tanta uis, quæ non his hodie debilitari aut uinci possit. Etenim Scorpio, quā nunc balistam uocamus, citius torquet ab uno tractata, q̃ prius à duobus. Loco uerò onagri simul & arie

tis, ęreas machinas, q̄s ex sonitu bōbar-das uocāt, ingētis pōderis saxa igne impulsa euomētes, habemus. Quę quidē machina primū à Germanis dono Venetis data, quū hi apud Clodiā fossam Genuēses obsiderēt. Innumerabiliaq́; alia, q̄ nūc apud Gallos potissimè cernimus. Sūt tamē q huiuscemodi apud priscos etiā fuisse uelint ex his uersib. *Virg.*

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic inuectus equis, & lampada quassans,
Per Graium populos mediæq́; per Elidis urbem
Ibat ouans: diuumq́; sibi poscebat honorem,
Demens, qui nimbos & non imitabile fulmen,
Acre & quadrupedum cursu simularet equorum.

Et quādo ad bellū faciūt nauigia, percurrā Marcello memorata. Horia, faselus, lēbus, lenūculus, lintres, celox, cymba, scapha piscatoria omnia paruaq́;. uelocia uerò sunt, nauis rhodia, actuaria, liburnica, mioparū, qđ piratarū. Tarda aūt, corbita, oneraria, pistris, circerus.

Vehicula quoq́;, currus, esseda, petoritū, pilētū, carpētū, carruca, cisiū, arcena.

FINIS.

AGAPETI DIACO NI DE OFFICIO REGIS

ad Iustinianum Cæsarem opusculum Paræneticum, Albano Torino interprete.

DIVINISSIMO PLVRIMAq; ueneratione dignißimo Regi nostro Iustiniano, Agapetus Diaconus cui nemo secundus.

QVONIAM dignitatẽ quolibet honore celsiorem sortitus es, Cęsar Iustiniane, prę cęteris omnibus Deum omnium rerum autorẽ, qui te hac dignatus est,

uenerare. Nā is tibi terreſtris imperij, ad cœleſtis regni inſtar, ſceptrum, iuſtitiæ ſymbolum, credidit: ut ſacrā mortales æquitatem edoceres, & cunctos qui hāc mordicus rabioſi canis modò, latratu'ue impetunt, proſcriberes, legibus te ſuis ſubſternendo, & ſubiecto gregi quàm legittimè imperitando.

QVEMADMODVM nauium gubernator nunq̃ ocioſus in utramuis, ut dicit̃ aurem dormitat, noctesq̃ inſomnes perpetuò ducit. Ita oculatiſſima quoq; regię mētis cogitatio rectę, iuris legũq; conſtitutionis gubernaculum cautius obſeruans, ſtrenueq; inſultantes iniquitatis procellas arceas, ne uſpiā iniuſtitiæ impetuoſis fluctibus, ſcapha ornatiſſimæ reipublicæ impingat, uigilias ſuſtinet. II.

DIVINA eſt doctrina & pręcipua ſanè, qua docemur ut homo cognoſcat ſe quiſq;. Nam quiſquis ſemetipſum intus & in cute pernouit, deum etiam ſuum cognoſcet, deum autem quicun- III.

quę rectè cognorit, huic ipsi consimilis euadet, Deo autem cōpar euadet, qui factus est Deo minimè indignus, Deo autem neutiquam indignus habebit, qui nullam rem Deo indignā designauerit. Cæterum, qui secum acrius quæ Dei sunt, animo reputat, & eadem quę animo reuoluit, profitetur, & patrat sedulò quęcunque profitetur.

IIII. NEMO in parentū stemmate glorietur. Cœnum nanque omnes primum generis sui exordium sortiti sunt, tam qui purpura byssoque turgescunt, quàm qui rerum inopia premuntur, & ægritudine conflictantur, tum diademati, tum excubitores atrij: noli cœnosam itaque prosapiam iactare gloriosius, sed in morum synceritate glorieris potius.

V. NEQVE te unquā ô Cęsar, uerę pietatis diuini exculptum manu simulachrum prætereat, quod quanto amplioribus Deus te dotibus digniorē reputauit, tanto plus illi debeas. Proinde debitam gratiarum actionem optime

de

de te merito repende, qui debitum perinde atq; munus & beneficium beneficio retaliat. Ipse profectò semper beneficiis prior prouocat & officiis haud aliter ac debitis respondet, neq; aliud interim à nobis quàm gratitudinẽ reposcit: non quæ uerborum blãdimentis, sed piarum rerũ oblatione peragitur.

NIHIL hominẽ ad tantã sui admirationem prouehit, atq; potestas efficiundi eius quodcunq; affectat, nullã tamen rem interim ab humanitate alienam neq; uelle nedum patrare unquã. Quum itaq; tibi Deus, eam, quam bona tua uoluntas, nõ suo, sed nostro potius nomine desyderabat, facultatem largitus sit, nihil uelis neque patrabis, quod illi, qui te ista donauit, non adprobetur. VI.

FORTVNAE terrestris opes uolucres & pendulæ, annium tempestatem æmulantur, momentum enim tẽporis affluunt his, qui possidere se eas autumãt, paulo uerò pòst præterfluentes VII.

tes ad alios permeāt. Solus officiorum thesaurus immutabilis & constans possessio habet: bonorum enim operum gratiæ, ad autores suos postliminio reuertentur, & ueluti retorquentur.

VIII. INACCESSIBILIS uel à paucissimis saltē hominibus cōpellandus, ob terreni huius imperij fastigiū, accessu uerò facilis opera tua opeq; egentibus existis, propter diuini illius imperij potentiam existet. Et quo dei meatus auditorij tuæ maiestati nunquam obturentur, omnibus qui penuria rerum obsessi præmuntur, aures admodum patulas arrigis. cuiusmodi namq; conserui nostri experientur nos ipsos, eiusmodi erga nos etiam experiemur dominum.

IX. ANXIA & nunquam secura regis anima speculi instar solicitius expurgetur, ut quum cœlestibus usq; fulgoribus, ueluti diuino iubare uibrauerit, rerum etiā inde discrimina iuditio discernere discat. Nulla quippe res, ea

quæ

quæ decent & expediunt, luculentius ob oculos ponit, atq; perpetua synceræ mentis custodia.

QVEMADMODVM inter nauigandum uel leuis quispiam nautę cuiuslibet ipsius periculum nauigantibus, non contemnēda adfert. Nautici uerò gubernatoris error nauigij omnino autor existit. Ita & in urbibus si priuatus quispiam deliquerit, non tā reip. quàm sibimet ipsi iniuriā ac detrimentum infert. Sin magistratus, siue summus ipse moderator peccarit, uniuersam rempublicam damno præsenti afficit, perinde igitur atq; graues daturus est pœnas, si quid eorum, quæ necessariò peragenda sunt, negligentia prætereat, summo studio, curaq; exactissima tum dictitet tum factitet omnia. X.

ROTA quædam humanarū rerum orbiculatim uoluitur, quæ aliâs aliter ipsas uertit & circumuertit, atq; in his inæqualitas habetur, quoniam nihil rerum præsentium eodem in statu per- XI.

ꝑsistit. Quare potẽtissime Cæsar in hac rerũ uersatili incõstãtia te immutabilẽ pieatis cõsyderationẽ habere cõuenit.

XII. ADVLATORVM pellaces sermones, perinde atq; rapaces coruorum mores, respue. Vt enim illi corporis oculos effodiunt, ita hi animę rationẽ obtundũt, quoniam rerum ueritati tenebras offundunt. Aut enim uitupe randa laudibus efferunt, aut qualibet commendatione potiora, subinde culpantes deprimunt ac uituperant. Sic, ut in altero duorum semper delinquãt, uel prauum commendando, uel rectũ & honestum cõtumeliosius damnãdo.

XIII. AEQVALIS & ueluti murus aheneus (ut sic eloquar) esto regię mẽtis constantia, itendidem quippe pro diuersis rerum uarietatibus alterari. Polypi mẽtem, hoc est, animum uersatilem arguit, pectore autem forti & inuicto honestis rebus inherere (quo, ceu sustẽ taculo firmissimoq; fundamẽto uenerãdum nostrum imperium stabilitum tene-

tenetur) & neq; ad arrogantiam usq; efferri, neq; animum despondere, hominem in tuta ueluti basi fixum, et animũ quod dicitur, heptabœum, testatur.

QVOD si ab humana quis im- XIIII.
postura cogitationem habeat syncerã, intueaturq; propriæ naturæ uilitatem, momentaneamq; uitæ huius celeri fato obnoxiæ breuitatem, insitas præterea carni sordes, nunquam insolentiæ illidetur præcipitio, quanquam in excelso dignitatis fastigio cõstitutus sit.

INTER cuncta imperij orna- XV.
menta, diuini cultus pietatisq; stemma Imperatorem cõprimis exornat, opes nanq; fragiles illico intereunt, gloria & aura popularis, sine mora transuolant. Sola uerò diuinæ uitæ laus & gloria, cum immortali æuo in perpetuum durabit, & ab obliuionis interitu, eos q̃ hanc possidẽt, si q̃d aliud, uindicabit.

OMNIVM mihi à ratione alie- XVI.
nissimum esse uidetur, quod homines locupletes atq; egeni ex cõtrarijs rebus

eandem uitæ iacturã faciũt. Illis enim uero facietate, ilia rumpunẽ, iſtos uerò fames tabefactos interimit. Illi extremos orbis terrarum fines poſſident, hi uix ubi pedis calloſi plantas figant, obtinent. Quò igitur utriq; ſecundam ualetudinem aſſequantur, adiectione & ſubtractione medendi ſunt: atq; ad paritatem transferenda eſt imparitas.

XVII. NOSTRA ætate proſperæ uitæ tẽpus manifeſtatũ eſt, quod fore quidã ex ueteribus diuinauit. Quãdo uel philoſophi regnabunt, aut reges philoſophabunẽ, philoſophũ quippe agẽtes, regno idonei habiti eſtis, & regnantes ne latũ quidẽ unguẽ à philoſophia deſciuiſtis. Nã ſi ſapiẽtiã amare, creat philoſophiã. Initium autẽ ſapientiæ timor domini, quem in ſcrinio ueſtri pectoris ſemper habetis, quàm uerum ſit quod à nobis dicitur liquidiſſimè conſtat.

XVIII. REGEM te re uera aſſerimus, utpote qui uoluptates tum regere, tũ uincere poſſis, quiq; tam ſobrietate ac ſanę mẽte diademate redimitus, q̃ purpura

iustitię amictus incedis. aliã q̃ppe quã-
libet potentiam cõtinuè mors comitat̃:
hoc aũt imperiũ, immortale ꝑpetuò ser
uabit̃, alia itẽ in hoc sæculo soluit̃, hoc
uerò perpetuitate supplicij liberatur.

SI ab uniuersis gloriam lucrari ue- XIX.
lis, beneficio cunctos sine discrimine af
ficias, nihil in tantam beneuolentiam,
quanta gratia, quæ egentibus præsta-
tur, conciliat, quod enim formidinis
ergò pręstatur obsequiũ, fucata est adu
latio, simulati honoris titulo adhærent
imponens his qui ipsi attendunt.

SANCTVM & ueneratione XX.
optimo iure dignissimum uestrum est
imperium, quoniã ut hostibus suæ po-
testatis aculeos ostendit, ita & subiectis
humanitatem exhibet: cumq; illos ar-
morũ impetu uincat, à suis inermi cha-
ritate uincitur, tãto enim inter se discri-
mine utraq; excedunt, quantũ est inter
feram ouemq; interstitium.

IMPERATOR corporis XXI.
substantia nullo discrimine à quolibet
homi

homine diffidet. Maiestatis uerò potestate Deo cunctorum presidi respõdet. Nullũ quippe habet in terris sublimiorem. Officiũ itaq; ipsius fuerit perinde atq; Deum ira nunquam efferuescere, & ueluti mortalem neutiquam turgere siue efferri. Licet eñ diuina imagine honoratus sit, puluere tamẽ terrę contaminatus est. Quæ res documẽto esse debet, ut in uniuersos sine discrimine æqualitatem seruet.

XXII. CHAROS & cõmendatos eos qui tibi probè consultum uolunt habeto, non eos qui adulari frequenter student: illi eñ quod reuera expedit respiciunt, ij uerò, ad ea quæ arrident potẽtib. corporũq; umbras imitãtes, omnibus ac singulis eorũ uerbis adplaudũt.

XXIII. TALEM te tuos erga ministros geras, qualem in te dominum fore exoptas, haud aliter enim quàm audimus, audiemur: & quemadmodum respicimus, ita & à diuino cunctaq; obtuente cõspectu respiciemur. Priores itaq; mi-

seri-

fericordiæ nos misericordiam conferamus, quò par pari recipiamus, quod est, misericordiam consequemur.

QVEMADMODVM exquisita specula eandem ad unguem, faciem, quam ipsa archetypa exhibēt, referūt, alacrem uidelicet alacrium, tetricam uero tristantium. Sic etiam iustum Dei iudiciū, operibus nostris respōdet cuiusmodi nanq; sunt quæ patramus, eiusmodi talionem ab ipso feremus. XXIIII

PRIVSQVAM rem peragendam incipias, diu consultabis, ubi consulueris, maturè opus est facto. quoniā temeritatem incōsultam, summum in rebus periculum comitatur. Si quis enī quæ ex inconsiderata temeritate oriuntur mala, perpenderit, facilè boni consilij emolumēta comperiet. Perinde atque ei, qui ualetudinis secundæ beneficium, nō nisi morbum experti persentiscunt. Tuum itaq; munus fuerit prudētissime Imperator, consilio solertiore & supplicationibus ad Deum impensioribus, XXV.

ribus, accuratissimè quæ mundo sint expeditura perscrutari.

XXVI. REGNVM tuum egregium rectissimè gubernabis, si summo studio omnia curabis oculis non conniuentibus discutere, neq; uel tantillum negligere sustineas. Neq; enim in te paruũ existit, quod tuorum collatione paruũ censetur: eò quòd minimum regis uerbulum maximum apud singulos pondus sustinet.

XXVII. QVONIAM in terris nemo tuã maiestatem potest cogere, tibimet ipsi seruãdi leges necessitatẽ impone. Hoc etenim pacto, non legum modò reuerentiam præferes ipse, præ alijs eas reuerendo, sed subditis etiam constabit, legum præuaricationem, non esse periculo immunem.

XXVIII DELINQVERE, & eos qui delinquunt nullo obstaculo occupare, perinde esse reputa. Si enim quispiam in republica uitam ipse degat ab omni iniquitate immunem, eos autem qui illicitè

licitè uitam traducũt, sustineat, malitiæ collega à Deo iudicatur. At si duplici nomine commendari laboraueris, nõ solum eos qui egregia & honestissima facta pręstant, honoribus prosequere, sed ijs etiam qui scœlesta facinora patrant, irascere.

PERVERSORVM hominũ contubernia uitare plurimum conducere cẽseo. Quisquis enim prauis cum hominibus usq; cõsuetudinem habet, hunc mali quippiam sustinere uel discere necessum est. Qui autem frugi hominibus conuersatur, aut honestatem æmulari, aut uitia circũcidere edocet. XXIX.

QVVM tibi terrarum orbis imperium à Deo concreditum sit, ad rerum negocia exequenda adq; ipsarum gubernacula, nemine ex nequam hominibus utare. Nam quicquid illi peccauerint, perperãq; patrarint, eius rationem referet Deo, qui peccandi potestatem ipsis indulserit. Multo itaq; atq; accurato scrutinio ad magistratuum pro- XXX.

motione opus eſt.

XXXI. HOSTIVM maleficijs ſuccenſere, & amicorum blandis aſſentationibus demulceri, iuxtà malum eſſe arbitror. Vtriſq; enim ſtrenuè renitendum eſt, nec latum uſpiam unguiculũ à decoro diſcedendum, neque abſurdum illorum odium uindicando, neq; fictitiã iſtorum beneuolẽtiã compẽſando.

XXXII NOLI, eos qui ſine diſcrimine cũcta, quæ abs te dicunt, aut perpetrant, laudibus efferunt, ueriſſimos reputare amicos: ſed qui omnia æquo iudicio agere contendunt. Ita ut gratulentur tibi probè, triſtentur contrà, ſi perperam quum dixeris, tum egeris. Hi quippe re uera à mendacijs alieniſſimæ amicitiæ indicium præferunt.

XXXIII. NE mundanæ huius potentiæ moles, tibi magnanimam mẽtis ſententiã uertat, cautio eſt: uerum tanquam fato obnoxium, atq; caducum gubernans imperium conſtantem in rebus inconſtantibus animum obtineto, neq; immode-

moderata te lætitia ad cœlũ, ut dicitur, efferens, neq; animum tristitiæ despondens, aut nimium submittens.

QVEMADMODVM aurum aliàs aliter ab arte transformatur, & ad uarias ornamentorum species transfiguratur, permanet tamen id quod est, neq; alterationem admittit. Ita tu quoque inclytissime rex, aliud ex alio per gradus obtinens imperium, nactusq; supremum honorem, idem tamẽ usq;, non eisdem in rebus, immutabilem cõtinens in officio animum permanes. XXXIIII.

TVNC demum te extra periculum regnare arbitreris, quum uoluntarijs hominibus imperas. Quicunq; etenim haud ita sponte subijciuntur seditionibus, facilè capta occasione fluctuant. Qui uerò uinculis beneuolẽtiæ gubernantur, firmam retinent erga gubernatorem obedientiam. XXXV

QVO regni tui maiestatem ac potentiam celebriorem cunctisq; decantatam reddas, non minore stomacho XXXVI.

tuis ipsius delictis, quàm subditorum peccatis excandescendum ducito. Nemo quippe potest suprema potestate pollentẽ castigare, excepta ratione propria, quę ex ipso delinquente agitatur.

XXXVII. MAGNAM qui potestatem nactus est, largitorẽ potestatis manibus pedibusq; imitetur. Si enim rerũ præsidis Dei imaginem quodammodo gestat, atq; per ipsum rerũ principatum obtinet, in eo comprimis sanè imitabitur Deum, si misericordia nihil antiquius reputet.

XXXVIII. SVPER aurum & lapidem preciosum opes beneuolentię nobis tanq; thesaurum reponamus. Illæ nanq; tam in picti uita, futuræ fruitionis spe, oblectamẽtum, quam in futura, gustu beatitudinis dulcedinem adferunt. Quæ autem in præsens nos ambiunt, ueluti nihil ad nos spectãtia, ne nimium nos exhilarent.

XXXIX. QVI cum maiore beneuolentia tua iussa capessunt, eos splẽdidioribus mune-

muneribus demereri contẽde. Isto nã-que modo bonorum alacritatem augebis, & prauos ut malitiã dediscant, docebis. Eisdem enim honoribus dignos censeri, qui non eadem patrant, nimis nefandum habetur.

PRAESTANTIVS nihil est regno, maximè si rex cuius est imperium, non ad contumaciam & præfractam immanitatem propensus sit, sed ad æquitatẽ & mansuetudinem respiciat, sæuitiam atq; inhumanitatem, ceu ferinam, respuendo, humanitatẽ contrà, ceu Deo similem præferendo. XL.

AE QVA lance erga tam amicos q̃ inimicos uergẽte iudicandi trutina utitor, neq; beneuolis de te bene sentientibus ob beneuolentiã gratificans, neque maleuolis propter inimicitiam resistens: iuxtà enim nepharium est, iniquum iustificare, etiamsi amicus existat, & iustum iniuria, licet hostis sit, afficere. Simile quippe malum utrobiq;, tametsi in contrarijs reperitur. XLI.

XLII. ATTENTO auscultare animo rerum iudices oportet. Nam uix depręhensibilis est iusti inuentio, facilè latēs non penitus attentos: si enim obmissa dicēdi grauitate, & neglecta dictorum cōcinnitate, sese in profunditatem sensuum demiserint, utiq; sic haurient ab ipsis quæsitum, & duplex malum effugient: neq; ipsi ut honestum prodāt; neq; alijs hoc facere permittentes.

XLIII. ETSI astris paria numero præclara gesseris facinora, non tamen unquā Dei bonitatem excēdes: quęcūq; enim quispiā obtulerit Deo, sua ipsi offeret ex suis. Et quemadmodum nulli transilire datur suam in sole umbram, præcedentem semper aut nimium accelerantem: Ita inuincibilē Dei bonitatem nemo mortaliū bonis operib. superabit.

XLIIII. INEXPENDIBILES sunt beneficiorum diuitiæ, largiendo quippe acquirūtur, & spargendo corradun tur. Has tuo insitas animo habens rex munificentissime, largire omnibus qui

abs

ābs te petūt liberaliter. Multiplices ēm̄ pro his remunerationes habebis, ubi tempus talionis referendi uenerit.

XLV. NVTV Dei imperium consequutus imitare eum egregijs facinoribus, ex eorum enim hominū albo procreari. Tuæ maiestati cōtigit, qui beneficio afficere possunt, non qui opus habent affici, prompta nãq; pecuniarū rerūq; cęterarum affluentia nullū impedimētum esse potest, quo minus cōferantur in egenos beneficia.

XLVI. QVEMADMODVN oculus innatus est corpori, sic mundo rex adaptatus est à Deo, ut ea quæ expediunt, administratione adiuuet. Donatus suarum itaq; partiū fuerit, singulis ac uniuersis hominibus, perinde atq; suis artubus prospicere, ut in bonis proficiāt, & à malis non offendantur.

XLVII. TVTISSIMAM salutis tuæ custodiam ducito, neminem unquam ex subditis offendere. Qui enim iniurius est nemini, de nullo suspicionem cōci-

pit. Quòd si neminem offendere tutelã conciliat, beneficia conferre longè id melius præstabit. Vt enim tutiorẽ reddit, ita & charitatem non deserit.

XLVIII. ESTO pientissime Cæsar imperio tuo subiectis, propter potentiæ sublimitatem formidabilis, et propter beneficentiæ largitionem desiderabilis. Neque ob amorem, formidinem spernẽs, necꝫ ob formidinẽ, amorem negligẽs. Sed mansuetudinem non contemnendam, & cõtemnabilem familiaritatem dira sæuitia castigans.

XLIX. QVAE tu ueluti legislator subditis sermonibus sancire, eadem ipse præoccupans rebus ipsis præstare, atcꝫ ita exprimere soles, ut uerbis quibus persuades, inculpata etiã uita astipuletur. Isto utique modo imperium maiestatis tuæ omniũ ore celebrabit, si non citra opus ratiocineris, & cum ratione opereris.

L. EOS qui supplicijs abs te beneficia accipere gliscunt; maiore quàm qui te muneribus obruere studẽt, amore amplecti-

plectitor. His enim remunerationis debitor fies, illi autem Deum tibi debitorem ceu uadem dant, qui sibi quæcũque in supplicantes conferuntur, uendicat, & optimis retributionibus tuam quum piam tum perhumanam mentem retaliat, remunerat ue.

SOLIS utiq; munia sunt, ut orbis fabricam radijs illustret. Regis autem ac principis cuiuslibet officium summaq; uirtus est, ut egenorum misereat, & illo clarior rex est non impius. Quoniam ille noctis successioni cedit, hic uerò prauorum rapacitati nihil concedit. Sed lumine ueritatis, iniquitatis occulta coarguit. LI.

REGES qui te antecesserunt, regnum ornarũt. Tu autem potẽtissime Iustiniane, regnũ illustrius reddidisti, mansuetudine austeram potestatis molem temperando, benignitateq; perculsum metu istorum qui te conueniunt animum uincendo. Quamobrem tuæ serenitatis portum subeunt omnes qui LII.

misericordia indigent, procellisq; paupertatis exempti, gratiam referẽtes, hymnos ad te missitant.

LIII. QVANTVM potẽtatu reliquos excellis, tantum egregijs etiam facinoribus prelucere alios enitere. Nam quę amplitudini potestatis respondeat honestorum operum functionem, abs te contẽdi persuasissimum habeto. Quapropter ut à Deo, ueluti prȩconis uoce uictor pronuncieris, diademati insuperabilis imperij adepto, coronam etiam ex egentibus promerendis acquirito.

LIIII. CONSVLTO priusquàm, quæ fieri fert animus, imperes quo semper quæ fas est, cordatè demandes. Lubricum nanq; instrumentum est linguæ, & maximum negligẽtibus periculum adfert. Quòd si pia & considerata ueluti musicus, illi accedat cogitatio, melos uirtutis ex omnibus harmoniæ numeris concinnatum modulabitur.

LV. PROMPTVM quidem in omnibus regem esse conuenit, præsertim

in

in grauissimarum rerum iudicio. Lentum uerò admodũ ad irascendũ. Quoniam autem nunquam irasci stipitis uerius quàm hominis est, & moderatè irascatur, & non irascatur pro re nata conuenit. Illud quidem, ut malorum irruentium impetum reprimat, hoc uerò, ut bonorum propensiones ueluti sagaci odoratu inuestiget.

IN exacta cordis tui curia cohabitantium mores accuratè cum perpensione contemplator, quò amussatim cũ eos qui charitatis nomine sunt colẽdi, tum qui per fraudem tibi adulantur, dignoscas. Magnam quippe beneuolentiam simulantium pars credentes summo detrimento afficit. LVI.

QVVM frugi sermonem accipis, non auribus solum, sed opere quoque excipito, hoc quippe pacto regis splendidum euadit imperium, quando uel ex se ipso, quæ usui sunt, perspicit, uel ab alio repta nõ despicit, sed absque uerecũdia discit, & citra dilationẽ exequit. LVII.

LVIII. ARX quidem indepopulabilibus muris munita, oppugnantes se hostes despicit, pium aut uestrum imperium, misericordia & liberalitate erga miseros ueluti muro cinctum, & supplicationum turribus corroboratum, nullis hostium telis peruiu, insuperabile fit, decantata aduersus ea eriges trophæa.

LVIX. REGNO istoc inferiore ita decenter, ut scala tibi fiat superioris glorię, utitor. Qui em illud recte gubernat, huius etiam postmodum compotes erunt. Illi autem recte gubernant, qui paternum in subditos desyderium preferut, & principi debitam ab ipsis formidine recipiunt: crimina quidem minis compescentes, mulctæ uero sensum minime infligentes.

LX. VT uestis beneficiorum amictus inantiquabilis est: ita amor ueluti paternus erga egenos, stola incorruptibilis est, oportet itaq; eum qui pie regnare uoluerit, eiusmodi uestimentorum cultu per honesto anima eleganter adorna-

ornare. Charitatis enim erga pauperes purpura quiſquis amictus eſt, cœleſti etiam regno dignus efficietur.

QVVM nutu Dei ſceptrum imperij adeptus ſis, conſydera quo nam pacto ei qui largitus eſt illud, gratificãdo complaceas, & quãtum præ cæteris hominibus cunctis honorem eius beneficio habes, tanto magis præ omnibus eum uenerare & honeſtare contende: cæterum id ipſe ſummi honoris & honeſtamenti loco reputat, ſi perinde atque te ipſum à ſe creatos tuearis, & ueluti debitorum ſolutionem benefaciendi munijs compenſes. LXI.

QVVM mortalium quemlibet ſupernum ad præſidium confugere expediat, qui ſalutem efflagitat. Rex autẽ præ cæteris omnibus anxius & ſolicitus eſt. Quum enim à Deo cuſtodia obſeruetur, tam hoſtes generoſa manu expugnat, quàm ſuos ſedulò corroborat & communit. LXII.

LXIII DEUS nullius rei, Imperator solo Deo indiget. Imitare ergo nulla re indigum, & affectantibus fac uberem misericordiæ copiam, nõ ad uiuum resecantem sumptuum rationem cum famulis tuis subducito, sed quæcũq; ad uitę necessitatem efflagitant, præbeto.

LXIIII. SI delictis tuis ignosci desyderas, his etiam qui te offendũt, ueniam dare ne detrectes, quoniã remissioni retribuit remissio: & quum direpta ac soluta cũ conseruis nostris gratia resarcitur, Dei amicitia & familiaritas conciliatur.

LXV. QUI inculpatum principem agere contendit, non tam notas quę foris imamorũtur effugere, quàm ante alios erubescere & uerecũdari debet illorũ gratia, ne tum palàm quid delinquat, tum sua ipsius causa cauere ne priuata seorsum flagitia committat. Nam si ex his qui reguntur aliqui reuerentia prosequendi sunt, ne dum is qui regit, eiusdē compos efficietur.

LXVI. PERVERSA ac punienda pri-

ua-

uatũ designare, scœlus esse iudico. Regis autem flagitium, quæ honesta sunt & salutem conciliant, non facere. Necq; enim malorum abstinentia potentem iustificat, sed honestas res patrare palmã tribuit, atcq; coronat. Quocirca nõ scœlus sibi modò uitãdum putet, sed iustitiam quoque manibus ac pedibus capessendam.

MORS dignitatum splendores nõ ueretur, nam sine discrimine cũctis omniuoros dentes infligit. Quare ante illius ineuitabilem aduentum, bonorũ & facultatum copiam in cœlum, ueluti thesaurum transferemus. Nemo quippe quæ in mundo corradit, illuc profectus secum abducit, sed omnibus in terra derelictis, nudus de uitæ suæ cuniculo rationem reddit. LXVII.

CAESAR quidem omnium est dominus, sed cum omnibus cæteris Dei seruus existit, tunc autem maximè dominus appellabitur, quum ipse sibi dominatur, nec illicitis uoluptatibus ser- LXVIII.

uit, sed rationem non impiam in commilitonem insuperabilem, irrationabiliũ affectuum monarchã assumẽs, omnidomãtes cupiditates, omnigeno armorum apparatu continentię profligabit.

LXIX. QVEMADMODVM umbrae corpora sectãtur, ita animas delictá iugiter comitantur, quę ueluti in speculo effigiata facinora exprimunt, eoq́ non licebit inficiari in iudicio: ipsa nanque uniuscuiusq́ opera obtestabuntur, nõ utiq́ uociferando, sed talia omnino sese, qualia à nobis patrata sunt, olim repraesentando.

LXX. COMPENDIOSVS praesentis uitae status, nauis pontiuagae transitum aemulatur, qua nos suos nauigatores fallens, & paulatim cursu leni trãsuersum raptans, quemlibet deniq́ ad suum exitum producit. Quum igitur haec ita se habeãt, praetercurramus pręcurrentia mundi negocia, & contendamus ad ea, quę in secula seculorum perdurant.

A Re

ARROGANS fastuq; preditus atq; supciliosus homo, ne perinde atq; taurus alticornis efferat, sed carnis substantiã recordet, & pẽnas, ut dicũt, cordisq; tumorẽ demittet. Licet eñ principatũ adeptus sit in terra, nõ tñ ignoret sese pgnatum esse ex terra, è puluere, & ad solium conscendens, atq; in puluerem denuo descendens. LXXI.

STVDIIS semper incũbito inuictissime Imperator, & quẽadmodũ q scalas cõscẽdere nitunt, nõ prius ad superiora ferri desistunt, q̃ ad supremum puenerint gradũ, sic ipse etiã honestorũ ascẽsum iugiter cõtinuato. Ita fiet, ut cœlesti quoq; regno aliquando fruare, q tibi pariter & coniugi, Christus rex omnium, qui regnant & regnantur largire uelit in secula, Amen. LXXII.

AGAPETI DIACONI DE *Officio regis, ad Iustinianum Cæsarem, Finis.*

IN PRINCIPE RE QVIRI DOCRINAM,

Plutarchi Commentarium, Eras-mo Roterodamo in-terprete.

PLATO rogatus à Cyrenensibus, ut sibi leges scriberet, scriptasq; relinqueret, ac reipublicæ statum cōponeret, recusauit, dicens esse perdifficile leges condere Cyrenensibus, qui tā essent felices. Nihil enim tam superbum, nihil tam intractabile ac morosum esse, quàm hominem, quē fecilitatis opinio corripuerit. Quapropter difficile est, his qui gerunt imperium,

perium,

perium, de imperio cõsulere Reformidãt enim rationem, ceu principem admittere, ne potentiæ bonum, quod habere uidentur, impediat. si id astringat & seruire cogat honesto. Idq́ faciunt, quod ignorent sententiam Theopompi, Spartanorũ ducis, qui cum primus in Sparta regiæ potestati adiunxisset magistratus Ephoros, deinde uxor dixisset probro illi futurũ, si filijs traderet minus imperiũ, quàm accepisset ipse, imò maius inquit, relinquo, nimirum hoc maius quo firmius. Nam cum acerbitatem ac seuiciam imperij remisisset, unà cum inuidia uitauit & periculum. Quanquam Theopompus ex imperio uelut magno flumine deductis riuis, quantũ alijs dedit, tantũ sibi detraxit. At ratio, quam adfert sapientię studiũ, si principi assideat ei ceu domesticus custos adiuncta bonæ ualetudinis, sublato eo quod est periculo obnoxiũ, quod sanum est, relinquit. Sed pleriq́ reges ac principes parum cordati, statuarios

Imperiũ nõ spacio, sed stabilitate metiendũ.

Bona similitudo.

imperitos imitantur, qui credunt Coloſſos magnos & amplos uideri, ſi tibijs uehementer diductis, ſi late diſtentos & hiantes finxerint. Nam hi quoq; grauitate uocis, toruitate uultus, ac morũ truculentia, fugaq; conſuetudinis humanæ, maieſtatem & autoritatem imperij ſibi uidentur imitari, nihil prorſum à Coloſſorum ſignis diſcrepantes, qui cum foris heroicã ac diuinã quandam ſpeciem præ ſe ferant, intus pleni ſunt terra, lapide, plumbo, niſi quòd iſtud Coloſſorum pondus, rectitudinẽ illorum ſtabilem & immotam ſeruat. *Diſsimile.* At inerudíti duces ac principes, propterea quòd intus male librati ſint, ſępe numero uacillant, ac ſubuertunt. Etenim cum baſi non rectè poſitæ ſublimen ſuperſtruunt poteſtatem, ſimul cum ipſo pondere nutant, & ad ruinã inclinantur. *Comparatio principis ad regulam.* Verùm quemadmodum oportet, ut ipſa regula primum recta ſit, nihil habens obliquũ, deinde cætera ſibi admota, quatenus ſibi cõgruũt

exæ-

exæquet, consimili modo princeps po steaquam imperium in seipso parauerit, ac direxerit, uitamque suam composuerit, tum debet sibi applicare eos, qui bus imperat. Nec enim cadentis est, alium erigere: nec ignorantis, docere: nec incompositi, componere: nec ordinare inordinati: nec imperare eius, qui non pareat imperio. At qui parum sapiũt, illud præcipuum imperij bonum esse ducũt, quod nullius imperio subiaceant. At Persarũ quidem rex, omnes pro seruis habebat, præter uxorẽ suam, cuius maximè conueniebat esse dominum. Quis igitur imperabit principi? Nẽpe lex, omniũ regina & mortaliũ & immortaliũ, ut ait Pindarus: non ista quidẽ lex foris in libris, aut ligneis scripta tabulis, sed uiua illi insita ratio, semper conuiuens, ac familiaris principi, necunquam animum suo ductu, suaque moderatione destituens. Nam Persarũ rex unũ habebat cubiculariũ, cui hoc negocij mandatũ erat, ut diluculo in-

Sententia *Mos Persarum.* *Lex omniũ regina.*

gressus illi diceret; Surge rex, atque ea cura negocia, quæ te curare uoluit Mesoromasdes. At erudito prudentique principi intus in animo adest, qui semper idem dictet ac iubeat. Polemō dicebat amorem esse deorum obsequium, ad prospiciendum adolescentulis. Sed uerius quis dixerit, principes ministros esse Dei, ad curam ac salutem hominū, uti bona quæ Deus illis largit̄, partim distribuant, partim seruent. Vides in sublimi cœlum hoc immensum, quod terram undique liquidis ulnis amplectitur. Illud quidem demittit seminum, quibus opus est, principia, terra uerò producit. Crescunt autem partim hymbribus, partim uentis, partim stellis, ac luna confouentibus. Porrò sol ornat omnia, omnibus uim amoris ex sese ad miscēs. Sed tot tantisque muneribus, ac bonis, quæ dij largiuntur, nō licet nec frui, nec uti rectè, si desit lex, iustitia & princeps. Itaque iusticia quidem legis est finis. Lex autem principis opus. Prin-

Princeps quid sit.

Iustitiæ laus

ceps

ceps uerò Dei simulachrũ administran
tis uniuersa, nihil egens Phidia statua-
rio, neq; Polycleto, neq; Myrone. Sed
ipse seipsum per uirtutẽ Deo similem
reddidit, ac fabricatus est statuã omniũ
uisu iucundissimam, ac magnificen-
tissimam. Quemadmodũ enim Deus *Gestamen*
in cœlo pulcherrimum suspsius simu- *regis.*
lachrum constituit, solem ac lunam, ta-
lis est in republica imago ac lumẽ prin
ceps, qui Dei reuerẽs, iustitiam tuetur,
hoc est, Dei rationẽ gestat, nẽpe intel-
lectũ, nõ sceptrũ, aut fulmẽ, aut triden-
tem, qua specie seipsos nõnulli fingunt
ac pingũt stultitiã suam, quod uidean-
tur inaccessi, reddentes inuidiosam.
Offendit enim Deus his, qui tonitrua,
fulmina, radiorum iaculationes imitan
tur. Delectatur autẽ his, qui suam æmu
lantes uirtutem semet in honestate &
humanitate reddũt adsimiles, atq; hos
in maius prouehit, impertiens suam
æquitatem, iustitiam, ueritatẽ, ac man-
suetudinem. Quibus rebus nihil est di-

E poëta quopiam. uinius, neq; ignis, neq; lux, neq; solis cursus, nec exortus, aut occasus astrorũ nec ipsa ęternitas aut immortalitas. Nõ enim felix est deus uitę spatio, sed eò q̃ est princeps uirtutis. Nã hoc est numẽ: Porrò uirtutis decus est, in q̃ gerit imperiũ. Anaxarchus igit̃ cũ Alexandrũ de Cliti cæde discrutiantẽ sese cõsolaretur, dixit ad hũc modũ: Clito iustitiam cõtigisse, quæ dijs assideat, ut quicq̃d à rege fieret, phas iusq; uideret̃, idq; nec rectè, nec utiliter, cum regem errati pœnitentem animare ad similia patranda existimaretur. Quòd si hisce de rebus similitudines sunt conferendę, nõ assidet Ioui iustitia, sed ipse iustitia, phasq; est, lexq; tum antiquissima, tũ exactissima. Veteres ita & loquũtur, & scribũt, & docent, absq; iustitia principatum rectè gerere, ne Iouem quidẽ ipsum posse. Iusticia uirgo. Atq; eadem uirgo est iuxta Hesiodum, nimirũ incorrupta, pudoris, modestię, & utilitatis amica, unde & reuerendos cognominant reges. Conuenit enim,

enim, ut hi maxime uereant̃, q̃ minime timẽt. Cęterũ principẽ magis oportet timere, ne q̃d mali faciat, q̃ ne quid patiat̃. Nã hoc ex ipso nascit̃. Atq; hic est principis metus, et humanus, nec ingenerosus, ut his quibus imperat, metuat, ne quid se inscio lędant̃. Non aliter atq; canes nocturnã, ac laboriosam agentes ouiũ in septis custodiam, simulatq;, trucem audierint ferã, timent nõ sibi, sed his quæ custodiũt. Epaminondas autem Thebanis in ludos quosdã festos, & cõpotationes solutis solus adibat arma, męniaq;; dicẽs se sobriũ esse, ac uigilare, quo liceret alijs ebrios esse, ac dormire. Pręterea Cato Vticę, uictore Cæsare, reliquos oẽs iussit ad mare uocari, eos simulatque imposuisset, ac ꝓsperã esset nauigationẽ p̃catus, ipse reuersus domum, sibi necem sua manu cõsciuit: docẽs uidelicet, quibus debeat timere princeps, et quæ debeat contemnere. Contrà, Clearchus Ponti tyrannus, arculę inclusus, serpentis in morẽ [illegible] dormire

E poëta quopiam.

Epaminondas.

Cato Vticensis.

Clearchus.

 221

ri, ita in ciuitatib. iustitiæ lucē, huiusq; rationē uelut imaginē cōstituit, q̄ felices ac prudētes effingūt e philosophia, ad summā rerū pulchritudinē accōmodātes sese. Hūc aūt animi habitū, nihil est q̄d gignat in nobis, nisi ratio e philosophia p̄ficiscēs, ut idē nobis accidat, q̄ Alexādro, q cū Corīthi uidisset Diogenē eiusq; probasset ingeniū, ac uiri prudētiā, ac magnitudinē esset admiratus, Ni Alexāder essē, īquit, Diogenes essē, aliquātulū, ut ita dicā, onustus sua felicitate ac splēdore, potētiaq;, uelut impedimētis et ociū negātib. ad capessendā uirtutē, inuidēs tamē interim Diogeni palliū ac perā, quib. ille inuictus erat & insupabilis, nō queādmodū ipse, armis, eq̄s, & sarissis. Licebat igiť philosophātē simul & affectu fieri Diogenē, et fortūa manere Alexādrū. Et ob hoc magis etiā Diogenē fieri cōueniebat, q̄ Alexāder esset, ut q aduersus magnā fortunā turbulētā, ac p̄cellosam, multis opus haberet uulturis, magnoq; gubernatore. Nā in imbecillibus, humilib. ac priua-

Attēde Alexadri ad Diogenem dictū.

tis, eo ꝙ ut sunt stulti, ita parũ possunt offẽdere, molestia q̃dã ueluti malis somnijs perturbat animũ, ꝗ nequeat à cupiditatibus expergisci. At potestas coniũcta cũ malis morib. molestiã adiũgit cupiditatib. Verũ est illud Dionisij, ꝗ dicebat se tũ maxĩe capere fructũ ex imperio, cũ quæ uellet celeriter efficeret. Itaq; uehemẽter est periculosum, uelle quæ nõ decet eũ, qui quæ uelit, facere possit.

At simul ac dictum est uerbum, res ipsa peracta est.

Malicia celerẽ nacta cursum ex potestate, quęuis incitat affectũ, parat irã, inuidiã, amorẽ, adulteriũ, auaritiã, ꝓscriptiõnẽ. Ac simul ut uerbũ dictũ ẽ, actũ est de eo, ꝗ suspitiõe offendit, perijtq; delatus. Et quẽadmodũ docẽt Physici, fulgur posterius erũpere q̃ tonitru, prius tamẽ apparere, sicuti sanguis prius apparet q̃ uulnus, ꝓpterea ꝙ sonitũ q̃dẽ excipiãt aures, lumini uero uisus occurrãt: sic in imperijs supplicia ꝑuertunt accusatiões, et prius emicãt cõdẽnatiões, q̃ probationes. *Illic enim ira, iam nequit*

resistere,

resistere, Hamata sicut ancora æquori fero. Nisi ratiōis pōdus frāgat ac premat potētiā, uti princeps solē imitet̃, q̃ cū altissimus ē, ad polū septētrionalē euectus, tū minimū mouet̃, cursum tutū reddēs tarditate. Neq; em̃ fieri pōt, ut malitia lateat in pāte. Verū eos q̃dē q morbo comitiali sint obnoxij, si in frigus aliquod incidāt, eoq; corripiant̃, cōtinuò capitis occupat uertigo, ac uacillatio morbū arguēs. At ĩdoctos et ĩeruditos simulatq; fortuna paulū extulerit, opibus, ac gloria, aut potētia subuectos in altū, protinus ostēdit caducos. Imò potius queād modū ĩ uasis ināib. nō q̃as dignoscere, integra sint, an uitiosa: uerū ubi infuderis aliq̃d, tū apparet q̃ perstillēt. Sic animi putres nō ferētes potētiā, effluūt cupiditatib. nēpe iracūdia, fastu, ĩsolētia. Sed q̃d attinet de his dicere, cū minima etiā nobiliū et illustriū uirorū delicta calumnient̃ homines? Cimoni uinū obijciebatur, Scipioni somnus, Lucullus ob cœnas sumptuosiores malè audijt.

FINIS.